

TARTU ÜLIKOOL  
Sotsiaal- ja haridusteaduskond  
Ühiskonnateaduste instituut  
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õppekava

Triin Mäger

# **ALKOHOLIGA SEOTUD KOGEMUSED TEISMELISTE ELUILMAS**

Magistritöö

Juhendaja: Marju Selg, MSW

Tartu 2016

## **Autorideklaratsioon**

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Triin Mäger

31.05.2016, Tartu

# ABSTRACT

## **Alcohol related experiences in teenagers' lifeworld**

My master's thesis is sustained on the perspective of lifeworld orientation in social work and thus I have explored the experiences teenagers have come about regarding the use of alcohol.

This thesis has been written during the times when several renewals and changes have been taking place in alcohol policy in Estonia. The main goal of alcohol policy is to reduce the use of alcohol amongst the population of Estonia, including teenagers (Alkoholipoliitika..., 2014: 3) The endeavors of preventing and alleviating alcohol consumption amongst teenagers are utmost important, considering the facts that teenage alcohol consumption is a serious issue in Estonia (WHO, 2007). Several measures of alcohol policy have not achieved persistent changes in the minds of teenagers and in their drinking behaviour. That has been indicated by many countries (Evidence..., 2009). To gain more and better changes amongst teenagers' practice of alcohol consumption, something needs to be done differently. To find out what exactly needs to be done differently, we have to approach from the dominating quantitative researches to the qualitative ones, to better understand the everyday life of teenagers and to achieve changes that would develop a brighter and a happier lifeworld.

In the first chapter of the thesis I write about the lifeworld orientation in social work, which is the basis of my work. In the first half of the second chapter I reflect the meanings regarding alcohol culture and alcohol itself, rituals and practices, the features of youth and teenage alcohol discourses. In the second part of the chapter I describe the statistics of teenage alcohol consumption in Estonia, alcohol prevention discourses and methods, which have been in use for the past five (also the ongoing year) years in Estonia, to prevent or alleviate alcohol consumption among teenagers. The third chapter includes methodology, the fourth includes the results of the research and in the last chapter I discuss the most important topics that appeared during the analysis.

**The goal of my thesis was to research alcohol related experiences in teenagers' lifeworld.**

The study was carried out using qualitative method. To collect the data, I put together a semi-structured scheme for an interview and then interviewed preexisting focus groups, which were formed from 7th to 11th graders in ages 13-18 years from two different schools in Pärnu.

To analyze the data I collected during the interviews, I used a method of thematic analysis. As a result of axial coding I discovered eight subjects that have been submitted on the chapter of results: the categories of alcohol consumers, the time of alcohol use, the whereabouts of alcohol use, the cultures of drinking in Estonia and Pärnu, the acquisitions of experiences on regulating alcohol use, alcohol refusal, information about alcohol and interpreting it and finally, information about alcohol that is necessary to teenagers.

During the stage of selective coding I found a central story – the belief towards the possibility of positive alcohol culture, which is upheld by two subtopics: the legitimization of alcohol behavior and the needs and desires in connection with becoming a responsible alcohol consumer. These topics have been proposed in the discussion chapter.

It appeared that teenagers are using several justifications amongst other youngsters and their own, which allow them to interpret alcohol consuming as socially more acceptable. The belief towards positive alcohol consumption was expressed in a way where teenagers find that moderate use of alcohol is socially acceptable and that they have different courses, whereby they regulate their drinking behavior. Teenagers consider parents tips and other activities important, whereby parents socialize youngsters into the alcohol culture. Besides that, teenagers consider the improvement of Estonian alcohol culture important and stated needs and desires, which would coincide with their lifeworlds and would make them responsible alcohol consumers. Teenagers wish that adults would listen to them and not only frighten them, but consider their opinions and converse with a free estimate on topics which resemble an important position in their lifeworld.

The list of data collected during this research was rich and it shows, that the established questions got their answers. I find that my thesis will bring the voice of teenagers to the community and taking part on the research has helped teenagers to reach a deeper understanding on their own thoughts and experiences related to the use of alcohol. The categories that transpired as a result of thematic analysis of data give a valuable eye discharge into the lifeworld of teenagers and the related experiences regarding alcohol.

Keywords: alcohol, alcohol discourse, alcohol culture, experiences, giving voice, lifeworld, teenagers.

# SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	7
LÜHENDID JA MÕISTED .....	10
1. MAGISTRITÖÖ TEOREETILINE RAAMISTIK: ELUILMAKESKNE SOTSIAALTÖÖ .....	11
2. KIRJANDUSE ÜLEVAADE .....	15
2.1. Alkoholikultuur .....	15
2.1.1. Alkoholiga seotud tähendused .....	15
2.1.2. Alkoholiga seotud rituaalid .....	17
2.1.3. Sotsiaalselt aktsepteeritud joomine ja selle reguleerimine .....	18
2.1.4. Alkoholikultuuride tüpoloogia ja erinevused.....	20
2.1.4.1. Alkoholikultuuride liigitus .....	20
2.1.4.2. Lõuna- ja põhjamaiste alkoholikultuuride erinevused Soome ja Itaalia näitel	21
2.2. Teismelised ja alkohol.....	24
2.2.1. Teismeea iseärasused .....	24
2.2.2. Teismeliste alkoholikultuurid ja neid kujundavad tegurid.....	25
2.2.2.1. Perekond.....	27
2.2.2.2. Grupisurve.....	28
2.2.3. Teismeliste alkoholi diskursused .....	29
2.2.3.1. Seltskondliku elu diskursus .....	30
2.2.3.2. „Alkohol on halb“ diskursus .....	31
2.2.3.3. Diskursuste seotus ja vastandumine .....	33
2.3. Eesti teismeliste alkoholi tarvitamine, ennetus ja teised meetmed teismeliste alkoholi tarvitamise vähendamiseks.....	33
2.3.1. Eesti teismeliste alkoholi tarvitamine .....	33
2.3.2. Alkoholiennetuse diskursused Eesti ja Taani näitel.....	36
2.3.3. Meetmed Eesti teismeliste alkoholi tarvitamise vähendamiseks viimastel aastatel	37
PROBLEEMIPÜSTITUS.....	43
3. METOODIKA.....	46
3.1. Uurimis- ja andmekogumismeetod .....	46
3.2. Uurimuses osalejad.....	49
3.3. Uurimuse käik .....	52
3.4. Analüüsimeetod.....	55
3.5. Eneserefleksioon .....	57

4. TULEMUSED.....	59
4.1. Alkoholi tarvitajate kategooriad.....	60
4.1.1. Kaudne kokkupuude .....	60
4.1.2. Otsene kokkupuude.....	64
4.2. Alkoholi tarvitamise aeg .....	69
4.3. Alkoholi tarvitamise kohad .....	72
4.3.1. Kinnised kohad .....	72
4.3.2. Avalikud kohad.....	73
4.4. Eesti ja Pärnu joomise kultuurid .....	76
4.4.1. Kodumaa Eesti .....	76
4.4.2. Kodulinn Pärnu .....	79
4.5. Kogemuste omandamine alkoholi tarvitamise reguleerimisel .....	81
4.5.1. Piirides püsimisega eksperimenteerimine.....	81
4.5.2. Enda otsused .....	83
4.5.3. Pereliikmete roll.....	85
4.5.4. Sõprade roll.....	88
4.6. Alkoholist keeldumine .....	90
4.7. Informatsioon alkoholist ja selle tõlgendamine.....	93
4.7.1. Otsesed teabeallikad.....	94
4.7.2. Kaudsed teabeallikad .....	97
4.8. Informatsioon alkoholist mida teismelised vajavad .....	101
4.8.1. Perelt .....	101
4.8.2. Koolist.....	102
4.8.3. Politseilt .....	105
4.9. Teismeliste tagasiside intervjuu kohta .....	106
5. ARUTELU .....	108
5.1. Alkoholikäitumise legitimeerimine .....	108
5.2. Usk positiivse alkoholikultuuri võimalikkusesse .....	112
5.3. Vajadused ja soovid seoses vastutustundlikuks alkoholitarbijaks saamisega.....	116
KOKKUVÕTE.....	121
KASUTATUD ALLIKAD.....	124
LISAD .....	138
Lisa 1. Intervjuu kava .....	138
Lisa 2. Uurimiskava .....	139

## SISSEJUHATUS

Minu magistritööuurimus kaannab eluilmakeskse sotsiaaltöö perspektiivi ja sellest lähtudes uurin teismeliste kogemusi seotult alkoholi tarbimisega.

Magistritöö on kirjutatud ajal, mil Eesti alkoholipoliitikas on toimumas mitmesugused uuendused ja muudatused. Alkoholipoliitika peamiseks eesmärgiks on vähendada Eesti elanikkonna alkoholitarbimist, sh teismeliste oma (Alkoholipoliitika..., 2014: 3). Püüdlused noorukite alkoholitarvitamise leevendamiseks on igati vajalikud, arvestades fakti, et teismeliste alkoholi tarvitamine on Eestis tõsiseks probleemiks (WHO, 2007). Mitmete riikide praktikad on aga näidanud, et paljud alkoholipoliitika meetmed ei saavuta püsivaid muutusi noorukite mõtlemises ja joomiskäitumises (Evidence..., 2009). Lisaks, Eestis on kvalitatiivse uurimismeetodi abil vähe uuritud inimeste kogemusi ja käsitusi alkoholikultuurist, seda eriti teismeliste seas. Kvantitatiivsed uurimused paraku ei pööra tähelepanu teismeliste alkoholiga seotud kogemustele ja tähendustele nende eluilmas (Griffin, Bengry-Howell, Hackley, Mistral, Szmigin, 2009). Arvan, et selleks, et saavutada rohkem ja paremaid muutusi noorukite alkoholi tarvitamise praktikates, tuleb teha midagi teisiti. Et teada saada, mis see muu olla võiks tuleb pöörduda alkoholi uuringutes domineerivatest kvantitatiivsetest uurimustest kvalitatiivsete poole, et mõista paremini teismeliste eluilma ning arvestada nende soovide ja vajadustega, mis seostuvad nende argipäevaga.

**Minu magistritöö eesmärk on uurida alkoholiga seotud kogemusi teismeliste eluilmas.** Täpsemalt uurin, milliseid tähendusi omistavad teismelised alkoholile ja selle tarvitamisele ning mida peavad sotsiaalselt aktsepteeritud joomispraktikateks. Lisaks uurin, kuidas ja mis tingimustel keelduvad noorukid alkoholi tarvitamisest või reguleerivad oma joomiskäitumist ning millist teavet ja toetust ning kellelt teismelised vajavad, et nad suudaksid oma joomiskäitumist reguleerida. Eesmärgi saavutamiseks kasutan uurimuse koostamisel kvalitatiivset meetodit. Andmete kogumiseks intervjuerin olemasolevaid fookusgruppe, millesse kuuluvad kahe Pärnu kooli 7.-11. klasside teismelised vanuses 13-18 eluaastat.

Magistritöö eesmärgi määratlemisel innustas mind Karen Elmeland-i ja Torsten Kolind-i (2012) artikkel ja uurimus, milles on Taani teismeliste alkoholi tarvitamise probleemile lähenetud teisiti, kui harjumuspäraselt kombeks. Mainitud uurimusest tulenevalt mõtlesin, kuidas oleks võimalik Eesti kontekstis noorukite alkoholitarvitamise probleemile läheneda teistsugusest küljest. Sellisest, millesse ei ole kaasatud üksnes rangeid regulatsioone ja

keelustamist vaid, kus lisaks neile on oluline ka teismeliste toetamine nende argipäevas. Mind inspireeris ka Maarja Kobin-i (2013) doktoritöö, milles ta analüüsis Eesti noorte täiskasvanute poolt alkoholile omistatud tähendusi ja nende alkoholi tarvitamise praktikaid. Leidsin, et oluline oleks uurida ka teismeliste perspektiivi selles teemavaldkonnas.

Teema valikul omas rolli minu kogemus noorsootöötajana ning alkoholisõltumatus tundide eestvedajana. Noorsootööd tehes olen endale teadvustanud, et lapsest täiskasvanuks arenemise juurde kuulub piiride katsetamine, milleks leitakse erinevaid viise ja üheks neist võib olla alkoholi tarvitamine. Küsimus on pigem selles, kuidas teadvustada noorukeid, et nad saavad olla sõpradega koos, laulda, tantsida ja lõbutseda nii, et alkoholi joomisel ei ületataks riskipiire või et nad teeksid neid tegevusi üldse mitte juues. Selleks on vaja mõista, milliseid tähendusi omistavad teismelised alkoholile ning missugused on nende senised kogemused seoses alkoholi tarvitamisega. Pean oluliseks märkida, et ma ei eeldada, et kõik teismelised joovad alkoholi või hakkavad seda täiskasvanuna tegema. Ent alkoholitarvitamisega puutuvad teismelised varem või hiljem mingil määral, kaudselt või otseselt, kokku. Kaudse kokkupuute näiteks võib tuua koosviibimised, peod ja muud avalikud kohtad, kus noorukid ei joo ise, kuid võivad näha alkoholi tarvitamas teisi.

Olles ise täiskasvanuna korraldanud teismelistele alkoholisõltumatus tunde, täheldasin pärast tundide lõppemist, et käsitsin neid passiivsete toimijatena, kes peavad kuulama vaid minu õpetussõnu. Ma ei andnud teismeliste aega rääkida nende endi mõtetest ja kogemustest seoses alkoholiga. Taipasin, et on tõenäoline, et noorukid ei saanud minu tundidest enda jaoks informatsiooni, mis seostuks nende argipäevaga ning aitaks neil ka tegelikkuses ennetada või vähendada alkoholi joomist ning selle joomisest tingitud kahjusid ja riske. Oma magistrیتööd kavandades pidasin kõige olulisemaks seda, et käsitaksin teismelisi aktiivsete toimijatena, kelle häält tuleb mõista ja kuulata samaväärselt täiskasvanutega (vt nt Christensen, 2004).

Loodan, et minu magistrیتöö pakub huvi spetsialistidele (nt sotsiaal- ja noorsootöötajad, õpetajad, noorsoopolitseinikud), kes igapäevatoos noorukitega kokku puutuvad ning on mõjuvõimsad inimesed teismeliste argipäevas. Nad on inimesed, kes pakkudes teismeliste võimalusi oma eluilma positiivsete elamustega rikastada, saavad teismelisi täiskasvanuikka ülemineku sotsialiseerimisprotsessis toetada. Samuti võiks magistrیتöö huvitada teismeliste ühtesid suurimaid eeskujusid – lapsevanemaid, kes ehk saavad paremini aimu noorukite eluilmast – sellest, miks on teismeliste käsitused ja alkoholiga seotud kogemused just sellised nagu need on – pakkudes sellest lähtudes oma lastele teavet ja toetust. Leian, et minu



uurimuse tulemused annavad poliitikutele ja terviseedendajatele potentsiaalseid suunised edasiste alkoholipoliitika meetmete kujundamiseks, mis seostuksid teismeliste eluilmaga ja ennetaksid ning vähendaksid Eesti teismeliste alkoholi tarvitamist senisest enam.

Magistritöö võiks huvitada ka uuritud sihtgruppi. Teismeeas on sõbrad ja nende heakskiit olulisel kohal. Usun, et pilguheit oma eakaaslaste (minu uurimuses osalejate) käitustesse ja kogemustesse teeb teadlikumaks ka teised noorukid, kes võivad seeläbi paremini mõista oma arusaamu ja kogemusi seoses alkoholi tarvitamisega. Loodetavasti on enese arusaamadest ja käitumisest teadlikumad noorukid suutelised ka mõjutama oma eakaaslaste joomiskäitumist paremuse poole. Selleks, et saavutada helgem ja õnnelikum eluilm, kus positiivseid elamusi saadakse muude tegevuste kui (liigse) alkoholi tarvitamise kaudu. Minu magistritöö võiks huvi pakkuda üliõpilastele, keda huvitab alkoholi teemavaldkond ja kes võivad leida minu magistritöö uurimise tulemustest inspiratsiooni, kuidas teemat võiks veel edasi uurida ning selle kaudu saavutada rohkem muutusi ühiskonnas.

Magistritöö koosneb viiest osast, millest esimeses kirjutan eluilmakesksest sotsiaaltööst, mis on minu töö aluseks. Teise peatüki esimeses pooles kirjeldan alkoholikultuuridega ja alkoholiga seotud tähendusi, rituaale ja praktikaid ning noorukiea iseärasusi ja teismeliste alkoholi diskursusi. Teise peatüki viimase osana kajastan Eesti teismeliste alkoholi tarvitamise statistikat, alkoholiennetuse diskursusi ning meetmeid, mida on kasutatud viimasel viiel (k.a käesoleval) aastal, et ennetada või vähendada Eesti teismeliste alkoholi tarvitamist. Kolmandas peatükis käsitlen magistritöö metoodikat: uurimis- ja andmekogumismeetodit, uurimuses osalejaid, uurimuse käiku, analüüsimeetodit ning eneserefleksiooni. Magistritöö neljas peatükk hõlmab endas uurimuse tulemusi. Viimases peatükis arutlen analüüsi käigus ilmnunud olulisemate teemade üle.

Täna kõiki, kes olid mulle toeks magistriõpingute, eriti magistritöö kirjutamise perioodil, tänu kellele mu magistritöö valmis. Nendeks inimesteks on: alati põhjalik ja motiveeriv juhendaja Marju Selg („*Sipelgad ei alistu!*“), abivalmis ja julgustav retsensent Dagmar Kutsar, mõtteid-teadmisi jaganud õppejõud ja „kaasvõitlejatest“ kursusekaaslased, uurimuses osalenud teismelised – kelleta ei oleks mu magistritöö mitte kunagi valmis saanud, mind kriitilistel momentidel rahustanud-rõõmustanud pereliikmed ja sõbrad ning vastutulelikud ja mõistvad kolleegid. Olen tänulik ka iseendale, et minus on piisavalt kohusetunnet ja distsiplineeritust alustatu alati lõpuni viia, antud kontekstis, ülikool õigeaegselt lõpetada.

## LÜHENDID JA MÕISTED

**ESPAD** – (*The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*) See on Euroopa kooliõpilaste alkoholi ja narkootikumide tarvitamise küsitlus-uuring, mida tehakse iga nelja aasta tagant alates 1995. aastast 15-16aastaste teismeliste seas. Praeguseks viimati ilmunud uuring korraldati 2011. aastal kolmekümne kuues Euroopa riigis, sh Eestis. Uuringu 2015. aastal kogutud andmetest tehakse kokkuvõtte 2016. aasta suveks. (Kobin jt: 2012: 5).

**HBSC** – (*Health Behaviour in School-aged Children study*) See on WHO egiidi all tehtav rahvusvaheline uuring, mis toimub igal neljandal õppeaastal enamikus Euroopa riikides ja Põhja-Ameerikas. Eestis tehti esimene HBSC uuring 1993/1994 õppeaastal. Viimati tehtud kooliõpilaste tervisekäitumise uuring toimus Eesti 2013/2014 õppeaastal, milles küsitleti 11-, 13- ja 15aastasi teismelisi. (Aasvee ja Rahno, 2015: 7).

**Kange alkohoolne jook** – alkohoolne jook etanoolisisaldusega üle 22 mahuprotsendi (Orro, Martens, Lepane, Josing, Reiman, 2015: 19).

**Lahja alkohoolne jook** – alkohoolne jook etanoolisisaldusega kuni 22 (kaasa arvatud) mahuprotsenti (Orro jt, 2015: 19).

**PYP** – (*parent-organized youth parties*) Lapsevanemate poolt korraldatud noorukitepeod Taanis (Elmeland ja Kolind, 2012).

**TAI** – Tervise Arengu Instituut (Tervise..., 2016).

**Teismeline** – minu magistritöös viitab mõiste „teismeline“ minu uurimuses osalejatele vanuses 13-18 eluaastat. Kasutan oma magistritöös sõnu teismeline, noor ja nooruk ning teismeiga ja noorukiiga sünonüümidena. Olen teadlik, et nende mõistete tegelik vanuse järgi grupeerimine on laiem, st hõlmab suuremas vanusevahemikus olevaid inimesi.

**WHO** – (*World Health Organization*) Maaailma Terviseorganisatsioon (WHO..., 2013).

# 1. MAGISTRITÖÖ TEOREETILINE RAAMISTIK: ELUILMAKESKNE SOTSIAALTÖÖ

Minu magistritöö teoreetiline raamistik on eluilmakeskne sotsiaaltöö. Eluilmale keskendumise idee tekkis sotsiaaltöösse 1960. aastatel, olles inspireeritud uuest kriitilisest sotsiaalteadusest (Grunwald ja Thiersch, 2009: 132). Kümmeaastat hiljem võttis eluilmakeskse sotsiaaltöö (saksa k *Lebensweltorientierte Soziale Arbeit*) mõiste kasutusele saksa sotsiaaltööteooria klassik ja sotsiaalpedagoogika professor Hans Thiersch, kes pidas tähtsaks inimese probleemide käsitlemist tema argipäeva, arusaamu ja kogemusi arvesse võttes (Selg, 2015a: 55-56; Selg, 2015b: 27-28). Eluilmakeskne sotsiaaltöö on praktiline teadus, kus praktikamudelid ja teoreetilised teadmised arenevad vastastikusel seoses, ilma et üks lihtsalt tuleneks teisest (Grunwald ja Thiersch, 2009: 133).

Kõige lihtsamalt selgitades on eluilm inimese reaalsus, argipäev – tema elukeskkond, milles ta elab ja mida võtab enesestmõistetavalt – koos sellesse kuuluvate tegevuste, mõtete, tunnete, mõjutuste ja suhetega (Selg, 2014). Kraus-i (2015) järgi konstrueerib iga inimene ise oma tegelikkuse. See ei toimu nõ vaakumis, vaid mõjutatuna ühiskonnas käibivatest arusaamadest ja tõlgendustest (diskursustest) (Kraus, 2015). See tähendab, et eluilm on saanud inimese omaks tänu tähendustele, mida inimene ise ja teised sellele omistavad ning tänu inimest igapäevaselt ümbritsevale sotsiaalsele ja füüsilisele keskkonnale: näiteks pere ja sõbrad ning korter ja kool. Sellest järeldub, et eluilm ei ole siiski isiklik, see on mõtteline punkt, kus ristuvad objektiivsed, inimese kogemustest sõltumatud struktuurid ning inimese subjektiivse tegelikkuse – tema argipäeva – tähendused ja toimimismustrid (Selg, 2015a: 57). Argipäevast ei saa välja astuda, vastastikku mõjutab inimene oma argipäeva ja argipäev inimest, kuid on võimalik vaidlustada ja muuta selle struktuure ja toimemehhanisme, mis inimest kammitsevad ja rõhuvad (Grunwald ja Thiersch, 2009: 133).

Saksa sotsioloog ja filosoof Jürgen Habermas (1987) iseloomustab inimese elu ilma kolme valdkonna järgi, milleks on kultuur, ühiskond ja isiksus. Habermas kirjeldab kultuuri kui teadmiste kogumit, mida inimesed kohandavad ja varustavad enda tõlgendustega. Nii tegutsedes jõuavad inimesed arusaamisele maailmast. Ühiskonda iseloomustab ta kui seaduslike käskude kogumit ning nende käskude läbi inimesed reguleerivad oma liikmelisust sotsiaalsetes gruppides. Isiksuse moodustavad kompetentsid, mis muudavad subjekti

võimeliseks rääkima ja tegutsema ning mis võimaldavad tal olla olukorras, milles ta saab osa võtta protsessidest, mis tõendavad tema identiteeti. (Habermas, 1987: 137-138). Osalemine on eluga toimetuleku vältimatu osa ja selleta ei saa ühiskondlik subjektsus areneda (Hämäläinen, 2001: 91). Strömpl (2012: 40) selgitab, et inimesest kui bioloogilisest olendist saab konkreetne subjekt siis, kui tal areneb suhtlemises ja suhetes teiste inimestega mina-ise (*self*) ja identiteet. Selle tulemusena omandab ta mingit laadi tähendust vaatleva või hindava inimese oskuse (Strömpl, 2012: 40). Nende kolme valdkonna interaktsioonid moodustavad vahelüli, milles omakorda saavad kultuur, ühiskond ja isiksus uuesti konstrueeruda (Habermas, 1987: 138).

Eluilma struktureerib kolm kogemusmöödet: läbielatud aeg, kogetav ruum ja sotsiaalsed suhted (Grunwald ja Thiersch, 2009: 135). Teismeliste arusaamad alkoholist ja sellega seotud kogemused (tähenduste süsteem) on kujunenud läbielatud aja, kogemuste ja interaktsiooni tulemusel ning on otseselt mõjutatud nende argipäevast. Täheenduste süsteemi loovad ja omandavad inimesed argipäeva interaktsioonide käigus ning selle abil mõtestavad ja ümbermõtestavad nad maailma (Gergen, 2009). Täheendused ja tõlgendused sõltuvad inimese teadmistest ja ajalooliskultuurilisest kontekstist, mistõttu pole need universaalsed (Strömpl, Selg, Soo, Šahverdov-Žarkovski, 2007: 13). See tähendab, et teismelised on oma eluilma aktiivsed kogejad ja kujundajad, ent nad peavad arvestama ka reeglite ja muude tingimustega, mis nende eluilma kujundavad.

Strömpl jt (2007: 13) selgitavad, et tähenduste loomise protsessis võtavad teismelised omaks tõlgendused ja tähendused, mida täiskasvanutelt kuulevad ja hakkavad omandatut kordama. Seetõttu räägivad teismelised asjadest sarnasel moel täiskasvanutega. Paraku teatakse vähe sellest, mida teismelised täiskasvanutelt õpitud sõnu korrates tegelikult sisimas mõtleavad. (Strömpl jt, 2007: 13). Täiskasvanutel võivad olla teistsugused arusaamad alkoholist ja kogemused seoses alkoholi tarvitamisega kui teismelistel. Samuti võivad täiskasvanud arvata, et nad teavad, mida teismelised alkoholist mõtleavad või peaksid mõtlema – millist rolli see teismeliste eludes peaks omama. See tähendab, et tihti on noorukid alkoholiga seonduvatest aruteludest aktiivsete toimijatena kõrvale jäetud. Neile edastatakse täiskasvanute poolt informatsiooni, aga vähe uuritakse nende endi tähelepanekute ja kogemuste kohta. Täiskasvanuna on vaja noorukitele läheneda ettevaatlikult ja hinnanguvabalt, selleks, et teismelised avaneksid – julgeksid oma arvamusi ja kogemusi jagada – ning täiskasvanul tekiks võimalus saada paremini aimu nende argipäevast ja eluilmast.

On teatav võimalus olukorra muutmiseks ning muutuste loomise protsessis tuleb teismelisi käsitada kui aktiivseid toimijaid. Eesmärk on, et noorukid saaksid täievolilisteks ühiskonna liikmeteks, kes on võimelised tegema oma elukäiku mõjutavaid otsuseid ja vastutama nende tagajärgede eest (Hämäläinen, 2001: 91). Täievolilisus on subjektsus oma elus, milles ühinevad vabadus ja vastutus – oma heaolu ja õnnelikkuse eest (Eichsteller ja Holthoff, 2011). Hämäläinen-i (2001) järgi on täievolilisus võimustumise tulemus ja oma eluga toimetuleku eeldus. Eluga toimetulev inimene suudab läbida elukaarel ettetulevad arenguülesanded (sisemine toimetulek), ning saada osa ühiskonna hüvedest, milleks teismeliste puhul on eelkõige haridus, hobidega tegelemine ning kaasarääkimine oma elu kujundamises (väline toimetulek) (Hämäläinen 2001: 89). Selg (2013) järgi tuleb teismelistest kasvatada iseseisvad inimesed, kes omandavad eluks vajalikud oskused, tulevad oma eluga toime ning kohanevad muutustega. Teiselt poolt on teismelised praegu ja ka täiskasvanuna sõltuvad ühiskonna liikmed, kes leiavad oma koha erinevates struktuuriüksustes, kogevad oma tähenduslikkust ning saavad osa ühiskonnas olevatest ressurssidest (Selg, 2013).

Eluilmakeskse lähenemise eesmärk on luua õnnelikum ja edukam argipäev, milleni jõutakse sotsiaaltöötaja ja tema adreessaatide koostöös (Grunwald ja Thiersch, 2009: 133; Kraus, 2015). Eesmärgi täitmiseks kasutatakse sotsiaalpedagoogilisi meetodeid: inimeste innustamist ja neile positiivsete elamuste pakkumist ning õppimisvõimaluste loomist (Selg, 2013). Inimeste võimaluste avardamiseks on vaja ka keskkonda korrastada ja rikastada. Kolme kogemusmõõtme avardumisel (aeg, ruum ja suhted) on võimalik muuta inimeste mõtlemises ja tegevuses kinnistunud harjumusi ja toimimisviise (Selg, 2015b: 29).

Oma magistritööd kavandades lähtusin teadmisesest, et Eesti teismeliste alkoholi tarvitamine on sotsiaalne probleem (WHO, 2007; Laste mäng, 2016; Kobin jt, 2012; Aasvee ja Rahno, 2015; Hibell jt, 2012). Leian, et teismeliste eluilm vajab rohkem helgust ja elamusrikkust. See on vajalik, et noorukid, kes alkoholi joovad, saaksid oma argipäeva avardada muude tegevustega kui alkoholi tarvitamisega, selleks, et saada positiivseid elamusi. Minu kui sotsiaaltöötaja ja uurija huvi on teha midagi suure sihtrühma jaoks, kelleks on Eesti teismelised. Minu uurimuse eesmärgi saavutamine – uurida alkoholiga seotud kogemusi teismeliste eluilmas – aitab luua helgemat igapäevaelu.

Eluilmakeskne lähenemine on oluline meetod, mis aitab mõista noorukite argipäeva, sh noorte- ja nende joomiskultuuri. Minu magistritöös on olulisim teismeliste endi aitamine sügavamale mõistmisele. Samuti on tähtis noorukite perspektiivi esitlemine ja hääle kuuldavaks tegemine spetsialistidele, poliitikutele ja otsustajatele. Teismeliste hääle

kuulamine ja kuuldavaks tegemine on eriti tähtis juhul, kui tegemist on probleemiga ja täiskasvanu soovib teismelist aidata (Strömpl jt, 2007: 14). Oma magistritöös käsitlen probleemina teismeliste liigset alkoholi tarvitamist ja ka seda, et on vähe kvalitatiivseid uurimusi, milles on uuritud alkoholiga seotud kogemusi Eesti teismeliste eluilmas.

Minu uurimuses on tähtis mõista uurimissubjektide – noorukite – tähenduste süsteemi. Käsitlen teismelisi kui aktiivseid toimijaid ja oma elu eksperte (Holland, Renold, Ross, Hillman, 2008: 6). Lähtun eestkõnelemise ja kaitse paradigmat, milles põhiohk on uuritava subjekti või grupi positsioonile keskendumine ühiskonnas, seades poliitiliseks eesmärgiks seda parandada (Creswell, 2003). Strömpl jt (2007: 14) järgi on teismelised oma sõltuva staatuse tõttu täiskasvanutest nõrgemal positsioonil, vajades eestkõnelemist ja kaitset. Sotsiaalteadusliku uurimuse puhul on „eestkõnelev“ uurimus eelkõige autentse informatsiooni (minu magistritöös teismeliste kogemustel põhinevate tõlgenduste) edastamine otsusetegijatele ja üldsusele, aga ka uuritava sihtgrupi liikmetele (Strömpl jt, 2007: 14). Minu magistritöö kui „eestkõnelev“ uurimus võimendab jõuetuma grupi häält, et see saaks ühiskonnas kuuldavaks ning julgustab teismelisi, keda nähakse tihti haavatavate ja passiivsete toimijatena (Hellman, 2011), oma huvisid kaitsma.

## **2. KIRJANDUSE ÜLEVAADE**

### **2.1. Alkoholikultuur**

#### **2.1.1. Alkoholiga seotud tähendused**

Viik (2013b: 158-159) järgi mõistetakse kultuuri kui sotsiaalsele grupile omast kollektiivsete hoiakute, teadmiste ja uskumuste kogumit, mis väljendub selle grupi liikmete mõtlemises ja käitumises. Nii räägitakse näiteks noortekultuurist. Kõiki sotsiaalseid gruppe iseloomustavad teatud kombed, uskumused, harjumused, käitumisnormid, ühised veendumused ja käitumuslikud praktikad. Viik selgitab, et terminil kultuur ei ole tänapäeval siiski üht kindlat määratlust. Enamik kultuuri uurivaid teadlasi on seisukohal, et kultuur on inimkollektiive iseloomustav nähtus, mille olemasoluks on vajalikud keel, sellel põhinev kollektiivne mälu ja ühised uskumused. Olulised on ka ühistel veendumustel põhinevad käitumispraktikad ja sotsiaalsed institutsioonid. (Viik, 2013b: 158-159). Kultuur pole siiski üksnes asjade, inimeste või institutsioonide kogum, vaid see, mille vahendusel inimesed kogevad oma ümbrust, iseennast ja teisi inimesi (Viik, 2013a). Teisisõnu on kultuur argipäeva ja eluilmaga kujundaja.

Fox ja Marsh (1998) tõdevad, et alkoholikultuuril pole kindlat definitsiooni, kuigi seda saab mõtestada läbi erinevate tähenduste. Kõige üldisemalt määratledes viitab alkoholikultuur tavadele, tähendustele, normidele ja käitumispraktikatele, mis on seotud alkoholsete jookide tarvitamisega (Drinking Culture, 2016; Fox ja Marsh, 1998). Alkoholikultuuri raamistikus inimesed jooval ja tõlgendavad joomist, korraldavad sündmusi ja mõtestavad tegevusi, mis on seotud alkoholi pruukimisega (Kobin, 2012: 23). Alkoholikultuur, nagu iga kultuur on see, mida inimene kogeb ja mõtestab, mille võtab omaks sotsialiseerimise ja õppimise teel. Vahel räägitakse Eestis ka joomise kultuuri kultuuritusest (Kobin, 2013: 9), mis viitab faktile, et Eestis on alkoholi tarvitamine olnud aastakümneid sotsiaalne probleem (Ahven, 2000: 14; Kobin, 2013: 16). Lisaks on tänapäeval üheks suurimaks murekohaks Eesti teismeliste varajane alkoholi tarvitamine ja purju joomise sagedus.

Kuigi alkohoolsed joogid ja sotsiaalsed hoiakud joomise suhtes erinevad üle maailma, on siiski peaaegu iga riik avastanud õlle pruulimise, veini käärutamise ja piirituse tootmise võimalusi (Drinking Culture, 2016; Fox ja Marsh, 1998: 6). Alkoholi on terves maailmas valmistatud ja joodud tuhandeid aastaid (Anderson ja Baumberg, 2006: 37). Eelduspäraselt hakati joomiskõlblikku alkoholi valmistama juba ligi 10 000 aastat tagasi ning alkohoolsed

joogid olid tuttavad enamusele antiikaja inimestest (Sournia, 1990). Fox ja Marsh (1998: 6) väidavad, et samuti põllumajandus, mida on peetud tsivilisatsiooni aluseks, põhines teraviljakasvatamisel, eesmärgiga valmistada õlut ja leiba. Tänapäevalgi valmistavad ja kasutavad kõik kultuurid joovastavaid aineid, millest levinuim on alkohol (Fox ja Marsh, 1998: 6). Võib öelda, et alkohol on sama vana kui inimkond – see on inimkultuuri lahutamatu osa, mis on alati kuulunud pidupäevade tähistamise ja seltsielu juurde.

Alkoholikultuuri ja alkoholiga seotud tähenduste uurimisel pole pikka ajalugu. Alkoholi uuringutes on siiani valdavalt domineerivad kvantitatiivsed teadustööd, mis käsitlevad alkoholi kui farmakoloogilist ainet ning ei anna edasi alkoholi holistilist tähendust inimese jaoks (Fox ja Marsh, 1998: 5, 9, 28; Rolando, 2015: 8). Kvantitatiivsete uuringute üleküllus ja biomeditsiiniline suunitlus juhtis 1969. aastal MacAndrew-i ja Edgerton-i (1969) uurima alkoholi omistatud sotsiaalseid ja kultuurilisi tähendusi selleks, et mõista, miks on alkoholil oluline roll läbi terve inimese ajaloo. Uurijad ei eitanud alkoholi mõju inimorganismile, ent nad leidsid, et see, kuidas inimesed joobes olekus käituvad (sh ennast üleval peavad) on pigem sotsiaalselt ja kultuuriliselt konstrueeritud ehk ühiskonna poolt loodud ja kindlaks määratud (MacAndrew ja Edgerton, 1969: 165; Fox ja Marsh, 1998: 12). Ühtlasi tähendab see, et alkoholi joomine ja purjusolek on sotsiaalsed nähtused, mis on konstrueeritud teatud kohalike hoiakute tulemina (Martinic ja Measham, 2008). Hoiakud tuginevad normidele – ja ka vastupidi – ning need erinevad ühiskonniti. Joomisharjumusi ja praktikaid võib alkoholikultuuris mõista kui rutiinseid tegevusi, mida inimesed on omaks võtnud läbi iseenda ja keskkonnavahelise interaktsiooni (Törrönen ja Maunu, 2007: 179). Kõige lihtsamini öeldes on alkoholi joomine ennekõike õpitud käitumine ja sotsiaalne tegevus (Room, 2007: 19; Fox ja Marsh, 1998), mis omandatakse institutsioonide ja kogukondade kaudu, kuhu inimene kuulub.

Viimastel aastatel on oluliselt rohkem hakatud kvalitatiivselt uurima noorukite alkoholi tarvitamise praktikaid nii Euroopas kui mujal (Järvinen ja Room, 2007b: 3; Kobin, 2013: 9). Eelkõige on kvalitatiivseid uurimusi tehtud Inglismaal ja Põhja-Euroopas – Soomes, Rootsis ja Taanis ning Lõuna-Euroopa riikides, näiteks Itaalias (Kobin, 2013: 9). Üldiselt on siiski domineerivad kvantitatiivsed uurimused ning vähemuses kvalitatiivsed, milles on analüüsitud teismeliste tähendusi alkoholist ja selle tarvitamisest. Kvantitatiivsed uurimused, mis keskenduvad teismeliste joomiskäitumise uurimisele osutavad sotsiaalsete ja ajalooliskultuuriliste faktorite, riskikäitumise ning alkoholi tarvitamise seostele, kuid need on tähelepanuta jätnud noorukite arusaamad ja kogemused, mis selgitavad teismeliste



joomiskäitumist ja selle põhjuseid (Coleman ja Cater, 2005). Kvalitatiivseid uurimusi on nende metodoloogilise keerukuse tõttu võrreldes kvantitatiivsete uurimustega raskem teha ja selle tõttu pole neid palju. (Järvinen ja Room 2007b: 3; Sulkunen ja Egerer, 2009, Rolando, 2015: 8). Lisaks on vähe neid teadustöid, milles on kvalitatiivse uurimismeetodi kaudu uuritud Eesti alkoholikultuuri, sealhulgas teismeliste alkoholi tarvitamise praktikaid.

Eestis on alkoholikultuuri kvalitatiivselt oma doktoritöodes uurinud Riina Raudne (2012), kes intervjueris kolleegidest mehi ja naisi ning Maarja Kobin (2013), kes keskendus noortele Eesti täiskasvanutele. Maria Laanjärv (2015) uuris oma magistritöös kahe Eesti täiskasvanud naiste põlvkonna hoiakuid alkoholi tarvitamisest. Mari-Liis Parder (2011) uuris oma magistritöös, kuidas teismelised internetifoorumis alkoholist räägivad ning esitas konkreetsed kommunikatsioonisoovitused Eesti Tervise Arengu Instituudile. Bakalaureuseastmel on Ivika Kolk (2009) uurinud alaealiste alkoholi tarvitamise põhjuseid ning Stella Pajula (2007) uuris alaealiste alkoholi tarvitamist sotsiaalsete representatsioonide teooria võtmes, milles analüüsis pildilist meediateksti.

### **2.1.2. Alkoholiga seotud rituaalid**

Inimloomusele on omane tegevusi ritualiseerida. Fox ja Marsh (1998) järgi on peaaegu iga oluline üritus inimeste elus on seotud tseremoonia või pidustusega. Enamikes kultuurides sisaldavad need rituaalid alkoholi tarvitamist. Iga alkohoolne jook hõlmab inimese jaoks endas mingit tähendust ning need on seotud ka alkoholi joomise rituaalidega. (Fox ja Marsh, 1998). Näiteks on paljudes lääneriikides šampus justkui tähistamise sünonüüm (Fox ja Marsh, 1998: 22) ning matuste ajal on kombeks võtta pits viina, aga mitte näiteks klaas veini. Sellises kontekstis võib alkoholikultuuri vaadelda kui tähenduste ja sümbolite süsteemi ning inimeste püüet seda mõista.

Alkoholi tarvitamise kultuurilisteks põhjusteks võib pidada rituaale, mis määravad ülemineku ühest eluetapist või staatusest teise (Fox ja Marsh, 1998). Näiteks sünnipäevad (sh täiskasvanuks saamine), pulmad, matused, abiellumine, kooli lõpetamine ning ka mingi ülesandega alustamist või selle lõpuleviimist tähistatakse tihti alkoholi tarvitamisega. Gusfield (1987) on kirjutanud, et alkoholi joomine markeerib üleminekut töölt vabale ajale, avalikust privaatsesse alasse, igapäevasest olekust pidulikku. On leitud, et alkohol on tuju reguleerija, mis tekitab lõõgastustunde, pakub lõbu ja lohutust ning hõlbustab seltsivust ja teistega suhestumist (Parker, 2007; Törrönen ja Maunu, 2007).

Alkoholi joomine ja purjutamine on teismeliste jaoks omandanud olulise üleminekurituaali tähenduse. Colby, Colby ja Raymond (2008), kes intervjuerisid Ameerika teismelisi, leidsid, et nood seostasid joomist vanusega ja kohustustest vabanemisega ning lisaks „aja maha võtmisega“ (*time-out*) nõ päris maailmast (*real world*). Nende teismeliste jaoks oli noorukiiga ja varajane täiskasvanuiga perioodid, mil nad said oma joomiskäitumisega eksperimenteerida ning seejuures end mitte vastutustundetuna tunda, sest nad arvasid, et vanemaks saades nende käitumine muutub ja teismeiga on aeg, mida tuleb alkoholi joomisega tähistada (Colby jt, 2008). Mitmed teisedki uurijad on leidnud, et argipäeva raamistikus on alkoholi tarvitamine „aja maha võtmine“ - vabanemine igapäevaelu kohustustest, reeglitest ja ametlikest struktuuridest, mis kammitsevad inimesi tööl, koolis või perekonnas (Chainey, 2011; Gusfield, 1987; MacAndrew ja Edgerton, 1969; Turner, 1969; Beccaria ja Sande, 2003). Beccaria ja Sande (2003: 16) järgi on üldiselt noortekultuurides alkoholi tarvitamist purju joomise eesmärgil peetud vabalt kulgevaks (*free flow*) üleminekuetapiks lapsepõlvest täiskasvanuikka. Uurijad lisavad, et tänapäevastes noortekultuurides on ka joomismängud eakaaslaste gruppides olulised rituaalid (Beccaria ja Sande, 2003: 101). Joomismängude korral tarvitatakse alkoholi kindlate ja eelnevalt kokkulepitud reeglite järgi. Beccaria ja Sande (2003: 101) on leidnud, et selline kaasaegne praktika on samuti üks siirderituaali ilmingutest. Joomismängud on ühtlasi tegevus, millega noorukid katsetavad alkoholi juues piirides püsimist ning neist üle joomist (Beccaria ja Sande, 2003: 101).

### **2.1.3. Sotsiaalselt aktsepteeritud joomine ja selle reguleerimine**

Igas kultuuris on alkoholi joomine reguleeritud. Järvinen (2003) selgitab, et lisaks ametlikele eeskirjadele (nt seadus) kehtivad kirjutamata reeglid, mis märgivad, milline on ühiskonnas aktsepteeritud ehk nõ normaalne joomine. Need reeglid toimivad läbi sotsiaalse kontrolli (Järvinen, 2003). Kobin-i (2013: 58) järgi on sotsiaalselt aktsepteeritud joomine praktika, mida paljud (täiskasvanud) inimesed näiteks lõõgastumiseks ja pidupäevade tähistamiseks teevad. Sotsiaalselt aktsepteeritud alkoholi tarvitamine ehk joomisega piirides püsimine tähendab muuhulgas alkoholist tingitud kahjude haldamist, mille korral kasutavad joojad tehnikaid, mis tagavad piirides püsimise (Kobin, 2013: 22). Kobin-i (2013; 2012: 30) doktoritööst selgub, et Eesti noored täiskasvanud (18-36aastased) kontrollivad oma joomist kõige enam siis, kui nad tarvitavad alkoholi koos oma vanematega. Kobin-i uurimuses osalejatele on nende vanemad lapsepõlves õpetanud, et alkoholi joomine alaealisena on

midagi ohtlikku ja negatiivset ning teadmine on kandunud üle ka täiskasvanuikka. Vahel on lapsevanemad oma lapse jaoks joomist seostanud häbi- ja süütundega. See tekitab noores inimeses teadmist, et alkoholi joomine peab olema täiskasvanute eest varjatud või nendega koos olles rohkem kontrollitud. (Kobin, 2012: 30).

Võib öelda, et ei ole olemas juhuslikku joomist, sest ühiskonnas on kindlaks määratud, kes, kellega, millal, kui palju, kuidas, ja mida joob (Fox ja Marsh, 1998: 15; Kolind, 2011). See on kindlaks määratud alkoholipoliitika (nt seadus) ja sotsiaalse kontrolli (nt kohalik kogukond) koosmõjul. Alkoholile ja selle tarvitamisele omistatud tähendused on regulatsiooni – nii ametliku kui mitteformaalse – aluseks (Fox ja Marsh, 1998: 15). Alkoholi joomise kontekst on oluline joomisekäitumise reguleerimiseks ja sellega seotud kahjude haldamiseks (Kobin, 2013: 38). Joomise konteksti võib tõlgendada eluilmakeskse lähenemise raamistiku põhjal. Joomise konteksti struktureerib kolm kogemusmoodet: joomise aeg, joomise ruum ja joomisega seotud suhted (Goffman, 1974; Kobin, 2013: 38 kaudu; Alasuutari, 1990: 6-8). Need mõõtmised määravad, kuidas konteksti, joomise argipäeva kogetakse.

Konteksti selgitamiseks sobib Taani PYP (Elmeland ja Kolind, 2012; vt ka lk 36 PYP-de selgitust) näide: 16aastane tütarlaps läheb koos oma emaga peole (joomise aeg), mis toimub tema kodukohta rahvamajas (joomise ruum). Ema lubab tal seal alkoholi juua. Tüdruk teebki seda. Samal ajal meenub talle emaga sõlmitud kokkulepe (joomisega seotud suhted), et juua tuleks piirini, mil on tunne, et kui edasi juua, hakkaks halb. Lubadusest kinni pidades hakkab teismeline oma joomiskäitumist reguleerima ja kontrollima, vähendades joomise kiirust juues ühe siidri kahe tunni jooksul (joomise aeg). Neiu tahab oma ema ees kombekamalt käituda, mis tähendab, et teismelise joomisstiil muutub olenevalt sellega, kus, millal ja kellega ta koos peol viibib. Võrdluseks – järgmisel nädalavahetusel läheb neiu sõbra juurde sünnipäevale (joomise aeg) tema maakoju (joomise ruum), kus ei viibi ühtki täiskasvanut. Seal olles puuduvad nõ üleliigsed silmad, kelle ees neiu tunneb, et peaks viisakamalt käituma ning ta lubab endale sõpradega koos olles (joomisega seotud suhted) rohkem alkoholi kui rahvamajas peol olles, juues mitu pitsi järjest (joomise aeg). Kokkuvõtlikult, joomise kontekst ja selle reguleerimine jooja poolt aitab püsida piirides, vähendada riske ning hoida joomine struktureeritud ja kontrollitud, kuid ka vastupidi. Tuleb arvestada, et Eesti teismeliste joomise kontekst ja meetmed oma joomiskäitumise kontrollimiseks võivad olla teistsugused kui Taanis. Seda seepärast, et Eestis ei korraldata selliseid pidusid nagu seal ning Eestis saavad alkoholi osta, omada ja tarvitada alates 18aastased noorukid, olenemata alkohoolse joogi kangusest.

## 2.1.4. Alkoholkultuuride tüpoloogia ja erinevused

### 2.1.4.1. Alkoholkultuuride liigitus

Kõige tavalisem Euroopa alkoholkultuuride eristamine on nende liigitamine „märgadeks“ (nt Itaalia, Kreeka, Hispaania) ja „kuivadeks“ (nt Eesti, Taani, Soome) ühiskondadeks (Room, 2007: 26). Seda jaotust kasutatakse alkoholi argipäevase kasutamise eristamiseks Lõuna- ja Põhja-Euroopas (Engs, 1995). Vastavalt kasutatakse ka mõisteid mittepurjujoomise (*non-intoxication*) ja purjujoomise (*intoxication*) kultuurid (Järvinen ja Room, 2007a: 162). Kolmas traditsiooniline tüpoloogia on riikide veini-, viina- ja õllemaadeks klassifitseerimine (Room ja Bullock, 2002: 620). Liigitus peaks viitama alkoholsetele jookidele, mida riikides kõige enam juuakse (Room, 2007: 22) ja selline eristamine seostub ka „märja“ ja „kuiva“ jaotusega.

Viimased uurimused (nt Beccaria jt, 2010; Beccaria ja Sande, 2003; Rolando, 2015) on tõestanud, et nii Lõuna- kui Põhja-Euroopas on toimumas muutus mitmekesisemate alkoholkultuuride poole, mis viitab sellele, et riikidele iseloomulikud joomispraktikad hakkavad omavahel integreeruma ja teineteiselt nõ traditsioonilisi tunnuseid üle võtma. Ühtlasi tähendab see, et nüüdseks on Euroopa riikide „märjaks“ ja „kuivaks“ ning veini, viina- ja õllemaadeks tüpiseerimine problemaatiliseks muutunud, sest peamine kriteerium – konkreetse joogi tarbitud kogus – enam ei vastanda riike, mis peaksid erinema (Beccaria, 2010: 12). Beccaria (2012: 13) märgib, et Euroopa alkoholkultuuride sarnastumise üle võib vaielda, kuid siiski on märkimisväärsed erinevused Põhja- ja Vahemeremaade riikides, arvestades nii joomise sagedust kui purjujoomise taset.

Room (2007) järgi on enamikes veiniriikides veini joomine märgatavalt vähenenud. Õllemaades aga tarvitatakse palju enam veini ja viinariikides juuakse õlut viinast rohkem (Room, 2007). Näiteks jõi Eesti täiskasvanud elanikkond (vastavalt rahvusvahelisele metoodikale vanuses 15+) 2014. aastal *per capita* 85,1 liitrit õlut ja 7,8 liitrit viina (Orro jt, 2015: 54, 56). Nagu Leifman (2001, Room 2007: 26 kaudu) märgib, on alates 21. sajandi algusest viinamaades – Eestis, Soomes, Leedus, Poolas, Norras ja Rootsis – õlu saanud domineerivaimaks alkoholseks rüüpeks, mistõttu tuleks neid riike kutsuda endisteks viinamaadeks (*former spirits-drinking countries*). Room (2007: 26) lisab, et need riigid esindavad jätkuvalt Põhja- ja Ida-Euroopa purjujoomise (*hard-drinking*) traditsioone, vaatamata sellele, et on toimunud nimeline muutus ja murrang alkoholsete jookide eelistamises. Eesti ja Soome alkoholkultuure on hakatud nimetama ka „segatud“ (*mixed, integrated*) kultuurideks (Beccaria jt, 2010; Pyörälä 1995). Taoline suunitlus võib olla märk

sellest, et nii nagu teistes Euroopa piirkondades, on ka Eestis joomise kultuuriline positsioon ümber kujunemas ning „segatud“ alkoholikultuurid reflekteerivad laiemat globaalset muutust maailmas (Beccaria jt, 2010; Rolando ja Beccaria, 2015; Rolando, 2015).

#### ***2.1.4.2. Lõuna- ja põhjamaiste alkoholikultuuride erinevused Soome ja Itaalia näitel***

Kirjeldan Lõuna- ja Põhjamaiste alkoholikultuuride erinevusi, sh laste sotsialiseerimise olulisust alkoholikultuuri, peamiselt Itaalia teadur Sara Rolando 2015. aastal tehtud uuringule (Rolando, 2015) ja sama aasta TAI alkoholikonverentsi ettekandele (Rolando ja Beccaria, 2015, vt ka Tereping, 2015 ja Mägi, 2015) tuginedes. Rolando uuris oma teadustöös, kuidas Itaalia ja Soome teismelised ja noored täiskasvanud mõtestavad oma joomiskogemusi ja alkoholile omistatud tähendusi. Oma ettekandes rääkis Rolando Itaalia ja Soome kui klassikaliste alkoholikultuuride erinevustest, mis on üldistatavad ka teisele „märgadele“ ja „kuivadele“ riikidele.

Rolando ja Beccaria (2015) järgi juukase Itaalias peamiselt lahjasid alkohoolseid jooke ning alkoholi integreerumine igapäevaellu ja rutiini on sagedane, mis tähendab, et alkoholi juuakse tihti toidu kõrvale parema maitseelamuse saamiseks. Alkoholile omistatakse seltskondlikku tähendust, milles laste sotsialiseerimine alkoholikultuuri on oluline (sellest veidi pikemalt edaspidi). Teadlased selgitavad, et Itaalias on vähe karsklasi, ent harva esineb purjujoomist, sest ühiskonnas ei aktsepteerita purjus täiskasvanuid. Soomes on palju karsklasi ja alkoholi integreeritakse igapäevaellu võrdlemisi vähe. (Rolando ja Beccaria, 2015). Soomes omistatakse alkoholile pigem negatiivseid, farmakoloogilisi ja biomeditsiinilisi tähendusi: psühhotroopne sõltuvust tekitav mürgine aine (Fox ja Marsh, 1998; Rolando, 2015: 11). Alkohol on eriline kaup tähtsate sündmuste puhuks – traditsiooniliselt juuakse alkoholi juhuti, näiteks vaid nädalavahetustel või pidustustel (Room ja Bullock 2002: 620; Beccaria ja Sande, 2003: 111). See tähendab, et Soomes ei ole alkohol osa „normaalsest“ igapäevaelust ja tähistamine on kui ettekääne joomiseks. Episoodiline purjujoomine on levinuim meeste seas, kes joovad piiritusjooke (viin, rumm) peamiselt selleks, et jääda purju ja põgeneda „reaalsusest“ (Heath 1998: 119; Rolando, 2015: 11). Rolando (2015) selgitab, et Põhjamaades on alkoholist tingitud kahjusid palju, kuigi alkoholi joomisest oodatakse positiivseid kasusid (lõõgastusvahend, suhtlemise edendaja jt). Vahemeremaades, milles on alkohol igapäevaellu integreeritud ja ootused alkoholi positiivsetele mõjudele väiksemad, kogetakse ka vähem alkoholist tingitud kahjusid (Fox ja Marsh, 1998; Rolando, 2015).

Rolando (2015) märgib, et esimesed alkoholitarvitamise kogemused ja mälestused neist on seotud nii indiviidi kui teiste joomisega. Itaalias on oluline roll joomiskogemuse juures vanematel. Nad lubavad lastel üsna noores eas, enda juuresolekul, alkoholi (vein, õlu) maitsta, õpetades neile nii teadlikku (mõõdukat) joomist. Rolando selgitab, et nii näeb laps, et ka vanemad maitsevad veini või õlut ja suhtlevad omavahel, mitte ei joo ennast sellest purju – nii tekibki juba lapsepõlves arusaam, et purjusolek on taunitav ja viimase piirini ei jooda. Joomine on seltskondlik, tihti perekondlik üritus, kus vastutus on kollektiivne. Rolando rõhutas, et tähtis on lapsevanemate ja laste dialoog. Lapsevanemad selgitavad, milliseid ohtusid võib liigne alkoholitarvitamine endaga kaasa tuua. Itaalias tunnevad vanemad, et suudavad nii käitudes lapsi kaitsta alkoholitarbimise ohtude eest, kuid Soomes pole vanemad selles osas endas nii kindlad. Soomes arutletakse lastega alkoholi teemal vähe ning teismeliste alkoholi tarvitamine on vanemate poolt pigem keelatud. Nooruki esmane joomiskogemus leiab tavaliselt aset sõprade seltskonnas. Öeldakse, et laps ei tohi juua, kuid samal ajal ei ole keelul seost täiskasvanute endi joomisega, mida tehakse vahel ka laste juuresolekul. (Rolando, 2015). Seega on joomine teismeliste jaoks vanemate määratud piirist üle astumine ja oodatakse pikisilmi, millal saabub kaua oodatud „alkoholivabadus“ (Tereping, 2015).

Itaalias ei vaadelda teismelisi eraldiseisvana täiskasvanute alkoholikultuurist ja traditsioonidest (Rolando ja Beccaria, 2015; Rolando, 2015; Järvinen ja Room, 2007b: 11, 166), nii nagu kipub see olema Soomes ja ka Eestis. Rolando (2015) peab teismeliste alkoholikultuuri sotsialiseerimist väga oluliseks teguriks: „Peame olema teadlikud, et laste alkoholitarbimine peegeldab nende käitumist ja tarbimist ka täiskasvanuna. Tähelepanu peaks pöörama sellele, et üleminek täiskasvanueale on keerukas ning noori tuleb selles toetada.“ (vt ka Mägi, 2015). Seda pooldab ka psühhoanalüütik Peter Blos (1979): „Peame nägema teismelist ja ühiskonda ühtse süsteemina, kus on vaja piisavalt head sotsiaalset keskkonda.“ Rolando (2015: 15) väidab, et lapsed õpivad, millist joomisega seotud käitumist ühiskond neilt ootab, läbi sotsialiseerimisagentide nagu pere, eakaaslased, sõbrad ja meedia. Nii nagu teiste sotsiaalsete praktikate puhul, omavad vaatlus ja matkimine ka alkoholikultuuri sotsialiseerumisel kesksel rolli ja mõjutavad lapse käitumist isegi enam kui personaalsed ja otsesed kogemused. Lapsed omandavad teadmised, hoiakud ja ootused alkoholi tarvitamisest läbi sotsialiseerimisprotsessi ammu enne, kui nad hakkavad alkoholi jooma. (Rolando, 2015: 15). Teismeliste alkoholi tarvitamine ei hakka mitte esimesest tühjendatud pitsist, vaid esimesest nähtud pitsist, sest nad on alati kõike jälgendama (Alkoholismivastase..., 1985: 15).

Seetõttu ei tohiks alahinnata laste ja vanemate vestlusi ning täiskasvanute eeskju kui esmast sotsialiseerimisagenti joomiskäitumise kui sotsiaalse praktika kujundamisel.

Rolando (2015) hoiatab samuti käitumismallide mehaanilise ülevõtmise eest: „Kui tahate muuta oma riigi alkoholikultuuri, siis ei piisa sellest, et teistelt midagi üle võtate.“ (vt ka Mägi, 2015). Ta lisab, et näiteks inglased on hakanud lastele alkoholi pakkuma, lootes, et see kaitseb neid kahjulike mõjude eest tulevikus, kuid nende riigi kontekstis ei pruugi see nii olla (Rolando ja Beccaria, 2015; Mägi, 2015). Ent üsna kindlasti on laste arusaamade ja kogemuste kujundamisel – eriti nende, mis puudutavad esmakordset alkoholi tarvitamist, ohutum perekonna kui eakaaslaste seltskond (Tereping, 2015).

Rolando ja Beccaria (2015) selgitavad, et individualistlikkust tarbimismudelid lähtuvalt on Soomes joomine küll sõpruskonnakeskne seltskondlik tegevus, kuid vastutus lasub üksnes indiviidil – kui inimene joob ennast liiga purju, on see tema enda mure ja tagajärgedega peab ta ise tegelema. Teadlased lisavad, et Soomes ei peeta ka pereliikmete toetust ja nõuandeid oluliseks – igaüks käitub nii nagu heaks arvab ja mõistlikuks peab, mis tähendab, et piir sobiliku ja mitesobiliku joomise vahel on äärmiselt hägune ning liigne joomine pole seotud jooja vanusega. Soomlastel kipub enesekontroll olema nõrk, sest inimene joob sellise piirini, mil ei ole enam suuteline oma käitumist ja taju kontrollima. Seevastu on Itaalias piir sobiliku ja mitesobiliku joomise vahel selge, sest nagu varem mainitud – kuvand purjus täiskasvanust on häbistav – ja seetõttu viimase piirini ei jooda. (Rolando ja Beccaria, 2015).

Rolando ettekandest (Rolando ja Beccaria, 2015) väärib tähelepanu veel üks asjaolu. Nimelt oli Itaalias alkoholi tarbimine Eesti praegusega samal tasemel 1980ndate lõpus – *ca* 12 liitrit *per capita* aastas – mis nüüdseks on Itaalias langenud 6,1 liitrini. Rolando tõdeb, et Itaalias aga ei rakendatud perioodil, mil alkoholitarbimine hakkas vähenema, olulisi keelavaid meetmeid, erinevalt Põhjamaades levinud „keelamiskultuurist“. Teadlane selgitab, et tegurid, mis põhjustasid Itaalias alkoholitarbimise vähenemise viimase 40 aasta jooksul, olid seotud ühiskondliku eneseregulatsiooniga: elustiili ja töötingimuste muutus, täiendavate vaba aja veetmise võimaluste tekkimine (nt sport). Itaalias on alkoholipoliitika keskendunud kvaliteedikontrollile. Rolando mainib, et palju tegeletakse ka täiskasvanute harimisega veini valdkonnas – korraldatakse koolitusi, kus räägitakse, milline on kvaliteetne vein, kuidas seda tehakse ning mis söögiga see kõige paremini kokku sobib. See tähendab, et peamine orientatsioon on veini maitseomadustel ja kvaliteedil, mitte aga alkoholisisaldusel. (Rolando ja Beccaria, 2015; vt ka Tereping, 2015). Soomes, nagu ka Eestis, on alkoholipoliitika üheks

peamiseks meetmeks aga müügipiirangute seadmine ning ennetuses on juhtiv hirmutamine ja keelamine (Rolando, 2015: 11).

## **2.2. Teismelised ja alkohol**

### **2.2.1. Teismeeaa iseärasused**

Eriksoni (1968) järgi on noorukiiga periood inimese elus, mil hakatakse tegema olulisi valikuid ning kujundama oma identiteeti. Teismeeaa alguses tekkiv identiteedikriis ehk isikliku eneseteadvuse otsimine ja sellega kaasnev rollihämmasus tekitab teismelistes mõtteid erinevatest väärtustest ja rollidest (Mangs ja Martell, 2000: 323, 356). Selles arenguetapis on peamised küsimused: „kes ma olen?“, „olla mina ise või mitte olla?“, „olla mina ise teiste seas?“ (Erikson, 1968, 1980).

Teismeliste ealised iseärasused mõjutavad seda, kuidas nad oma eluilma kogevad. Eriksoni järgi (1968) on noorukieas välja kujunev uut moodi identiteet aluseks iseseisvumisele ehk vanemate mõju alt vabanemisele ning tulevikuplaanide loomisele. Eakaaslaste vaheliste suhete tihenemine nõuab emotsionaalset kaugenemist perekonnast ning seeläbi tekivad identiteedi kujunemise protsessis noorukiterühmad ja subkultuurid (Butterwoth ja Harris, 2002: 320; Room, 2007: 18). Teimeeas satub laps ka nõ pool-täiskasvanu seisusesse, mis kannab endas uusi õigusi, kohustusi ja mõtlemisviise (Butterworth ja Harris, 2002: 307). Teismelised püüavad katsetada neid uusi õigusi ja teha asju, mida täiskasvanud (nende arvates) teevad. Üheks selliseks asjaks võib olla alkoholi joomine. Lisaks, enamasti pöörduvad noorukid alkoholi poole jäljendamaks täiskasvanuid ja oma grupi liidreid, sest identiteedi kujundamise protsessis saavad teismelisele oluliseks eakaaslased ja juhimudelid (eeskujud, iidolid) (Erikson, 1968; Epstein, 2004).

Lapse- ja teimeeas on identiteedi väljakujunemise protsessis üks olulisi arengu aspekte piiride paikasättimine ja katsetamine ning selle läbi enda ja teiste proovilepanek (Erikson, 1968, 1980). Kliiniline psühholoog Ailen Suurtee (2015) selgitab, et alkoholi joomine on tegevus, mille kaudu võib nooruk otsustada õppida piire tõmbama ja nendega katsetama ning enda mina teostama. Juba päris pisikesest peale on lapsed suurepäraseks enesereguleerijad, enne kui nad hakkavad kohanduma ühiskondlike eelistuste, normide ja ootustega (Suurtee, 2015). Sageli on ühiskondlikud normid vastukäivad. Alaealiste alkoholitarvitamine on hälbiv käitumine, mis on täiskasvanute poolt hukka mõistetud, ent eakaaslaste seas võib see olla



aktsepteeritav tegevus. Nii kodused jutuajamised kui meedia (reklaamid, kampaaniad) kubisevad erinevatest reeglitest ja hoiakutest alkoholi ja selle tarvitamise kohta ning noor inimene peab õppima selles virvarris oma valikuid tegema. Suurtee (2015) tõdeb, et näiteks keskendub reklaamimaailm inimestes soovide ja ihade esilekutsumisele ja pakub „patuseid“ võimalusi nende rahuldamiseks. Samal ajal annavad alkoholiennetuse kampaaniad teavet, et äge noor saab olla ka alkoholi joomiseta. On lihtne kinni jääda ühtedesse hoiakutesse, unustades teised (Suurtee, 2015). Eriti kui nooruk ei saa piisavalt toetust täiskasvanutelt ja valikuvabadust oma otsustes, olles mõjutatud eakaaslaste survest. Lisaks eneseregulatsiooni ja oma keha tajuma õppimisele hakkavad teismelised analüüsima ka oma võimeid ja võimalusi, selleks, et leida oma roll ühiskonna erinevates struktuurides (Erikson, 1968, 1980; Tankler, 2000: 108-109; Butterworth ja Harris, 2002: 320). Selline eneseleidmise periood võib tekitada noores inimeses palju segadusi ning pingeid. Teismelised vajavad abi ja toetust noorukiea sotsialiseerimiskeskuste ületamiseks, eriti siis, kui osa teismelisi on hakanud probleemide ja raskuste korral mitteeakohaselt käituma.

### **2.2.2. Teismeliste alkoholikultuurid ja neid kujundavad tegurid**

Andersson-i ja Hibell-i (2007: 61) järgi ei ole traditsiooniline klassifikatsioon Euroopa alkoholikultuuride eristamisel viina-, veini- ja õllemaadeks otseselt kohaldatav noorukite alkoholikultuuri. Teismelised traditsioonilistes viinamaades – või siis uuema liigituse järgi endistes viinamaades – joovad sama palju viina kui nende eakaaslased veinimaades (Andersson ja Hibell, 2007: 61). Veinimaades on teismelised veinist enam hakanud jooma õlut (Rolando, 2015: 12, 32). See on omaette muutus üldistes traditsioonides, mis tähendab, et teismeliste joomiskäitumine muutub samal ajal täiskasvanute omaga.

Kvantitatiivsete uuringute (ESPAD ja HBSC) tulemused näitavad, et Euroopa riikides on teismeliste joomiskäitumine erinev. Lõuna-Euroopas on noorukite joomine küllaltki sagedane, ent mõõdukas igal korral. Põhjamaades manustavad teismelised alkoholi harvem, ent ühel korral juuakse palju, selleks, et jääda purju. (Aasvee ja Rahno, 2015; Kobin jt, 2012; Hibell jt, 2012; Järvinen ja Room, 2007b: 3). Riikidevahelised erinevused teismeliste joomiskäitumises seostuvad ka täiskasvanute alkoholi tarvitamisega. Kvalitatiivsed uurimused (nt Pyörälä, 1995; Beccaria jt, 2010; Rolando, 2015) on aga leidnud sarnasusi Põhja- ja Lõuna-Euroopa teismeliste joomispraktikates. Purjusolemine on alati mänginud olulist rolli Soome alkoholikultuuris ning nüüdseks on see oluline osa ka noorte alkoholikultuurides näiteks

Hispaanias ja Itaalias (Rolando, 2015). Rolando (2015) märgib, et Vahemeremaade teismeliste joomisstiil on hakanud üle võtma Põhjamaade joomise karakteristikuid, kuid ka vastupidi. Sellegipoolest nähakse just Vahemeremaades noori joojaid kui traditsiooni lõhkujad, sest nad on hakanud jooma selleks, et jääda purju (Rolando, 2015; Järvinen ja Room, 2007b: 6). Kokkuvõtlikult näitavad erinevate maade uurimistulemused, et teismelised joovad tänapäeval rohkem, üha selgema eesmärgiga jääda purju, võrreldes varasemate generatsioonidega. Üldiselt näitavad ajamuutused, et noorukite alkoholi tarvitamine on kasvanud viimase 35-40 aasta jooksul (Gabhainn ja Schmid 2004). Suur alkoholi joomise kasv inimkonnas, eriti noorukite seas, ja kahjud, mis kaasnevad purju joomisega, on teinud „probleemseks“ joomispraktikad ning ka seetõttu on hakatud rääkima alkoholikultuuri kultuuritusest (Kobin, 2013: 9).

Teismeliste alkoholikultuuris omavad alkoholi joomisega kaasnevad ootused tähtsat rolli. Ootused on mõjutatud vanemate, eakaaslaste ja meedia vahendusel (nt alkoholi reklaam) edastatavatest eeskujudest (Austin, Chen, Grube, 2006). Järvinen ja Room (2007b: 4, 2007a: 162) selgitavad, et riikides (Põhjamaad), milles palju juuakse, ootavad alaealised enim positiivseid tagajärgi joomisele. Nad loodavad alkoholi tarvitades tunda end rõõmsa ja lõõgastunudmana, olla sõbralikumad ja suhtlemisaltimad, lõbutseda ja teha nalja ning unustada oma muresid. Järvinen ja Room märgivad, et kuigi positiivsed ootused on kõrged, kogevad „kuivade“ kultuuride alaealised enim alkoholitarvitamise negatiivseid tagajärgi: kaklused, tülid sõpradega ja vanematega, probleemid seksuaalkäitumises ja koolis, õnnetused jne. (Järvinen ja Room, 2007b: 4, 2007a: 162). Andersson-i ja Hibell-i (2007) järgi joovad õllemaades noored end tihedamini purju, ent Põhjamaade teismelised joovad ühel joomiskorral rohkem alkoholi. Uurijad selgitavad, et Vahemeremaade teismelised ootavad alkoholilt kõige vähem uimastavat efekti ning nende negatiivsed ootused (nt kahetsusväärsed teod, pohmell, kartus üle juua ja pahandustesse sattuda) alkoholi tarvitamise tagajärgedele on suuremad kui õlle- ja viinamaade teismelistel (Andersson ja Hibell, 2007).

Teismeliste alkoholikultuuri kujundavad lisaks ootustele ja kultuurilistele teguritele ka sotsiaalsed faktorid. Neist klassikalisemateks riski- ja kaitsefaktoriteks on perekond ja eakaaslaste surve (Rolando, 2015: 15; Griffin, Harrington Cleveland, Schlomer, Vandenberg, Feinberg, 2015: 1842; Järvinen ja Room, 2007b: 12).

### **2.2.2.1. Perekond**

Latendresse ja Windle (2008; Chainey, 2011: 13 kaudu) väidavad, et lapsevanemate alkoholi tarvitamine ja kasvatuslik praktika (eelkõige järelvalve ja distsipliin) on olulised tegurid, mis kujundavad teismelise joomiskäitumist. Uurijad leidsid, et vanemate piisav järelvalve – teadlikkus kus ja kellega viibib laps väljaspool kodu – hoiab ära teismelise alkoholi tarvitamise või sellega liialdamise läbi terve teismee. Distsipliin (eelkõige karmid keelud ja käsud) võib aga kaasa aidata teismelise joomiskäitumisele ja alkoholiga liialdamisele hilises teismeeas. (Latendresse ja Windle, 2008; Chainey, 2011: 13 kaudu). Siiski on leitud, et mida vabameelsem on vanemate suhtumine alkoholi tarvitamisele ning mida enam näevad lapsed oma vanemaid alkoholi joomas, seda suuremas koguses joovad lapsed ka ise (Elmeland ja Kolind, 2012: 184) või siis vastupidi. Baumrind-i (1991) järgi peetakse lapse arengu seisukohalt tõhusaimaks autoriteetset kasvatusstiili, kus reeglid on paindlikud ja vanemad kehtestavad, aga mitte piiravad ning distsiplineerimismeetodid on pigem toetavad kui karistavad. Kasvatusstiilis on olulisel kohal kokkulepped ning lapse arvamusega arvestamine. Laps vastutab oma tegude eest ning saab käituda eakohaselt. (Baumrind, 1991).

Kloep, Hendry, Ingebrihtsen, Glendinning, Espens (2001) leidsid, et lisaks teistele joomise motiividele (nt seltskondlikkus, lõõgastus, põnevus, eakaaslaste surve, kohaliku kultuuri joomise traditsioon) oli kõige tavalisem põhjus, miks noorukid alkoholi joovad, tahe olla aktsepteeritud kui täiskasvanu nende kodukoha kultuuris ehk olla sarnased täiskasvanutega, kes neid argipäevas ümbritsevad. Uurijad väidavad, et sellises identiteedi kujunemise protsessis alahindasid teismelised alkoholi joomisest tingitud kahjusid ja riske. Teismelised tajusid täiskasvanute poolset karmi kontrolli ja autoriteetseid reegleid kui täiskasvanute seatud piirangut ja püüdu ennetada noorukeid saavutamaks sissepääs täiskasvanute ühiskonda. Uurijad leidsid, et teismelised tundsid, et neile on esitatud väljakutse osalemaks riskantses käitumises ja rikkuda seadust, sest nad võitlesid selle eest, et saaksid välja arendada oma täiskasvanu identiteeti. (Kloep jt, 2001).

Poelen, Scholte, Willemsen, Boomsma ja Engels (2008) väidavad, et õdede-vendade ja sõprade regulaarne alkoholi joomine on suurim risk teismelise joomise mõjutamisel, samal ajal kui vanemate regulaarne joomine on nende kõrval väikseima riskiga. Ka Bandura (1977) sotsiaalse õppimise teooria kohaselt on käitumise matkimine kõige tõenäolisem siis, kui indiviid saab end eeskujuga samastada, näiteks vanuse või soo järgi. Seega on loogiline

selgitus, et sõbrad või õnnaksed omavad suurimat mõju teismelise joomiskäitumise kujundamisel.

#### **2.2.2.2. Grupisurve**

Sotsiaalse õppimise teooria järgi ilmneb negatiivne eakaaslaste mõju aktiivse või passiivse survena (Bauman ja Ennett, 1996; Cialdini ja Trost, 1998). Donovan-i ja Molina (2008) järgi tuleb aktiivne eakaaslaste surve esile sel moel, kui eakaaslased otsesõnu kutsuvad noorukit osa võtma antisotsiaalsest käitumisest. Aktiivne eakaaslaste surve on üks peamistest teguritest, mille tõttu on alaealised alati alkoholi proovima või end purju jooma (Donovan ja Molina, 2008). Juhul, kui nooruk keeldub sellises tegevuses osalemast, teda kritiseeritakse ning ei võeta gruppi vastu (Griffin jt 2015: 1842). Vähe on neid teismelisi, kes oma äraütlemisega sooviksid sõprussuhteid rikkuda (Narusk, 1988: 180) ning lihtsam on nõustuda alkoholi joomisega, sest seeläbi on kergem võita ka tunnustust ja populaarsust (Kiipus, Neumann 2004: 21; Gabhainn ja Schmid, 2004: 73). Passiivne surve ilmneb siis, kui eakaaslaste ebatühiskondliku käitumise nägemine mõjutab noorukit sel viisil, et ta tunneb vajadust ka ise nii käituda, et eakaaslaste grupinormidega sobituda (Griffin jt, 2015: 1842). Psühholoogias nimetatakse seda nähtust konformsuseks: inimesed alluvad grupi survele ja loobuvad oma tõekspidamistest, et toimida rühmaga sarnaselt ja teenida seeläbi grupiliikmete heakskiit (McLeod, 2008). Psühholoogiaprofessor Asch (1951) on järeldanud, et konformsus on grupi puhul loomulik ja inimesed alluvad paratamatult selle survele. Seda eriti nõnda haavatavas eas nagu teismega, kus noorukite arvamused on haprad ja kergesti mõjutatavad.

Nii aktiivset kui passiivset grupisurvet võib käsitada kui vahendeid kohaldamiseks noorukeid oma eakaaslastega, selleks et saavutada nõu sotsiaalne auhind, milleks on aktsepteeritus (Griffin jt, 2015: 1842). Garbarino ja Scott (1992; Gibson, 2012: 152 kaudu) selgitavad, et eakaaslaste heakskiidu saavutamine on eriti oluline vanematel kooliealistel lastel ehk teismee keskel, umbes 14aastaselt. Samuti on vastuvõtlikkus eakaaslaste survele – nii aktiivsele kui passiivsele – intensiivseim vanusevahemikus 11-13 ning võib kesta hilise teismee lõpuni (Garbarino ja Scott, 1992; Gibson, 2012: 152 kaudu). Ühtlasi on see periood, mil nooruk hakkab oma vanematega vähem ja eakaaslastega rohkem aega koos veetma (Erikson, 1968, 1980; Epstein, 2004). Saavutades nii autonoomsuse oma vanematest ja suurema sõltuvuse eakaaslastest (Mangs, Martell 2000: 289), mis tähendab, et nooruk võib olla üsna aldis eakaaslaste survele alluma. Seega on teismega kõige tõenäolisem aeg, mil proovitakse või

hakatakse alkoholi tarvitama. Liiatigi, esimest korda proovivad enamus Eesti teismelistest alkoholi 11 ja 15 eluaasta vahel (Kobin jt, 2012: 11; Hibell jt, 2012; Aasvee ja Rahno, 2015; Orro jt, 2015: 73). Positiivne on aga see, et selles vanuses arendavad noorukid endas ka teadmist õigest ja valest nii nagu teadlikkust tulevikust ning see võib neil aidata efektiivselt toime tulla eakaaslaste survega (Green ja Palfrey, 2001).

Eakaaslased omavad kriitilist rolli teismelise käitumise mõjutamisel, ent vastuvõtlikkus eakaaslaste survele on varieeruv (Dielman, Campanelli, Shope, Butchart, 1987; Hartup, 2005). See oleneb nooruki individuaalsetest iseloomulikest tunnustest, milleks on enesehinnang, kuuluvustunde otsimine, alkoholi (ja teiste uimastite) tarvitamisega seotud riskide ja sotsiaalsete normide tajumine, teismelise sõltumatus ja eakaaslastele äraütlemise oskus (Hawkins, Catalano, Miller, 1992). Uuringutest, mis käsitlevad teismeliste alkoholi tarvitamist, on selgunud, et need individuaalsed tegurid aitavad vähendada eelkõige passiivset eakaaslaste mõju nooruki alkoholikäitumisele (Allen, Chango, Szwedo, Schad, Marston, 2012). Kuid vastupidiselt – näiteks noorukid, kellel on madal enesehinnang ning vanemate poolt täitmata tunnustusvajadus, otsivad kuuluvust ja aktsepteeritust eakaaslastega koos alkoholi tarvitamisest ning nad võivad samal ajal alahinnata alkoholist tingitud potentsiaalseid kahjusid (Griffin jt, 2015: 1842). Seega võib eakaaslaste grupp teismelise arengut positiivselt toetada, kuid eakaaslaste või sõprade mõju võib olla ka negatiivne, näiteks siis, kui eakaaslased õhutavad noorukit alkoholi jooma.

### **2.2.3. Teismeliste alkoholi diskursused**

Alkoholil on oluline roll teismeliste eluilmas. Teismeeas on alkoholi joomine või mitte joomine osa suhete loomise ja identiteedi välja kujunemise protsessist (Sheenan ja Ridge, 2001: 6). Sellega kaasnevad ka teatud arusaamad alkoholi tarvitamisest (Chainey, 2011: 85) ning sotsiaalselt konstrueeritud diskursused (Elmeland ja Kolind, 2012: 180).

Teismeliste joomiskultuur on küllastunud positiivsetest alkoholi (*pro-alcohol*) diskursustest (McCreanor, Moewaka Barnes, Kawai, Borell ja Gregory, 2008). McCreanor jt (2008) järgi on sellistele diskursustele mõju avaldanud meedia ning alkoholi reklaamimine ja turustamine. Lisaks ka teised mõjutused, näiteks pere ja sõprade eeskuju ning nende hoiakud seoses teismeliste alkoholi tarvitamisega. Nende tegurite koosmõjul on tekkinud teismeliste alkoholikultuur, milles alkoholi joomine ja purjutamine on teismeliste poolt normaliseeritud ja tajutud sotsiaalselt aktsepteeritavana. (McCreanor jt 2008). Chainey (2011), kes intervjueris

16-18aastasi Uus-Meremaa noorukeid, leidis, et teismeliste seas on esindatud kaks peamist ja mõjuvõimsaimat alkoholi diskursust: seltskondliku elu (argipäeva) ja „alkohol on halb“ (avalik, riiklik) diskursused.

### **2.2.3.1. Seltskondliku elu diskursus**

Chainey (2011) uurimusest selgub, et seltskondliku elu diskursuses kirjeldavad teismelised alkoholi joomist kui midagi lõbusat, lahedat ja normaalset. Tema uurimuses osalenute jaoks on alkoholi joomine üleminekurituaal teismeeast täiskasvanuella ja viis, kuidas põgeneda „päris maailmast“. Purjutamist mõisteti kui tegevust, mis aitab teismelistel omavahel hõlpsamini suhelda ning seltskondlikkus, heameel ja nauding olid teismeliste joomiskultuuris kesksel kohal. (Chainey, 2011: 85-86). Lalander (1997), kes uuris kvalitatiivselt Rootsi teismeliste hedonistlikku joomist leidis samuti, et alkoholi joomine on teismeliste jaoks tegevus, mida nähakse põgenemisena. Joomise ajal kogevad teismelised vabadust – juues ei ole nad kammitsetud argipäevaste kohustustega. Lalanderi intervjueeritavad kirjeldasid purju joomist kui „pausinupu vajutamist“ ning seda mõisteti ka kui „ülirma reaalsuse“ asendust teise reaalsusega. Selles kontekstis on purjusolek justkui uude maailma sisenemine, mis muundab jooja millekski suuremaks kui tema ise ja tekitab tunde, et „ollakse seal, kus toimub tegevus“. Teismeliste jaoks on purjujoomine vaid siis tähenduslik, kui see on sotsiaalne tegevus. Lalander nimetab seda „kollektiivseks kookoniks“ ning naudingut ja lõbu nimel joomine on viis, mille teel noorukid sisenevad täiskasvanuella, samal ajal protestides täiskasvanueaga kaasnevate kohustuste ja piirangute vastu (nt töö- ja perekohustused). (Lalander, 1997: 35; Lalander, 1998: 139, Järvinen ja Room, 2007b: 7 kaudu).

Coleman ja Carter (2009) selgitavad, et teismelised ei näe seltskondliku elu diskursuses joomist probleemina peamiselt seetõttu, et nad on seisukohal, et purjutamine on midagi, mida enamus noorukeid teeb, ja see on periood elus, mis ilmselt varsti lõpeb ning neist saavad täiskasvanud, kellele hakkavad pakkuma lõbu teised tegevused. Seltskondliku elu diskursus omab suurt rolli ka gruppi kaasamisel või sellest välja tõrjumisel. Chainey (2011) intervjueeritavad olid seisukohal et alkoholi tarbimine on gruppi kuulumisel oluline tingimus. Osad teismelised rääkisid sellest, et nad jätavad grupist välja need, kes ei joo, või need, kes ei taha nendega juua, tembeldades nad luuseriteks, kuna nad ei sobitu seltskondliku elu diskursusesse (Chainey, 2011: 55). Ka Douglas (1987), Room (2007) ja Turner (1969) on leidnud, et alkoholi joomine on sotsiaalses kontekstis väljendus kollektiivsusest ja

seltskondlikkusest. Uurijad on avastanud, et alkoholi joomine ja sellest purju jäämine kellegi ees või kellegagi koos omab indiviidi jaoks sümboolset tähendust ning see loob isikliku ja gruppidentiteedi. Kellegi kaasamine gruppi, kus alkoholi juuakse, on märk kollektiivsusest ja kogukonda kuulumisest. Ümberpööratult – indiviidi väljatõrjumine grupist markeerib eristamist. (Douglas, 1987: 4-12; Room, 2007: 19; Turner, 1969). Nõnda saab alkoholikultuuri mõista ka kui praktikat kaasatusest ja tõrjutusest.

### **2.2.3.2. „Alkohol on halb“ diskursus**

Chainey (2011) järgi tõlgendatakse „alkohol on halb“ diskursuses alkoholi tarvitamist kui hälbivat tegevust (riskid, ohud, halvad tagajärjed). „Alkohol on halb“ diskursus tekib eelkõige koolis õpetatava tervisehariduse, seadusandluse ja riikliku alkoholipoliitika koosmõjul ning selle tekkimisele võib kaasa aidata kodukeskkond (Chainey, 2011). See on diskursus, mida teismelised kõige enam eiravad. Paljud Chainey (2011) uurimuses osalejad olid teadlikud alkoholi joomisega kaasnevatest ohtudest, riskidest ja negatiivsetest tagajärgedest. Sellegipoolest arvasid noorukid, et alkoholi joomine ei kahjusta tervist niivõrd palju nagu neile räägitakse. Teismelised näevad, et nende vanemad või sõbrad joovad alkoholi – nende terviseiga on pealtnäha kõik korras ning alkoholi tarbimine ei vii alati negatiivsetele tagajärgedele. (Chainey, 2011). Selle tõttu on raske teismelistel uskuda, et alkohol on halb ning võib neid kahjustada.

Chainey (2011) selgitab, et „alkohol on halb“ diskursusega kaasneb ka teiste joojate kritiseerimine ja süüdistamine, selleks enda käitumist normaalsema ja aktsepteeritavamana tõlgendada. Näiteks suhtutakse hukkamõistvalt alkohoolikutesse, kes on negatiivseks eeskujuks, aga ka noorematesse teismelistesse, kes on vanemate teismeliste meelest liiga noored, et veel alkoholi juua (Chainey, 2011: 90).

Wickman-i, Anderson-i ja Smith Greenberg-i (2009) kvalitatiivsest uurimusest selgub, et paljud teismelised arvavad, et alkoholi joomine ja riskantne käitumine on kogemist väärt, sest nende jaoks varjutasid lühiajalised alkoholi joomisega kaasnevad kasud (nt hea tuju, uued tutvused, lõbu jms) pikaajalised potentsiaalsed alkoholi joomisest tingitud tagajärjed (nt sõltuvus, ajukahjustus). Sellest järeldavad uurijad, et paljud teismelised, kes alkoholi joovad, peavad end võitmatuteks – pikaajalised ohud neid ei kimbuta, neid huvitavad pigem positiivselt tõlgendatud lühiajalised kasud, mis alkoholi joomisega kaasnevad (Wickman jt, 2009). Nagu McCrindle (2003) on kirjutanud: Y-generatsiooni teismelised on keskendunud

lühikesele perioodile, tihti ei ole neil pikaajalisi tulevikuplaane. Nad väärtustavad lühiajalisi kasusid, kaalutlemata pikaajalisi riske (McCrindle, 2003). Chainey (2011) kinnitab seda arvamust, väites, et tänapäeval meeldib teismelistele lõbu, vabadus ja eksperimenteerimine ning nad on orienteeritud sotsiaalsusele. Selle kõige kõrval ei meeldi teismelistele mõelda (pikaajalistele) tagajärgedele (Chainey, 2011: 90). Wickman jt (2009) ning Chainey (2011) uurimustest selgub, teismelised tajusid end võitmatutena ka seetõttu, et pidasid oma sõpru enda „turvavõrguks“. Sõpradega koos juues on seltskonnas tavaliselt keegi, kes vastutab ja jälgib neid, kes on liiga palju joonud, eesmärgiga hoida jooja eemal õnnetustest (Wickman jt, 2009, Chainey, 2011). Ka sellise suhtumisega osutavad teismelised „alkohol on halb“ diskursusele vastupanu.

Chainey (2011) uurimuses ei eiranud teismelised „alkohol on halb“ diskursust siis, kui nad tunnistasid, et nende kodukoha joomiskultuur on halb (nt väikesed lapsed joovad, palju alkohoolikuid) ja ka siis, kui nad teadvustasid endale, et täiskasvanud ja ka nemad ise on noorematele eeskujuks. Alkoholi halba mõju ei eitanud teismelised ka siis, kui nad rääkisid alkoholiga seotud õnnetustest ja surmadest. Teismelised, kel oli nendega isiklik kogemus (nt tuttav on hukkunud joobes juhtimise tagajärjel autoõnnetuses) osutasid „alkohol on halb“ diskursusele vähem vastupanu, ei positsioneerinud end kui võitmatud ning mõistsid, et sellised halvad kogemused võivad juhtuda ka nendega. (Chainey, 2011: 89). Sellised tulemused on olulised, sest need tõestavad, et teismeliste jaoks võib olla isiklike lugude ja kogemuste jagamine nõ reaalsem ja väärtuslikum kui „kuiv“ statistika ning koolitunnis jagatav info alkoholist. Wickman jt (2009) on kinnitanud, et kui teismelised enda argipäeva koolis õpetatava infoga seostada ei saa, siis osutavad nad „alkohol on halb“ diskursusele vastupanu ning ei usu, et alkoholist tingitud halvad tagajärjed võiksid nendega kunagi juhtuda. Vastupidiselt – alkoholi haridus tuleks muuta teismeliste „reaalsemaks“, nende eluilmaga seostuvamaks. Coleman-i ja Carter-i (2005) kvalitatiivses uurimuses olid teismelised arvamusel, et miski ei suuda noorukite purjutamist lõpetada. Siiski soovitasid nad šokitaktikaid, millega noorukid saaksid end seostada. Šokitaktikateks on näiteks kogemine kahetsust joobes seisundis seksimise pärast või kuulates alkohooliku elulugu. Teismelised arvasid, et vaid sel juhul on suur tõenäosus, et noorukid ei eiraks edaspidi alkohol on halb diskursust. (Coleman ja Carter, 2005).



### **2.2.3.3. Diskursuste seotus ja vastandumine**

Caswell-i (1997) järgi võivad seltskondliku elu ja „alkohol on halb“ diskursused teismelistes tekitada omajagu segadust. Caswell selgitab, et terviseedendajad (poliitikud, spetsialistid) toetavad pigem „alkohol on halb“ diskursust. Alkoholi tootjad ja edasimüüjad toetavad pigem seltskondliku elu diskursust. Need kaks vastanduvat leeri annavad alkoholist vastuolulisi sõnumeid. (Caswell, 1997). Teismelistele õpetatakse koolis, et alkohol on tervisele kahjulik, samal ajal kui teismelised näevad meedias alkoholi elustiilireklaame, mis annavad edasi kuvandi alkoholist kui millestki, mis kuulub alati seltskondlike tegevuste juurde. Isegi, kui teismelistel on teadmised sellest, et alkohol võib olla tervisele kahjulik ning sellega on seotud riskid ja ohud, võivad nad tugevalt neid eirata, kui näevad alkoholi joomas oma sõpru või vanemaid. Chainey (2011) märgib, et alkoholitööstus ja meedia on võimukamad kanalid kui koolis edasiantav terviseõpetus alkoholist ning seetõttu on raske muuta seda, et teismelised ei osutaks vastupanu „alkohol on“ halb diskursusele.

## **2.3. Eesti teismeliste alkoholi tarvitamine, ennetus ja teised meetmed teismeliste alkoholi tarvitamise vähendamiseks**

### **2.3.1. Eesti teismeliste alkoholi tarvitamine**

Informatsiooni teismeliste alkoholitarvitamisest leiab üleeuroopalistest ESPAD ja HBSC kvantitatiivsetest uuringutest (Kobin jt, 2012; Aasvee ja Rahno, 2015; Hibell jt, 2012). Uuringutele toetudes võib väita, et Eesti teismelised on alkoholitarvitamises riikide võrdlustabeli esiossas nii joodud alkoholi kui ka joomisega alustamise poolest.

2003. aastal oli vähemalt korra elus alkoholi proovinud üle 80% 16aastastest teismelistest. 2011. aasta ESPAD uuringu andmetest selgub, et 15-16aastastest teismelistest 95% on vähemalt kord elus alkoholi proovinud – paljud neist on seda teinud juba enne 12. eluaastat. (Kobin jt, 2012: 11; Hibell jt, 2012). HBSC uuringu 2013/2014 õppeaasta andmed näitavad, et 11-, 13- ja 15aastastest teismelistest on alkohoolseid jooke elu jooksul proovinud vastavalt 31%, 61% ja 84% ulatuses (Aasvee ja Rahno, 2015; Orro jt, 2015: 73) (vt tabel 1).

Aasvee ja Rahno (2015) järgi on esimest korda alkoholi proovides poiste ja tüdrukute keskmine vanus ca 12 eluaastat. Ligikaudu aasta pärast esmakordset proovimist joovad alaealised end esimest korda purju – mõlema soo esindajate keskmine vanus on seda tehes

seega ca 13 eluaastat (Aasvee ja Rahno, 2015). 2013/2014 õppeaasta uuringutulemused näitavad, et vähemalt kord elus on purjus olnud 3% 11aastastest, 16% 13-aastastest ja 46% 15aastastest teismelistest (Aasvee ja Rahno, 2015; Orro jt, 2015: 78) (vt tabel 1).

*Tabel 1.* Elu jooksul alkoholi proovinud ja vähemalt kord elus purjus olnud 11-, 13-, ja 15aastaste teismeliste osakaal 2013/2014. õppeaasta HBSC tulemuste järgi

	<b>11aastased</b>	<b>13aastased</b>	<b>15aastased</b>
<b>Elu jooksul alkoholi proovinud</b>	31%	61%	84%
<b>Vähemalt kord elus olnud purjus</b>	3%	16%	46%

(Allikas: Aasvee ja Rahno, 2015; Orro jt, 2015: 73, 78)

2013/2014 õppeaasta HBSC (Aasvee ja Rahno, 2015) tulemused näitavad, et kuigi 15aastaste seas on 13aastaselt või varem end purju joonud poiste osakaal langenud, võrreldes 2009/2010 õppeaastaga, poistel 6% ja tüdrukutel 4% , on tulemus hoolimata langusest siiski väga kõrge (vt tabel 2). Suurima languse on teinud end kaks või enam korda purju joonute osakaal 15-aastastel: poiste seas on langus võrreldes nelja aasta tagase ajaga 17% ja tüdrukutel 13% (Aasvee ja Rahno, 2015).

*Tabel 2.* 15aastased, kes on end 13aastaselt või varem purju joonud

	<b>Poisid</b>	<b>Tüdrukud</b>
<b>2009/2010 õ.-a.</b>	27%	21%
<b>2013/2014 õ.-a.</b>	21%	17%

(Allikas: Aasvee ja Rahno, 2015)

Alkoholi joomine on Eesti teismeliste seas sellegipoolest tõsine probleem (Laste mäng, 2016; Kobin jt, 2012; Alkoholipoliitika..., 2014: 12), kuigi teismeliste alkoholitarvitamise sageduses ei ole viimase nelja aasta jooksul märkimisväärseid muudatusi toimunud (Kobin jt, 2012: 12; Hibell jt, 2012). Üldiselt näitavad 2013/2014. õppeaasta HBSC uuringutulemused (Aasvee ja Rahno, 2015; Sokk ja Tael-Öeren, 2015), et alkoholi tarvitajate osakaal on 11-, 13-, ja 15aastaste hulgas vähenenud, mis on küll positiivne, ent siiski on suurenenud nende teismeliste hulk, kes joovad sageli ja palju.

2011. aastal oli viimase 12 kuu jooksul vähemalt korra purjus 41% õpilastest, kusjuures kolmandik (34%) 15–16aastastest õpilastest märkis, et on tarvitanud alkoholi 10 ja enam korda viimase 12 kuu jooksul, mis on peaaegu korra kuus või isegi sagedamini (Kobin jt, 2012: 14; Hibell jt, 2012). Peaaegu iga kümnes (11%) 15-16aastane õpilane on regulaarne alkoholi tarvitaja, mis tähendab, et nad joovad alkoholi vähemalt kord nädalas (Kobin jt,

2012: 46). Seega need noorukid, kes joovad, purjutavad üha rohkem ning seda ei saa üldiselt eriti positiivseks muutuseks pidada.

Üha enam tarvitavad alkoholi tüdrukud ning purju joomine, on tõusvas trendis – tüdrukute seas rohkem kui poiste, mis viitab traditsiooniliste soorollide vähenemisele (Alkoholi liigtarvitamise..., 2012: 23). Seda, et tüdrukud pole poistest alkoholi tarvitamises tagasihoidlikumad, näitavad ühel joomiskorral viie ja enama „dringi“ joomise sagedused viimase 30 päeva jooksul (vt tabel 3).

*Tabel 3. Ühel joomiskorral viie ja enama alkohoolse joogi joomise sagedus viimase 30 päeva jooksul 15-16aastaste teismeliste seas*

	<b>1995</b>	<b>2003</b>	<b>2011</b>
<b>Poisid</b>	47%	53%	54%
<b>Tüdrukud</b>	32%	40%	52%

(Allikas: Hibell jt, 2012: 354, Kobin jt, 2012: 46)

Aasvee ja Rahno (Ärm, 2016) rõhutavad: „Noored inimesed on väga erinevad ja vajavad sekkumisi, milles peegelduks nende ebavõrdsus ja arvestataks nende vanuse, soo ning sotsiaalse ja kultuurilise keskkonnaga.“ Ka Veneziano (2004) selgitab, et teismeealised poisid on riskialtimad, otsivad rohkem uusi elamusi ning samal ajal ei ole nende enesekontroll veel nii palju välja arenenud kui eakaaslastest tüdrukutel, mis omakorda võib soodustada riskialdist käitumist. Sellest järeldub, et noorukeid ei saa käsitleda kui homogeenet gruppi ning poisid ja tüdrukud võivad vajada erinevaid sekkumis- ja lähenemismeetodeid.

Teismelised joovad peamiselt segujooke ja siidrit või kanget alkoholi (Kobin jt, 2012; Hibell jt, 2012). Näiteks jõi 2013/2014 õppeaastal 86% 15aastaseid tüdrukuid ja 60% 15aastaseid poisse lahjasid alkohoolseid jooke vähemalt korra nädalas (Orro jt, 2015: 22; Aasvee ja Rahno, 2015). 13aastaste seas jõi 59% poistest iganädalaselt õlut ning 60% sama vanadest tüdrukutest iganädalaselt kanget alkoholi (Orro jt, 2015: 76).

Statistika näitab, et mitte see ei tekita kõige enam muret, kui palju noori joob, vaid pigem mida ja kuidas nad joovad. Kvantitatiivsed uuringud keskenduvad enamjaolt alkoholi tarvitamise pahupoolele. Need uuringud annavad vähe infot joomisharjumuste, alkoholile ja selle tarvitamisele omistatud tähenduste ning alkoholist tingitud kahjude kontrollimise ja reguleerimise kohta, seda eriti teismeliste puhul. Selleks, et muuta teismeliste joomiskäitumist ja mõista nende eluilmade tuleb uurida noorte endi tõlgendusi ja käitumise kvalitatiivse uurimisviisi abil. Lisaks, Eestis praegune juhtiv alkoholiennetuse diskursus ei poolda vaadet,

et teismelisi tuleks alkoholi tarvitamises ette valmistada. Järgmises alapeatükis olen kirjutanud lühiülevaate Eesti alkoholiennetuse diskursusest ning võrrelnud seda Taani omaga.

### **2.3.2. Alkoholiennetuse diskursused Eesti ja Taani näitel**

Eesti elanike seas on valdavalt juhtivaks liberaalse alkoholi tarvitamise diskursus (Raudne, 2012: 196). Eestis on alkoholi ennetuses juhtiv biomeditsiiniline lähenemine, mis keskendub alkoholi ja selle tarvitamise problemaatilistele ja ohtlikele külgedele ning kontrollimeetmetele (Elmend ja Torstend, 2012: 185; Fox ja Marsh, 1998). Biomeditsiinilise sekkumise eesmärk on pigem korrigeerida kõrvalekaldeid kui muuta keskkonda või soodustada kohanemist (Mishler, 1981). Selle diskursuse järgi ei ole alkohol toidugrupp, nagu on kirjas praeguses Eesti alkoholiseaduses (§ 2 lg 1, 2015), vaid sõltuvust tekitav psühhoaktiivne aine (Elmend ja Torstend, 2012: 185). Lähenemine eirab alkoholitarvitamise kultuurilist konteksti ja kinnistab asjaolu, et alkoholi (liig)tarvitamise vastu võitlemiseks peab keelama ja hirmutama (Rolando, 2015: 8). Juba 1985. aasta Gorbatšovi kuiva seaduse ajal mõistsid inimesed, et üksnes alkoholivastase propaganda vormidega toime ei tulda, kuid ka selle võimalusi ei tohiks alahinnata (Alkoholismivastase võitlusega... 1985; 14). Eesti teismeliste alkoholi tarvitamise ennetustegevusest ja muudest alkoholi tarvitamise vähendamise meetmetest olen pikemalt kirjutanud järgmises alapeatükis.

Taani uurijad Elmeland ja Kolind (2012) annavad oma artiklis ülevaate sellest, kuidas on püütud Taanis muuta alkoholikultuuri. Selleks on Taani teismeliste alkoholitarbimise ennetusele lähenetud teisiti, kui harjumuspäraselt kombeks. Välja on töötatud üks võimalik meede, mis vastandab argipäevase ennetamise (kogukonnatasandi) ja avaliku alkoholi ennetamise (riiklik alkoholipoliitika) diskursused. Elmeland ja Kolind artikli järgi (2012) korraldavad Taani lapsevanemad nii enda laste kui teiste kohalike 14-18aastaste teismeliste jaoks noortepidusid (PYP), milles teismelistel on lubatud alkoholi tarbida. Seaduse järgi võivad Taanis alates 16aastased noorukid tarbida lahjasid alkohoolseid jooke (alkoholisisaldus vähem kui 16,5 %) ning 18aastased kangeid (alkoholisisaldus 16,5% ja rohkem). PYP-d toimuvad kord kahe kuu jooksul Taani provintside rahvamajades või spordisaalides, milles osaleb hinnanguliselt 300-500 teismelist koos oma vanematega. PYP-de korraldamist toetavad kohalikud poliitikud, noorsoo- ja sotsiaaltöötajad, politseinikud ning teised kogukonnaliikmed. (Elmeland ja Kolind, 2012: 182-186).

Elmeland ja Kolind (2012) artiklist selgub, et PYP kontekstis on põhirõhk argipäevase ennetamise diskursusel. Argipäevases ennetamise diskursuses on fookus teismeliste sotsiaalsel elul siin ja praegu, milles alkoholi nähakse kui normaalset ja naudingut pakkuvat peoelu ning kultuuri osa. Argipäevase ennetamise diskursuse eesmärk on, erinevalt riiklikust alkoholipoliitikast, õppimine tegutsedes ehk et teismelised õpivad alkoholitarbimist kontrollima seda kogedes. Argipäevase ennetamise diskursuses on oluline roll laste ja vanemate dialoogil, milles vanemad ei kehtesta lastele rangeid reegleid. Selle asemel peetakse olulisimaks kahepoolseid kokkuleppeid teismeliste ja lapsevanemate vahel, mille kaudu püüavad täiskasvanud teismelisi alkoholikultuuri sotsialiseerida, lastes neil kontrollitud keskkonnas alkoholi joomisega eksperimenteerida. Taani lapsevanemad teadvustavad, et peod on teismeliste sotsiaalses elus väga tähtsad ning enamasti arvavad lapsevanemad, et alkoholi joomine ei ole tegevus, mida peavad noorukid ilmtingimata vältima („keelatud vili on magus“), vaid see on tegevus, mida tuleb õppida reguleerima. Peaaegu pooled (46%) PYP-s osalenud lapsevanemad on seisukohal, et ainuke viis, kuidas lapsed õpivad oma alkoholi tarbimise piire tunnetama, on kogemus neist „üle“ joomisega. (Elmeland ja Kolind, 2012: 192). Sellised peod on üks võimalik lahendus tegelemaks alaealiste alkoholi liigtarbimise tõkestamisega, ent samal ajal valmistades teismelisi ette täiskasvanueluks, mil nad oleksid ühtlasi eneseteadlikud ja distsiplineeritud alkoholitarvitajad.

### **2.3.3. Meetmed Eesti teismeliste alkoholi tarvitamise vähendamiseks viimastel aastatel**

Ajapikku on alkoholi tarvitamise vähendamiseks, eelkõige teismelise seas, kasutatud mitmeid taktikaid, alates keeldudest, tuginedes üldistele kõlblusnõuetele (Viru ja Volver, 2004: 129). On selge, et alkoholi liigtarvitamine põhjustab probleeme, kuid neid pole võimalik lahendada üksnes käskude ja keeldudega – ajaloos on seda proovitud (Tiivel, 2015), näiteks 1920-1933. aastatel Ameerika Ühendriikides rakendatud alkoholikeelu ja 1985. aastal algatatud Gorbatšovi nn kuiva seadusega (Strömpl, 2015; Lõplik võit..., 2015; Ahven, 2000; Kollom, 2010). Tuleb mõista, et probleem pole alkoholi tootmine ja vastutustundlik müümine, vaid see, kuidas inimesed otsustavad alkoholi tarbida (Noop, 2015). Äärmuslike piirangute ja keeldude asemel (mis võivad pigem tekitada trotsi) peaks võitlema normaalse joomiskultuuri arendamise poole (Paris, 2004) ning oluline on teismelistele edasi anda tervislikumat alkoholitarvitamise kultuuri ja õpetada koolis ka ennast hoidvat joomiskäitumist. Näiteks on Tartu linnas tegutsevate alkoholi- ja narkosõltlastele rehabilitatsiooniteenuseid pakkuvate

asutuste spetsialistid leidnud, et kuna alkoholi tarbivad enamasti nagunii kõik inimesed (2014. aastal 79% Eesti täiskasvanutest – Orro jt, 2015: 21), siis tuleks teismelistele õpetada adekvaatset alkoholi tarvitamist ja tuua välja, mis juhtub, kui tarvitada soovitatud alkoholi kogustest rohkem (Rehabilitatsiooniteenused..., 2014: 43).

Mõistlike tarbijate põlvkonna pealekasv võib muuta kogu ühiskonna alkoholikäitumist, mille tulemusel tekiks kultuuriline muutus. Sealjuures on oluline arvesse võtta laste arengu faase – teismelised peavad, osana arengust, oma vanemate autoriteedi kahtluse alla seadma ja on selge, et nad leiutavad selleks erinevaid viise (Valge, 2015) ning alkoholi tarvitamine võib olla üks neist. Ei saa unustada sedagi, et 18aastaseks saades võivad noored osta ja tarvitada alkoholi igasuguste piiranguteta ning selleks, et teismelised oleksid tulevikus distsiplineeritumad ja teadlikumad alkoholi tarvitajad, tuleb nende teadlikku sotsialiseerimist alkoholikultuuri alustada järk-järgult juba varem (Tereping, 2015). See tähendab, et ei saa jääda lootma sellele, et teismeliste alkoholitarvitamine oleks olematu nagu näeb ette WHO visioon. WHO 2015. aasta eesmärk oli, et alkoholitarbimine ei tohiks üheski arenenud riigis *per capita* 6 liitrit ületada ning alkoholi tarbimine kuni 15aastaste elanike hulgas peaks olema nullilähedane (Valge, 2015: 12; Neuman, Eik, Järvelaid, 2005: 11). Tuleb olla realistlik ning mõelda ka teistele variantidele – kui teismeline on juba alkoholi joomisega alustanud, siis kuidas teha talle selgeks, milline on nõ normaalne joomine – et osataks juua „piirides“ ning mõista, et purju joomine on häbiväärne.

Eesti alkoholipoliitika viimase viie aasta arengusuunad (k.a 2016) on paljulubavad. 2011. aastal seadis Vabariigi Valitsus oma nelja-aastases tegevusprogrammis sihiks alkoholipoliitika uuendamise, mille põhiliseks eesmärgiks on vähendada Eesti elanikkonna alkoholitarbimist, sh teismeliste oma (Alkoholipoliitika..., 2014: 3). Alates 2014. aastast on Eestis ametlik alkoholipoliitika dokument – alkoholipoliitika roheline raamat (2014). See on dokument, milles on esimest korda olemas terviklik ülevaade Eesti alkoholipoliitika erinevatest aspektidest (Kõiv, 2015). Raamatu kirjutamisest võtsid osa paljud spetsialistid, kuid selle koostamisse, huvitaval kombel, paraku aga ei kaasatud ühtki sotsiaaltöötajate esindajat.

Alates 2017. aastast on Eesti alkoholipoliitikas ees ootamas mitmed muudatused, mis juba 2015. aastal tõstasid elanikkonnas nii erinevaid küsimusi ja arvamusi kui ka poolehoidu ning vastumeelsust (Värk, 2016). Rudi (2015a, 2015b) on kirjutanud, et 2017. aastast soovib riik täielikult keelustada alkoholi välireklaami ning edaspidi ei tohi ka televisioonis näidatav alkoholireklaam sisaldada helilisi ega visuaalsed kujunduselemente, mis tähendab, et tohib

näidata üksnes ühevärvilist liikumatut pilti. Muuhulgas tohib raadio- ja telereklaamides ette lugeda vaid tooteinfo ja tervisehoiatuse (Rudi, 2015a; Rudi, 2015b). Elustiilireklaamide kaotamise eesmärgiks on muuta inimeste, eelkõige teismeliste, arusaamist alkoholi tarvitamisest kui normist selle poole, et see on siiski pahe (Kalda, 2015). Alkoholireklaami keeld televisioonis lükkub tunni võrra hilisemaks ehk neid tohib näidata alates 22st kuni kella 7ni (Rudi, 2015a). Ajavahemik on määratud ennekõike selle järgi, millal vaatavad teismelised televisiooni. Esialgu pole kavas hakata piirama internetireklaami.

Kuna alkoholipoliitika eesmärk on raskendada alkoholi kättesaadavust ennekõike teismeliste seas, siis hakatakse rohkem tegema ka kontrollost, et kontrollida dokumendi küsimise nõuet (Rudi, 2015a). Kontrollostude tegemine, Võru linna näitel (vt Võrus on lood..., 2016), ei ole siiani positiivset tulemust saavutanud. 2016. aasta veebruaris ja märtsis tegid kontrollost Võru 16-17aastased teismelised. Nad said alkoholi kätte peaaegu igalt poolt, nii tanklatest kui kauplustest. 43st müügikohast 33s kontrolliti isikut tõendavat dokumenti, ent hoolimata kontrollimisest müüdi siiski pooltel juhtudel teismelistele alkoholi – nii lahjat kui kanget. Kurva tõsiasjana selgus, et müüjad ei suuda tuvastada, kas nooruk on 18aastane või mitte. Müüjate puuduliku matemaatikaoskuse lahendab Võru linnavalitsus alkoholi joonlaua kasutusele võtmisega alkoholi müüvates kohtades. Joonlauale on märgitud punasega sünniaastad, mis juhul on nooruk alla 18aastane (nt 1999-2001), rohelisega sünniaastad, mil indiviid on täisealine (alates 1997) ning kollasega märgitud aastaarv – 1998 – on aasta, mille puhul tuleb kontrollida täpsemat sünnikuupäeva, mille järgi selgub, kas nooruk on juba täisealiseks saanud. (Võrus on lood..., 2016).

2017. aastast antakse kohalikule omavalitsusele õigus kehtestada lisapiiranguid alkoholi müügile söögikohtades (Rudi, 2015a). Juba praegu on kehtestatud piiranguid avalikus kohas alkoholi joomisele. Rudi (2015a, 2015b) on kirjutanud, et samuti keelatakse ära alkoholi degustatsioon kauplustes ja *happy hour*'id pubides. Lisaks ei tohi tanklad enam alkoholi müüa ja suuremates toidupoodides peavad alkohoolsed joogid olema paigutatud muust kaubast eraldi riiulitele (Rudi, 2015a; Rudi, 2015b). Seda lähenemist on juba kasutamas Mustamäe Keskuse Rimi (Liiva, 2016). Supermarketid peavad hiljemalt 2018. aastaks rajama eraldi alkoholiosakonnad. Osakonna seinad peavad olema läbipaistmatud ning väiksemad poed peavad alkohoolsed joogid tõstma eraldi letti müüja selja taha. (Rudi, 2015a; Rudi, 2015b). Spekuleeritakse, et teismelistel on psühholoogiliselt keerulisem poemüüja käest pudelit küsida. Teisalt on tekkinud aramus, et sellise meetodi rakendamine suurendab alkoholi silmapaistvust, sest poes pole enam võimalik teha ostu nii, et alkohol silme ette ei jääks

(Noop, 2015). Üheks piiravaks meetmeks on ka alkoholiaktsiisi tõstmine. Näiteks tõsteti 2008. aastal alkoholi hindu 30% ulatuses (Kollom, 2010: 179). Käesoleval ajal moodustab alkoholiaktsiis õlle hinnast ca 20%, siidri hinnast ca 25%, veini hinnast ca 11 % ja viina hinnast ca 60 % (Alkoholi-..., 2015).

Teismelistele soovitakse selgeks teha, et alkoholi tarvitamine noores eas on hälbiv ja tervist kahjustav käitumine. Teismeliste alkoholitavitamist püütakse lükata vanemasse ikka ning alkoholi joomist püütakse ennetada kampaaniatega, nagu „Jooma poole vähem“, „Keegi ei tohi kannatada“, „Vähem alkoholi, rohkem elu“ jt. On loodud ka veebileheküljed (nt noored.alkoinfo.ee, passiivnejoomine.ee), kus on muuhulgas näpunäiteid sellest, kuidas öelda alkoholi joomisele „ei“ ning mida teha, et mitte liiga palju juua või mitte liiga kiirelt purju jääda. Samuti on tuntud Eesti näitlejatega (nt Ott Sepp, Henrik Kalmet) koostöös tehtud *stand-up comedy* vormis lühivideosid sellest, et alkoholi joomine ei ole kohustus, sellest keeldumiseks ei peaks ettekäändeid tooma ning et peaks piisama „ei taha“st (Joomine..., 2016; vt ka Onu Alko, 2015; Ülekuulamine, 2015).

2015. aastast alates korraldatakse Terve Eesti Sihtasutuse, Tagasi kooli ja Eesti Arstiüliõpilaste Seltsi koostöös ka alkoholisõltumatus koolitunde (Alkoholisõltumatus, 2016), millest olen 2015. ja 2016. aasta kevadel isegi vabatahtliku koolitundi eestvedajana osa võtnud. Alkoholisõltumatus koolitundides vestlesin õpilastega 21. sajandil vajalikest oskustest, aju arengust ja alkoholi mõjust aju arengule ning nutikast riskimisest. Paljud tundides osalenud teismelised tõdesid, et keegi pole neile varem sellisel viisil alkoholist rääkinud, kuid osad õpilased jällegi arvasid, et see jutt neid ei puuduta, sest nad oskavad piisavalt hästi oma tervist hoida, isegi, kui vahel purjutavad. Pean oluliseks märkida, et koolitundide ajal rääkisin enamjaolt üksnes mina kui täiskasvanu ning tundidele järele mõeldes leidsin, et oluline oleks lasta ka teismelistel endil rääkida rohkem alkoholist – oma teadmistest, arusaamadest ja kogemustest. On juhtunud ka nõnda, et paar kuud hiljem nägin oma tunnis agaralt kuulavaid ja kaasanoogutavaid lapsi tänavatel ja öölokaalides pits või pudel käes, põsed õhetamas ja samm taaruv. Mõistan, et üks koolitund ei hoia kedagi joomisest eemal, kuid pean siiski nõustuma juba Gorbatšovi „kuiva“ seaduse ajal väidetuga, et vähe saavutatakse, kui teismelistele vaid kirjeldatakse, kuidas alkoholi joomise tulemusel saavad kannatada nende maks, neerud ja teised siseorganid – sellega neid ei vapusta (Alkoholismivastase..., 1985: 14). Samuti nõustun oma kogemuse põhjal uurijatega (nt Wickman jt, 2009; Chainey, 2011), kes on avastanud, et alkoholi juues peavad paljud



noorukid ennast võitmatuteks – teismelised on veendunud, et nad elavad kõigest hoolimata igavesti.

Eestis on uuritud ka lapsevanemate suhtumise rolli teismeliste alkoholitarvitamise ennetamisel. Tuginen selle kirjeldamisel Sokk ja Tael-Öeren (2015) TAI alkoholikonverentsi ettekandele. Nimelt tehti 2012/2013 ja 2014/2015 õppeaastatel kolmekümne nelja kooli 5.-7. klasside vanemate seas programm „Efekt“. Programmi eesmärgiks on läbi lapsevanemate teadlikkuse ja oskuste tugevdamise vähendada noorte alkoholi tarvitamist, edasi lükata alkoholi tarvitamise alustamise vanust ning säilitada lapsevanemate tauniv suhtumine teismeliste alkoholi tarvitamisse. Sokk ja Tael-Öeren mainisid, et programmi raames leiti, et üldiselt on Eesti lapsevanematel arusaam, et alkohol on ühiskonnas probleemiks ning et kodu on ennetuse seisukohalt väga oluline. Siiski on vanemlikud praktikad ja vanemate endi isiklikud kogemused alkoholi tarvitamisega Eestis väga erinevad. Osad lapsevanemad kartsid, et oma lapsele alkoholi keelates võivad nad teismelisele mõjuda silmakirjalikult ning mõni mõtiskles, kas üldse on vaja keelata. Programmi raames selgus, et Eesti lapsevanemad arvavad, et teismelised võiksid alkoholi esmakordselt proovida 15-16aastaselt. Programmi eestvedajad leidsid, et teismeliste alkoholi tarvitamist saab ennetada, kuid sellega tuleb alustada varakult – vanemate suhtumise ja käitumise muutus võtavad aega. (Sokk, Tael-Öeren, 2015). Lisaks leiti, et lapsevanemate roll noorte alkoholi tarvitamise ennetamisel on oluline. Tähtis on lapsevanemaid vestlustesse ja ennetusse subjektidena kaasata, nagu on tehtud ka Taanis (Elmeland ja Kolind, 2012).

Rahvusvahelise teaduskirjanduse andmed kinnitavad, et vanemate teadlikkuse suurendamine uimastiennetusest võib noorukite uimastikatsetusi vähendada kuni 29% (Murphy, Gordon, Sherrod, Dancy, Kershaw, 2012) ning tõhusaks ennetustegevuseks on vaja suurendada elanikkonna valmisolekut vanemlike oskuste parandamiseks (Protecting Children..., 2009). Samuti on oluline spetsialistide toetamine ja pädevuse parandamine, et nad oskaksid varakult sekkuda ning jõuaksid ennetustegevusega alustada enne kui on välja kujunenud probleemne käitumine (Kossinkova, Vorobjov, 2016: 67). See tähendab, et efektiivne ennetus peab olema laiapõhjaline ja kaasama tervet kogukonda ning seejuures on oluline, et ennetusmeetme rakendamine toimuks võimalikult noores koolieas (Babor jt, 2010).

Viimaste aastate lühiülevaate kokkuvõtteks tuleb tõdeda, püüdlused noorukite alkoholitarvitamise leevendamiseks on igati tervitatavad ja vajalikud, kuid paraku on erinevad praktikad (sh Euroopa riikide omad) tõestanud, et üksnes keelud ja noortele suunatud lühiajalised haridus- ja teavitatusprogrammid on vähe efektiivsed (Anderson ja Baumberg,

2006; Kollom, 2010: 177; Plant ja Miller, 2007: 140; Eesti Karskusliit..., 2011: 41; Viru ja Volver, 2004: 129). Kuigi informatsiooni edastamine on oluline teadmiste suurendamiseks ja teadlikkuse tõstmiseks, ei aita teavitus üksinda luua püsivaid muutusi teismeliste alkoholi tarvitamise praktikates (Evidence..., 2009). Programmide ja kampaaniate positiivsete tulemuste lühiaegsus näitab, et on vaja leida uusi viise teismeliste alkoholi liigtarvitamise leevendamiseks ja nende eneseteadlikemaks ning distsiplineeritumateks alkoholi tarvitajateks ette valmistamisel. Tuleb tõdeda, et praeguste alkoholitarvitamise ennetamise ja leevendamise meetoditega ei ole ka WHO eesmärki (Valge, 2015: 12; Neuman, Eik, Järvelaid, 2005: 11) saavutatud ning samuti näitab statistika Eesti teismeliste alkoholi tarvitamisest sootuks teisi tulemusi.

## PROBLEEMIPÜSTITUS

Alkoholiseadus (§ 46 ja § 47, 2015) sätestab, et alaealistel on alkohoolse joogi tarbimise keeld, nad ei tohi seda omada ning neile ei tohi seda pakkuda, võõrandada või üle anda. Tundub, et enne 18aastaseks saamist ei tohiks teismelised alkoholiga kokku puutuda, ent saades täisealiseks võivad nad osta ja tarvitada alkoholi igasuguste piiranguteta. On leitud, et selleks et noor inimene oleks täiskasvanuks saades eneseteadlik ja distsiplineeritud alkoholi tarbija, tuleb tema argipäevast sotsialiseerimist alkoholikultuuri alustada järk-järgult juba varem (vt nt Paris, 2004; Tereping, 2015; Rehabilitatsiooniteenused..., 2014: 43; Rolando ja Beccaria, 2015). Noorukeid on vaja ette valmistada ka selles valdkonnas, selmet loota, et nõ keelamiskultuur (Tereping, 2015) hoiaks neid eemal alkoholi joomisest.

Kvantitatiivsed uuringud tõestavad, et alaealiste alkoholi tarvitamine on sotsiaalne probleem mitmes riigis, eriti Põhja-Euroopas, sealhulgas Eestis (WHO, 2007; Laste mäng, 2016; Kobin jt, 2012; Aasvee ja Rahno, 2015; Hibell jt, 2012). Eesti alaealised on alkoholitartvitamises riikide võrdlustabeli esiosas nii joodud alkoholi kui ka joomisega alustamise poolest. Viimastel aastatel on alkoholi tarvitavate osakaal Eestis teismeliste hulgas mõningal määral vähenenud, mis on küll positiivne, ent on suurenenud nende alaealiste hulk, kes joovad sageli ja palju (Aasvee ja Rahno, 2015; Sock ja Tael-Öeren, 2015). Teismeliste alkoholi (liig)tarvitamise leevendamiseks ja noorukite varajases eas alkoholi joomisega alustamise ennetamiseks on kasutatud erinevaid taktikaid. Statistikat vaadeldes selgub, et siiski ei ole meetmed olnud piisavalt efektiivsed.

Enamus kvantitatiivsetest uurimustest, mis käsitlevad alaealiste alkoholi tarvitamist, annavad informatsiooni keskmisest tarvitamise määrast eelmisel kuul/aastal, erinevate alkohoolsete jookide ja nende tarvitamise sageduse, koguse ning alkoholist tingitud negatiivsete tagajärgede kohta (nt Hibell jt, 2012; Currie jt, 2012; Kunstche, Rehm, Gmel, 2004; Valo, 2014). Need uuringud aga kipuvad tähelepanuta jätma alkoholiga seotud kogemused teismeliste eluilmas ning tähendused, mida teismelised alkoholile omistavad (Measham ja Østergaard, 2009; Griffin jt, 2009). Lisaks alahindavad sellised uuringud muutusi, mis tekivad, kui täiskasvanuiga on saabumas – ajal, mil joomisharjumused kipuvad stabiliseeruma (Beccaria ja Scarscelli, 2007; Neve, Lemmens, Drop, 2000).

Paljud uurijad ei võta noorukite teadmisi ja kogemusi arvesse, sest teismelisi nähakse mõjutusobjektidena ehk passiivsete toimijatena (Hellman, 2011). Tihti jäetakse alaealised muutuste loomise protsessis kõrvale, samal ajal peavad nad kohanduma täiskasvanute loodud reeglitega. Siiani on olnud vähe uuringuid, mis analüüsivad alkoholi sümboolset tähendust noorukite jaoks (Rolando, 2015: 8). Sotsiaalteadlased on siiski üha enam hakanud teadvustama, et teismelised osalevad sotsiaalse tegelikkuse protsessis aktiivsete toimijatena ning nende häält tuleb mõista ja kuulata samaväärselt täiskasvanutega (Christensen, 2004; Neale ja Flowerdew, 2003; Danby ja Farell, 2004; Balen jt, 2006). Tänu sellele on viimastel aastatel uurijad oluliselt rohkem hakanud tähelepanu pöörama noorukite alkoholi tarvitamise praktikate uurimisele nii Euroopas kui mujal (Järvinen ja Room, 2007: 3, Kobin, 2013: 9). Siiski on vähe neid kvalitatiivseid uurimusi, mille raames on uuritud inimeste käsitusi ja kogemusi Eesti alkoholikultuurist, sealhulgas teismeliste kogemusi seoses alkoholiga.

**Minu magistritöö eesmärk on uurida alkoholiga seotud kogemusi teismeliste eluilmas.**

Käsitlen oma magistritöös teismelisi kui aktiivseid toimijaid ja oma elu eksperte (Holland, jt, 2008: 6), kes on uurimuses minu partnerid. Minu magistritöö aitab noorukitel jõuda sügavama mõistmiseni oma joomiskäitumises ja alkoholi tarbimisega kaasnevates arusaamades. Noorukid, kes on teadlikumad oma arusaamadest ja käitumisest seoses alkoholi tarvitamisega on loodetavasti suutelised enda ja oma eakaaslaste joomiskäitumist reguleerima, selleks, et saavutada helgem ja õnnelikum eluilm.

Selleks, et noorteni jõuda ja luua õnnelikum ning edukam argipäev, peavad täiskasvanud mõistma nende eluilma. Noorukite tähelepanu pälvimist ja nende suunamist (täiskasvanueas) mõistliku joomise poole ei saavutata, kui ei teata, millised on alkoholiga seotud kogemused nende perspektiivist lähtudes. Seega on oluline edastada teismeliste käsitusi ja kogemusi ka täiskasvanutele, kes – käsitades noori võrdsete partneritena – saavad kujundada alkoholipoliitika meetmeid, mille abil vähendada alkoholist tingitud kahjusid teismeliste seas ja konstrueerida poliitikasõnumeid, mis seostuvad noorukite eluilmaga ja mis annavad edasi, parimal võimalikul viisil, teadmisi mõistlikust ning turvalisest alkoholi pruukimisest. Selles kontekstis on oluline välja selgitada see, kuidas teismelised alkoholi joomist enda jaoks määratlevad ja konstrueerivad, mida nad peavad „normaalseks“ ja „piirides püsivaks“ joomiseks, kellelt ja missugust teavet ning toetust teismelised vajavad, et nad suudaksid oma joomiskäitumist reguleerida ning millised on strateegiad, mida kasutavad, et alkoholi tarvitamist reguleerida.

Oma magistritöö eesmärgi – uurida alkoholiga seotud kogemusi teismeliste eluilmas – saavutamiseks olen püstitanud neli **uurimisküsimust**:

1. Milliseid tähendusi omistavad teismelised alkoholile ja selle tarvitamisele?
2. Millised joomispraktikad on teismeliste arvates sotsiaalselt aktsepteeritud?
3. Kuidas ja mis tingimustel keelduvad teismelised alkoholi tarvitamisest või reguleerivad oma joomiskäitumist?
4. Millist teavet ja toetust ning kellelt teismelised vajavad, et nad suudaksid oma joomiskäitumist reguleerida?

### **3. METOODIKA**

#### **3.1. Uurimis- ja andmekogumismeetod**

Lähtudes eluilmakeskse sotsiaaltöö perspektiivist (Grunwald ja Thiersch, 2009), kasutasin oma uurimuses kvalitatiivset meetodit. Kvalitatiivsete meetodite peamine eesmärk on saada teada uurimuses osalejate endi kirjeldusi nende argipäevast ja eluilmast (Kvale, 2007: 11). Kvalitatiivne meetod võimaldab uurijal olla avatud respondentide autentsetele arvamustele ja kogemustele (Selg ja Reilent, 2008: 27) – meetod aitab uurijal mõista uurimuses osalejate eluilma.

Täpsemalt valisin oma magistritöös andmekogumismeetodiks poolstruktureeritud fookusgrupi intervjuu. Mitmed uurijad (nt Eder ja Fingerson, 2002; Mauthner, 1997; Kitzinger, 1995; Gibson, 2012) on leidnud, et väikesed fookusgrupid on parim viis teismelistelt kvalitatiivsete andmete kogumiseks ja nende eluilma mõistmiseks. Fookusgruppide intervjuerimine annab uurijale võimaluse edastada ühiskonnas marginaliseeritud gruppide – kelleks on ka teismelised – häält üldsusele (Morgan, 2002: 142) ning ka uuritava sihtgrupi liikmetele (Strömpl jt, 2007: 14). Valisin fookusgruppide intervjuerimise kui kvalitatiivse meetodi oma uurimuse tegemiseks ka seetõttu, et valdavalt on alkoholi temaatika uurimiseks kasutatud kvantitatiivseid meetodeid (Morgan, 2002: 145).

Fookusgrupi intervjuu on meetod, kus andmed kogutakse grupis osalejatelt läbi kollektiivse arutelu teemal, mis on uurija poolt varem ette määratud (Morgan 1996: 130, Demant ja Järvinen, 2006: 592, Patton, 2002: 385-386). Fookusgrupi meetodi kasutamine on õigustatud juhul, kui uurijal on avatud küsimused ning ta julgustab grupiarutelu käigus osalejaid rääkima ja omavahel diskuteerima (Kitzinger, 1995). Fookusgrupis osalemine annab selle liikmetele valikuvabaduse otsustamiseks, kas nad soovivad teatud küsimustele vastata või mitte (Morgan, 1996) ning uurimuses osalejad ei ole kohustatud fookusgrupis küsimustele vastama kindlas järjekorras (Bell, 1997). See tagab loomulikuma arutelu käigu, sarnanedes sõprade igapäevastele vestlustele. Vastupidiselt, individuaalintervjuu täiskasvanuga võib tunduda teismelistele harjumatu ja võõristav (Krueger, 1988; Bibou-Nakou, Tsiantis, Assimopoulos, Chatzilambou, Giannakopoulou, 2012: 130 kaudu).

Fookusgrupi võtmetunnus on liikmete omavaheline interaktsioon, mille poolest erineb see selgelt individuaalintervjuust (Wilkinson, 2006: 185). Morgan (1997, 2012) järgi tekib fookusgrupi intervjuudes justkui eluilmade integratsioon läbi fookusgrupis osalejate interaktsiooni. Interaktsiooni käigus jagavad uurimuses osalejad oma subjektiivseid argipäevaseid tähendusi ja tõlgendusi (*co-construction of meanings*), mille kaudu konstrueerivad nad fookusgruppides ühiselt uut „tõde“ (diskursusi) (Morgan, 2012). Morgan (2012: 164 ja 1997: 20) rõhutab, et tähendused ja kogemused, mida uurimuses osalejad intervjuudes jagavad („*shared meanings*“) tähendab üksteise arvamuste (juba olemasolevate diskursuste) aktiivset võrdlemist ja täiendamist intervjuu jooksul, et jõuda uute käsitlusteni teemast (uute diskursuste loomine). Morgan (2006: 123) selgitab, et kui kõik uurimuses osalejad on intervjuu teemast huvitatud, hakkavad nad diskussiooni käigus alateadlikult üksteise mõtteid ja kogemusi võrdlema. Selline mõtete ja kogemuste jagamise ning võrdlemise protsess on kasulik. See varustab uurijat rikkaliku andmestikuga sellest, mida osalejad mõtlevad ning aitab ka uurimuses osalejatel jõuda sügavama mõistmiseni selles, miks nende arvamus on just selline, nagu on (Morgan, 2006: 123). Ka Kitzinger (1995) on kirjutanud, et fookusgruppides osalejad stimuleerivad ja toetavad üksteist sündmuste meenutamisel ja neist rääkimisel, nad saavad ise teemat suunata ja uutele järeldustele tulla. Lisaks võib see viia uute ja huvitavate teemade ning käsitlusteni, mida uurija ise ei ole suutnud enne intervjuerimist ette näha (Kitzinger, 1995). Samuti on Flick (2006: 190-191) selgitanud, et kuna fookusgrupid võimaldavad uurijal jälgida rühma dünaamikat ja probleemilahenduse protsesse, võib fookusgrupi intervjuudest saada rikkalikumat infot kui üksikute intervjueritavate vastustest (Flick, 2006: 190-191).

Fookusgrupi intervjuu meetodil on ka teatud kitsaskohad. Probleem võib kerkida siis, kui osalejad ei soovi teiste ees rääkida isiklikke ja tundlikke teemasid (Willig, 2001), milleks võib olla ka alkoholi tarvitamine. Uurijana saab sellist probleemi lahendada sel moel, et paluda osalejatel sellistest teemadest rääkida üldiselt – et nad kõneleksid teiste kogemustest, mida on täheldanud (Chainey, 2011: 34). Oluline on ka fookusgrupi intervjuu toimumise koht, mis kindlustab, et tundlikud ja isiklikud teemad ei jõuaks asjassepuutumate kõrvu.

Stone ja Lemanek (1990) väidavad, et fookusgrupis peavad osalejate vastused suunama ja juhtima intervjuerijat. Siiski peab uurija teismelisi intervjuerides tagama rohkem struktureeritud intervjuu kui see oleks täiskasvanutega (Stone ja Lemanek, 1990). Teismelised vajavad rohkem abi oma loo jutustamisel kui täiskasvanud (Gibson, 2012: 156). Nad võivad olla oma väljaütlemistes ebakindlamad, vajada rohkem juhendamist ja suunavaid küsimusi.

See tähendab, et struktureerimata intervjuu on sageli ebaproduktiivne lähenemine teismeliste intervjuerimisel (Irwin ja Johnson, 2005; Stone ja Lemanek, 1990). Seepärast koostasid oma uurimuse jaoks poolstruktureeritud intervjuu kava (vt lisa 1), milles määrasin kindlaks põhija alateemad (kindlad ja soovituslikud küsimused), mis tulenesid minu magistritöö uurimisküsimustest. Iga teemavaldkonna kohta esitasin üldiselt ühe avatud küsimuse. Poolstruktureeritud fookusgrupi intervjuude tegemisel lasksin teismelistel oma sõnadega rääkida teemadest, mis on nende jaoks olulised. Vajadusel küsisin juurde küsimusi, mida ma esialgu kavasse kirja ei olnud pannud ning lasksin teismelistel endil aruteluteema suunda muuta. Ühtlasi jälgisin, et teemad minu määratud fookusest liiga kaugele ei läheks ning et andmetest tuleksid välja vastused minu magistritöö uurimisküsimustele.

Selleks, et noorukid tunneksid end fookusgrupi intervjuu ajal mugavamalt kasutasin olemasolevaid gruppe, mis eksisteerivad ka tegelikus elus (Wilkinson, 2006: 186). Fookusgruppides osalejad olid sama vanuseastme paralleelklasside või ainult sama klassi õpilased. Paljud grupis osalenud klassi- või paralleelklassikaaslastest on ka kooliväliselt sõprusgrupp (käivad koos trennis, pidudel jms). Sõpradest-tuttavatest koosnevates gruppides rääkimine võimaldab teismelistel end väljendada pingevabamalt, sest olemasolevate gruppide intervjuerimine sarnaneb eakaaslaste omavahelistele igapäevastele vestlustele (Gibson, 2012: 150).

Olemasolevate gruppide kitsaskohaks võib olla ilming, kus osalejatel, kel on teiste grupikaaslastega võrreldes erinevad alkoholiga seotud kogemused, jätavad oma tähelepanekud välja ütlemata, et sobituda grupinormidega. Sellist olukorda aitab vältida enne intervjuu alustamist kokkulepete tegemine uurimuses osalejatega, kus üheks oluliseks kokkuleppeks on see, et igäühel on õigus oma arvamusele ning selle üle ei tohi teised nalja heita või seda maha teha. Uurijana teadvustasin, et kokkulepped fookusgrupis osalejatega intervjuu õnnestumiseks on olulised, kuid tugevate grupisuhete korral võivad need olla vaid mulle südamerahustuseks.



## 3.2. Uurimuses osalejad

### *Valim*

Uurimuses osalesid 7.-11. klasside õpilased. Valisin uurimuses osalejad kahest Pärnu koolist (põhikool ja gümnaasium). Kuna intervjuude arv on väike, ei nimeta ma konfidentsiaalsuse põhimõtet järgides koolide nimesid. Pärnu on minu kodulinn. Olen varem olnud erinevate Pärnu ja Pärnumaa noorteorganisatsioonide liige ning noorsootõtaja Pärnu Noorte Vabaajakeskuses. Korraldasin 2015. ja 2016. aasta kevadel alkoholisõltumatuse tunde kolme Pärnumaa põhikooli 6.-9. klasside õpilastele ja tegin samal teemal koolituse 11-17aastaste teismeliste Pärnu Noorte Vabaajakeskuses. Minu jaoks on Pärnu ja Pärnumaa noorukid siiani väga südamelähedased. Tundsin, et soovin anda panuse oma kodulinna noorte teadmiste avardamise ja tahtsin ka ise saada teadlikumaks nende argipäevast. Magistritöö uurimuses ei osalenud ühtegi noorukit, kes olid minu poolt korraldatud alkoholisõltumatuse tundides.

Põhikooli valisin seetõttu, et seal töötab minu tuttav, kes aitas mul ajaliselt uurimust planeerida: klasside ette minek, õpilastele oma uurimuse tutvustamine ja nende osalema kutsumine, intervjuudeks sobiva aja leidmine koolipäeva jooksul. Gümnaasiumi valisin seepärast, et kaks teismelist, kes selle gümnaasiumi 10. klassis õpivad, avaldasid ise soovi intervjuus osalemiseks. Neid noorukeid tean ajast, mil Pärnu Noorte Vabaajakeskuses noorsootõtajana tegutsesin. Valimi moodustamisel lähtusin ka kättesaadavuse printsiibist (*opportunity sampling*, sünonüümidena ka *convenience sampling/accidental sampling*), mille järgi võetakse valimisse need inimesed, keda on võimalik kergesti kätte saada (Powell, 1997: 68). Minu uurimuse puhul tähendab see, et mul oli teismelisi kõige lihtsam uurimusse osalema kutsuda koolidest, milles nad õpivad.

Intervjueerisin 13-18aastaseid teismelisi. Oletasin, et kõige pädevamad noor-eksperdid leian just sellisest vanusegrupist. Ühelt poolt on enamus selles eas olevaid noorukeid veel lapsed, kuid teiselt poolt on nad juba tasapisi teel täiskasvanuikka (Erikson, 1968, 1980; Weinstein, 1994) ning sellises identiteedi väljakujunemise protsessis eksperimenteerivad teismelised tegevustega, mida täiskasvanud (nende arvates) teevad – näiteks alkoholi joomisega.

Algselt planeerisin intervjueerida vaid alaealisi, kuid siiski ei määranud ma 17ndat eluaastat maksimaalseks vanusekriteeriumiks. Leidsin, et teismelised, kes on alles hiljuti saanud täisealiseks (11. klassi õpilased), annavad minu uurimusele lisaväärtust. Nende arvamust sain kõrvutada alaealiste omaga ning neilt oli huvitav uurida, mis on nende alkoholikäitumises muutunud, kui nad on alles hiljuti saanud täisealiseks. Fookusgruppides osalesid

intervjueeritavad, kellel kõigil on kogemusi alkoholi tarvitamisest – osa joovad alkoholi regulaarselt, mõne kogemus piirdub alkoholi proovimisega.

### *Gruppide moodustamine*

13-18aastaste noorukite endast arusaamine ja enesekindlus on suuresti mõjutatav eakaaslaste tagasisidest, sest selles eas olevad teismelised veedavad palju enam aega eakaaslastega kui oma vanematega (Erikson, 1968, 1980; Epstein, 2004). Vanemate kooliealiste laste jaoks on eakaaslaste heakskiidu saavutamine peamine prioriteet (Garbarino ja Scott, 1992; Gibson, 2012: 152 kaudu). Soov saavutada tunnustus intervjuerijalt või oma eakaaslastelt fookusgrupi intervjuu ajal võib oluliselt mõjutada teismeliste vastuseid fookusgruppides (Stone ja Lemanek, 1990). Seetõttu peavad fookusgrupis olema noorukid mitte rohkem kui kaheaastase vanusevahega, et vältida vanemate teismeliste domineerimist nooremate üle (Gibson, 2007).

Selleks, et ühel intervjuul ei oleks vanusevahe liiga suur, olid minu uurimuse igas grupis sama vanuseastme klasside noorukid. Põhikooliklasside gruppides olid esindatud paralleelklasside esindajad – ühest paralleelist kaks kuni neli õpilast ning gümnaasiumi omadest klassikaaslastest – ühes fookusgrupis kuni kuus teismelist. Leidsin, et ei ole oluline, et põhikooliastmel oleksid esindatud iga paralleelklassi lapsed. Nii oli mul kergem ka gruppe koostada, õpetajatega kokkuleppele jõuda ning intervjuudeks sobivaid aegu määrata. Põhikooli klassidest intervjuerisin kahe 7nda, kahe 8nda ja kahe 9nda klassi teismelisi (vt tabel 4 lk 51).

Gümnaasiumiastmel intervjuerisin vaid ühe klassi õpilasi ehk klassikaaslaste seetõttu, et põhikooli klasside noorukite intervjuerimisel, mis toimusid ennem gümnaasiumi õpilaste intervjuerimist, täheldasin, et osades põhikooli klasside fookusgruppides paralleelklasside teismelised intervjuu ajal, kuni lõpuni välja, omavahel ei „sulandunud“, olid üsna kinnised ning ise uusi teemasid eriti ei tõstatanud. Eeldasin, et kui edaspidi valin gümnaasiumiklasside teismelisi intervjuerides noorukid samast klassist on neil ehk oma klassikaaslastega vabam rääkida, nad avanevad ja diskuteerivad rohkem. Mäletan oma kooliajast, et paralleelklasside vahel kipub olema teatud konkurents ning mu eeldus pidas paika. Siiski õnnestusid hästi ka põhikooliklasside intervjuud – neist saadud andmestik on rikkalik.

Põhikoolis, kus moodustasin grupid nii sama kui paralleelklasside õpilastest, toimus uurimuses osalejate värbamine järgmiselt. Direktor ja klassijuhatajad või ainetundide õpetajad lubasid mul tundides uuringut tutvustada ja kutsuda õpilasi selles osalema. Mainisin, et ootan uurimuses osalema ühest klassist kuni kolm õpilast. Kui ühest paralleelklassist oli vabatahtlikke vähem, näiteks kaks, mainisin järgmise klassi ees olles, et ootan osalema kuni neli õpilast. Palusin õpilastel huvi korral tõsta käe ning mainisin, et esimesed kiiremad reageerijad saavad osaleda. Pärast mõningat mõtlemisaega ei tekkinud üheski klassis konkurentsi – õpilasi, kes osaleda soovisid oligi ühest klassist kuni neli. Käe tõstsid tavaliselt pinginaabrid koos.

Gümnaasiumis, kus moodustasin grupid vaid sama klassi õpilastest, toimus värbamine veidi erinevalt. Ka seal lubati mul direktori ja klassijuhatajate või ainetundide õpetajate poolt tundides uuringut tutvustada ja kutsuda õpilasi osalema. Kuna põhikooli klassides rohkearvulist huvi osaleda ei olnud, mõtlesin, et ma ei maini arvu, kui mitut õpilast gruppi ootan, sest ilmselt tuleb see arv kokku – nagu olin näinud põhikooli teismeliste pealt. 10. klassis aga tõstsid käe koguni 11 noorukit ning ma lubasin neil kõigil uurimuses osaleda – nendega toimus eraldi kaks fookusgrupi intervjuud. Kartuses, et ka 11. klassist soovib uurimuses osaleda rohkem kui kuus teismelist, panin ma seal taas kriteeriumiks, et esimesed kuus kiiremat reageerijat saavad osaleda.

*Tabel 4.* Fookusgrupi intervjuudes osalejad

	<b>Tüdrukud</b>	<b>Poisid</b>	<b>Osalejaid kokku</b>
Intervjuu 1 (kaks 9. klassi)	2	3	5
Intervjuu 2 (kaks 8. klassi)	5	0	5
Intervjuu 3 (kaks 7. klassi)	5	1	6
Intervjuu 4 (10. klass)	5	0	5
Intervjuu 5 (10. klass)	4	2	6
Intervjuu 6 (11. klass)	2	4	6
Kokku	<b>23</b>	<b>10</b>	<b>33</b>

Igas fookusgrupis oli 5-6 teismelist. Kaks fookusgruppi koosnesid vaid tüdrukutest, teistes olid nii poisid kui tüdrukud. Fookusgruppides, milles osalesid poisid ja tüdrukud olid teismelised üldiselt jutukamad kui vaid tüdrukutest koosnevates gruppides. Nii põhikooli kui gümnaasiumi õpilastega toimus kolm intervjuud, mis teeb üldarvestuses kokku kuus fookusgrupi intervjuud. Neis osales 33 õpilast – 23 tüdrukut ja 10 poissi. Kuigi fookusgrupi intervjuudes osales tüdrukuid ülekaalukalt rohkem kui poisse, ei avaldanud selline jaotus minu hinnangul uurimusele erilist mõju. See tähendab, et ma ei leia, et noorukite sugu oleks

mõjutanud minu uurimuse tulemusi. Poiste ja tüdrukute käsitused ja kogemused seoses alkoholi tarvitamise või mitte tarvitamisega oluliselt ei erinenud.

### **3.3. Uurimuse käik**

Fookusgruppide intervjuud toimusid teismeliste koolides, e-kooli administraatori kabinetis ja raamatukogus, ajavahemikus 16.03 – 06.04.2016. Pikim intervjuu kestis 1 tund 43 minutit ja lühim 1 tund 4 minutit. Intervjueerisin teismelisi tundide ajal ning sain selleks koolide direktoritelt, õpilaste klassijuhatajatelt ning ainetundide õpetajatelt loa – vestlesin nendega ise ning e-koolis oli üleval ka vastav teavitust. Teismelistele, kes intervjuus osalesid, tagasin konfidentsiaalsuse (pseudonüümid transkriptsioonides) ning selle, et nad ei saaks tunnist puududes põhjuseta puudumise märget. Kõik teismelised osalesid intervjuus vabatahtlikult ning nad teadsid, et võivad sellest iga hetk lahkuda, kui ei soovi osaleda.

Juba enne intervjuudega alustamist püüdsin end sobitada teismeliste argipäeva. Selleks läksin koolidesse varem kohale ning suhtlesin noorukitega, kes minu uurimuses osalesid, ka vahetundide ajal ning osad teismelised tutvustasid mulle koolimaja – sain tutvuda nende argipäeva ühe tähtsa osaga. Nii käitudes vähendasin mina kui täiskasvanu enda ja teismeliste vahelist distantsi ning suurendasin usalduse tekkimist uurimuses osalejatega. Lisaks suurendasin tõenäosust, et teismelised tunnevad end intervjuu ajal mugavamalt, on sellele pühendunud ning intervjuudes aktiivsed.

Enne intervjuudega alustamist tegime lühikese tutvumisringi ning selgitasin teismeliste oma uurimuse eesmärki ja intervjuu kulgu (vt uurimiskava, lisa 2). Uurimuses osalejatele on tähtis rääkida uurimuse eesmärgist ja intervjuu protsessist neile arusaadaval viisil, kasutades kõnepruuki, mis on selge, lihtne ja neile tuttav (Conroy ja Harcourt, 2009). Oma uurimuse eesmärgist lähtudes tutvustasin end noorukitele kui sõbralikku täiskasvanut, kes on nende juurde tulnud selleks, et neilt õppida, mitte ise neid õpetada. Lisasin, et nende arvamus on minu jaoks kõige olulisem, mind huvitavad nende arusaamad ja kogemused seoses alkoholi tarvitamise või mitte tarvitamisega. Selleks, et teismelistel oleks intervjuude ajal veel mõnusam olla, pakkusin neile suupisteid ja joogipoolist (limonaadi ja vett). Üheskoos leppisime kokku põhireeglid, millest intervjuu ajal tuli kinni pidada. Kõikidelt fookusgrupis osalenud teismelistelt sain loa diktofoniga helisalvestuse tegemiseks. Proovisime enne

intervjuu alustamist noorukitega koos, kas salvestamine töötab ja algatuseks, nõ soojenduseks, said nad minult midagi küsida.

Esimene küsimus fookusgrupi intervjuus on olulise mõjuga ülejäänud intervjuule tervikuna (Morgan, 2012: 169). Morgan (2012) järgi peab fookusgrupi intervjuu esimene küsimus olema selline, mis haakub intervjuule eelnenud juhistega. Poolstruktureeritud fookusgrupi intervjuu korral on selleks avatud küsimus, mis julgustab intervjuueeritavaid omavahel jagama erinevaid arvamusi ja kogemusi ning mis tekitab uurimuses osalejates huvi kuulata, mida teised intervjuueeritavad vastavad. Morgan lisab, et esimene fookusgrupi intervjuu küsimus peab olema lihtne, et see võimaldaks vastata kõigil intervjuueeritavatel. Tänu sellisele küsimusele vastamisel hakkab fookusgrupis tekkima interaktsioon, mille käigus on intervjuueeritavatel võimalus teineteise vastustega nõustuda ja/või neid võrrelda ning täiendada. Esimese küsimuse vastused võimaldavad intervjuueeritavatel luua teemas seoseid ning tõstatada ise uusi arutelu teemasid. (Morgan, 2012: 169). Minu uurimuse eesmärgist lähtudes tähendab see seda, et fookusgrupi intervjuu esimene küsimus peab olema selline, mis julgustab noorukeid avaldama erinevaid arvamusi ja kogemusi seoses alkoholi tarvitamise või mitte tarvitamisega. Seega algas minu uurimuse puhul iga fookusgrupi intervjuu küsimusega: „Mis mõtted teile esimesena pähe tulevad, kui kuulete sõna „alkohol“?“

Järgnevad küsimused sõnastasin vastavalt iga fookusgrupi loomulikule käigule. Fookusgrupi intervjuude käiku mõjutasid eelmiste intervjuudega saadud teadmised, intervjuueeritavate meelestatus intervjuu ajal, iga grupi eripära ning see, kuidas mina kui uurija suutsin saavutada nii enda ja intervjuueeritavate kui ka kõigi uurimuses osalejate vahel usalduse ja kontakti. Lisaks mõjutas intervjuud ka minu enda konkreetne seisund ja meeleolu intervjuu ajal ning see, kui tähelepanelik ma teismelisi kuulates olin. Enamuses fookusgruppides saavutasin intervjuueeritavatega kontakti ruttu – teismelised avanesid kiiresti, tundsid end mugavalt, osa grappe olid õhinas ja põnevil oma teadmistest ja kogemustest rääkides. Iga intervjuu vältel rääkisin teismelistega sõbralikul mitteametlikul viisil. Kuulasin, kuidas teismelised ise räägivad ning kasutasin intervjuueerimisel samu sõnu, et kõik üksteist mõistaksid. Mul ei olnud probleeme nende omavahelisest slängist arusaamisega, kuid mõne üksiku väljendi puhul (nt: „haige pidu“), küsisin, mida see nende jaoks täpsemalt tähendab.

Üheks põhjuseks, miks ma teismelistega ruttu kontakti saavutasin, võib olla see, et teismelised kipuvad noori naisi vaatama kui mittehirmutavaid (*nonthreatening*) täiskasvanuid (Stewart ja Shamdasani, 2015). Kiiret kontakti saavutamist aitas luua seegi, et pooltes fookusgruppides oli paar teismelist, kes mind teadsid. Nad kippusid ka intervjuudes rohkem rääkima ning olid

avatunud. Ilmselt tundsid need teismelised end teiste seas tähtsamana, sest teavad mind kui intervjuueerijat, kes on nende silmis vanem ja olulisem inimene.

Samuti võis minu kui õppija roll (üliõpilane) vähendada staatuse erinevust teismeliste vahel, sest nii mina uurijana kui teismelised uurimuses osalejatena oleme õpilased. Sellest hoolimata nägid teismelised mind siiski ka kui täiskasvanut, kellel on nende üle teatav võim ja autoriteet. See väljendus näiteks selles, et osades intervjuudes kasutasid noorukid slängi „ment“ rääkides politseist (lubasin teismelistel kasutada sõnu, mida nad soovivad – ainus palve oli, et keegi ei ropendaks), vaatasid nad arglikult ja häbelikult minu poole, et ega ma neid seepärast altkulmu vaata.

Lisaks, peaaegu kõikides intervjuudes, välja arvatud ühes, hoiti kõikidest kokkulepetest (vt kokkuleppeid uurimiskavast, lisa 2) terve intervjuu vältel kinni. Fookusgrupis, milles tuli mul osasid intervjuueeritavaid vahepeal korrale kutsuda, eirati kokkuleppeid, et telefonid tuleb välja lülitada ja ära panna ning üksteist tuleb kuulata ja rääkida nii, et igaüks saaks oma jutu mõtte lõpetatud. Olukorra lahendasin sel viisil, et palusin veel kord telefonid välja lülitada ja ära panna, et need meist kedagi ei segaks ning tuletasin intervjuueeritavatele meelde, et vastasel juhul peame intervjuu lõpetama. Selles fookusgrupis oli ka üks intervjuueeritav, kes pidevalt teiste jutule vahele segas. Palusin tal oma arvamusega oodata ja kuulata teine rääkija lõpuni. Kui eelnev intervjuueeritav oli oma mõtte lõpetanud, pöördusin kohe liigselt jutuka teismelise poole ja küsisin, kas tal on midagi eelneva intervjuueeritava jutule lisada või et ta nüüd räägiks sellest, mida öelda tahtis.

Paari fookusgrupi intervjuu ajal oli mul vahepeal tunne, et uurimuse teema on osade jaoks üpris kauge, kuigi sõnadega seda ei väljendatud. See on kasulik tulemus – vaikimine ei pea tähendama, et ei ole midagi rääkida, selles võib väljenduda usaldamatus tundmatute täiskasvanute vastu (Strömpl jt, 2007: 20). Arvestades, et alkoholi teema on üsna tundlik, pole imestada, kui kõik uurimuses osalejad ei soovinud sellest avameelselt rääkida. Ühe fookusgrupi teismelised väljendasid tühimust selles osas, et alkoholi teemat on nende jaoks viimasel ajal liiga palju (nt meedias) ning tundus, et intervjuu alguses ei olnud nad teemast eriti huvitatud. Intervjuu jooksul, kui nad mõistsid, et mind tõepoolest huvitavad nende arvamused ja kogemused, nad elavnesid ning rääkisid avameelselt oma kogemustest.

Intervjuu lõppedes küsisin teismelistelt, kes oleksid huvitatud minu uurimuse kokkuvõtte lugemisest, meiliaadressid. Lisaks jagasin ka enda oma – palusin teismelistel mulle kirjutada, kui neil tuleb seoses teema või intervjuuga veel küsimusi või mõtteid. Osade teismelistega

pidasime pärast intervjuusid kirjavahetust *Facebookis*. Helisalvestusi ega transkriptsioone ma uurimuses osalejatele ei jaganud, selleks, et kaitsta fookusgruppide konfidentsiaalsust. Tänutäheks jagasin teismelistele maiustusi ning direktorid, ainetundideõpetajad ja klassijuhatajaid said samuti kingitused.

Mul oli rõõm kogeda, et enamiku uurimuses osalejate jaoks olid fookusgrupi intervjuud huvitavad – teismelised olid neis avatud, jutukad ja siirad. Üheski fookusgrupis ei tahtnud teismelised intervjuusid kiirelt lõpetada. Teismelistele meeldisid intervjuud, sest nad rõhutasid, et on silmaringi avardav, kui nad saavad alkoholi teemal ka ise sõna võtta ja teiste kogemusi kuulda, selle asemelt, et koolitunnis vaid täiskasvanuid kuulata. Oli fookusgruppe, kus avaldati mulle tänuavaldust selle eest, et olin täiskasvanu, kes lõpuks ometi lasi teismelistel oma sõnadega, ausalt ja siiralt rääkida alkoholiga seotud kogemustest nende argipäevas. Osadel juhtudel mainiti, et fookusgrupi intervjuudes kajastatud informatsioon on kasulikum ja põnevam kui koolitunnis edasiantav teave alkoholist. Noorukite jaoks on oluline, kui täiskasvanu neid kuulab ja püüab nende argipäeva ja eluilma mõista, nende teadmisi ja kogemusi – eriti, mis puudutavad alkoholi tarvitamist – mitte kritiseerides. Tunnen, et saavutasin teismelistega ausa partnerlussuhte, kus käsitasin neid aktiivsete toimijadena ning milles oli vastastikune austus.

### **3.4. Analüüsimeetod**

Intervjuude analüüsimisel kasutasin temaatilise analüüsi meetodit. Teemaatilise analüüsi eesmärk on tuvastada andmetes peituvad tähendused ja arusaamad, mis on üks selle analüüsimeetodi tugevusi (Ezzy, 2002: 88). Teemaatiline analüüs sobib vähe uuritud valdkondade ja teemade analüüsimiseks ning sel korral, kui uurimuses osalejate maailma mõistmine on eriti oluline (Kalmus, Masso, Linno, 2015). Seetõttu haakub analüüsimeetod minu magistritöö teemaga, sest uurisin alkoholiga seotud kogemusi teismeliste eluilmas, mida pole Eestis varem uuritud ning teismeliste maailma mõistmine on minu uurimuses tähtsaimal kohal.

Ezzy (2002) järgi on temaatilisel analüüsil kolm etappi, mis võimaldavad sügavamalt süüvimist kogutud andmetesse. Esimese sammu, avatud kodeerimise, käigus ilmnevad andmete lähema uurimise kaudu intervjuudes esile kerkinud teemad, mille põhjal luuakse

esmased kategooriad (koodid). See samm eeldab andmete mitmekordset läbilugemist ja – töötamist ning erinevate koodide ja nimetustega katsetamist. Avatud kodeerimisel tuleb pidevalt võrrelda ja vastandada juba tekkinud kategooriate alla kuuluvaid fenomene (tegevused, tunded, sündmused, arusaamad) ning leida neis sarnasusi ja erinevusi. Teise etapi, telgkodeerimise, eesmärk on koondada avatud kodeerimisel ilmnenud esmased koodid põhikategooriate alla. Siinkohal on tähtis, et uurija ei takerduks esimesena pähetlunud kategooriatesse, mis haakuvad tema huvidega, vaid tuleb keskenduda sellele, mida on intervjueeritavad pidanud oluliseks rääkida. Telgkodeerimise käigus täpsustatakse kategooriaid (fenomene) ja kontekste, milles need ilmnevad; tingimusi, mis soodustavad nende ilmsiks tulemist; fenomeni mõjutavaid tegevusi ja suhteid ning nende tagajärgi. Teemaatilise analüüsi viimane samm on selektiivne kodeerimine, mis sisaldab tuumkategooriate või kesksete teemade tuvastamist, millele sügavam analüüs keskendub ning mis ühendab eelnevalt loodud kategooriad. Kodeerimine lõppeb, kui uurijale tundub, et analüüs on küllastunud ehk siis, kui uusi kategooriaid ja koode enam juurde ei teki ning kui kõik andmed on põhikategooriate alla ära jaotatud. (Ezzy, 2002: 87-93).

Olin enne fookusgrupi intervjuude tegemist teadlik, et teemaatilise analüüsi käigus võivad intervjuudest ilmned a eriomased kategooriad ja teemad, mis ei olnud minu kui uurija poolt enne kindlaks määratud. See tähendab, et olin valmistunud selleks, et minu intervjuude analüüsist võivad selguda teemad, millest ma ei saanud enne intervjuu kava koostamist olla teadlik. Kuigi üldised küsimused, mis mind huvitavad, tegin kindlaks enne intervjuude tegemist uurimisküsimustest tulenevalt. Pöörasin andmete analüüsimisel, lisaks enda poolt sõnastatud teemadele, tähelepanu intervjueeritavate jaoks relevantsele – sellele, mida nad pidasid konkreetse teema puhul oluliseks rääkida.

Diktofoniga salvestatud fookusgruppide intervjuud transkribeerisin sõna-sõnalt ning lisisin juurde täpsustavaid märkmeid. Trükkisin transkriptsioonid ja lugesin neid korduvalt, märgistades tekstides esinevaid tsitaate ja kodeerides teemasid. Esmase kodeerimise tulemusel kujunesid koodid ja teemadeplokid. Lugemise käigus märgistasin erinevad teemad eri värvidega ning seejärel koondasin sarnased ja omavahel seotud teemad ühe kategooria alla. Kirjutasin tekkinud kategooriad ühele lehele, et saada neist hea ülevaade. Pärast seda leidsin kategooriatele ühiseid nimetusi ehk koode, et saaksin need peamiste kategooriate alla jaotada. Analüüsi käigus tekkis kolm kesket teemat, mis ühendasid kõik ilmnenud teemad ja koodid: alkoholikäitumise legitimeerimine, usk positiivse alkoholikultuuri võimalikkusesse ning vajadused ja soovid seoses vastutustundlikuks alkoholitarbijaks saamisega.



### 3.5. Eneserefleksioon

Kvalitatiivse uurimuse oluline osa on uurija eneserefleksioon (Willig, 2001). Uurimuse käigu reflekteerimine on oluline selleks, et mõista, kuidas minu kui uurija maailmavaade, eelarvamused, varasemad teadmised ja kogemused mõjutavad intervjuude toimimist ning nende analüüsimist. Selleks, et asetaksin end intervjuudes tagaplaanile ning keskenduksin üksnes uurimissubjektide eluilmale, kirjutasin pärast igat fookusgrupi intervjuud neist lühikesed refleksioonid, mida jagasin oma juhendajaga. Neis väljendasin oma tundeid ja meeleolu intervjuude ajal ning pärast neid, arutlesin saadud andmestiku sisu üle (uued teadmised, korduv info jms), kirjeldasin teismeliste aktiivsust intervjuu jooksul, mõtestasin enda kui uurija rolli ning analüüsisin kuivõrd hästi mu intervjuu kava küsimused töötasid. Peale intervjuu toimumist vaatasin üle intervjuu kava ja vajadusel tegin väikeseid kohendusi (täpsustused, teisiti sõnastused), et küsimused oleksid teismeliste selgesti ja üheselt arusaadavad ning et saaksin intervjuudest vastused oma magistr töö uurimisküsimustele. Lisaks kindlustasin nõnda talitades teadmise, et minu uurimuse metodoloogia on kooskõlas magistr töö teoreetilise raamistikuga.

Refleksioonide kirjutamine uurimisprotsessi käigus aitas mul olla teismeliste „maailmas“ ning mitte lasta end liigselt mõjutada enda varasematest teadmistest ja kogemustest seoses alkoholi tarvitamisega. Olen üles kasvanud maakohas, mille kohalikus kultuuris oli üsna aktsepteeritud täiskasvanute alkoholilembus ning noorukite alkoholi tarvitamine. Tegin iseendaga vaimselt palju tööd, et mitte üldistada sellist alkoholikultuuri ja sotsiaalset konteksti oma uurimuses osalejate argipäeva ja elu ilma mõtestamise.

Esiailgu oma magistr töö kavandama hakates muretsesin, et minu magistr töö eesmärki – uurida alkoholiga seotud kogemusi teismeliste eluilmas – võidakse valesti mõista. Kartsin, et kui vestlen uurijana teismelistega muuseas sellest, kuidas nad oma joomiskäitumist reguleerivad, võib jääda mulje, et arvan, et kõik teismelised joovad alkoholi ning et ma ei näe teismeliste alkoholitarvitamises probleemi. Intervjuude ajal see mure kadus – mõistsin, et eetiliselt ei tee ma midagi valesti. Taipasin, et minu uurimus on väga oluline, kuna olin uurijana täiskasvanu positsioonil, kes erinevalt paljudest teistest täiskasvanutest teismeliste argipäevas, ei hakanud neile ise informatsiooni ette kandma ning alkoholist üksnes keelaval ja hirmutaval moel rääkima. See tähendab, et uurijana püüdsin olla võimalikult avatud, paindlik, neutraalne, eelarvamustevaba ning võtta intervjuueeritavate vastuseid nii nagu need on, ilma et hakkaksin oma teadmiste põhjal neid korrigeerima.

Fookusgruppide intervjuudest selgusid ka seadusevastased teod – lisaks sellele, et alla 18aastased teismelised on alkoholi tarvitanud. Näiteks mainiti kohti, kus Pärnus saavad alaealised lihtsasti alkoholi kätte, räägiti valedokumentidega öölokaalidesse sissesäämisest, koolis joomisest ning sellest, et täiskasvanud (lapsevanemad, sõbrad-tuttavad, alkohoolikud) ostavad teismelistele alkoholi. Sotsiaaltöötajana tundsin, et peaksin sellise teadmisega olukorda kuidagi sekkuma, ent uurijana jäin neutraalseks ja pigem kõrvaltvaatajaks – selleks, et mõista, milline on aus ja ehe teismeliste argipäev. Ka konfidentsiaalsuse põhimõtet järgides ei oleks ma saanud uurijana olukorda sekkuda ning illegaalsed teemad, millest räägiti, ei seadnud kellegi elu märgatavalt ohtu.

Kuigi mul on arvestatav töökogemus 13-18aastaste teismelistega (noorsootöö), lugesin enne intervjuude tegemist siiski üsna palju kirjandust noorukite, fookusgruppide ja olemasolevate gruppide intervjuerimisest (nt Gibson, 2012; Irwin, Johnson, 2005; Conroy, Harcourt, 2009; Stewart, Shamdasani, 2015; Kitzinger, 1995; Morgan 2002 ja 2012 jt). Samuti harjutasin igapäevaselt aktiivset kuulamist, mis oli enne intervjuude tegemist minu nõrk külge. Argipäevaselt kolleegide, kursusekaaslaste, sõprade-tuttavate ja pereliikmetega suheldes paranes märgatavalt minu kuulamisoskus ning inimeste kehakeele jälgimine. Õppisin vestluses enda arvamusega teistele mitte vahele segama.

## 4. TULEMUSED

Tulemuste esitus lähtub temaatilise analüüsi loogikast (Ezzy, 2002). Telgkodeerimise tulemusena saadud kategooriad on käesoleva peatüki alapealkirjadeks. Kategooriatesse koonduvad kirjeldused suhetest, tegevustest, sündmustest ja muudest tingimustest (nt aeg ja ruum), mis hõlmavad alkoholiga seotud kogemusi teismeliste eluilmas. Need kategooriad on alkoholi tarvitajate kategooriad, alkoholi tarvitamise aeg, alkoholi tarvitamise kohad, Eesti ja Pärnu joomise kultuurid, kogemuste omandamine alkoholi tarvitamise reguleerimisel, alkoholist keeldumine, informatsioon alkoholist ja selle tõlgendamine ning informatsioon alkoholist, mida teismelised vajavad. Viimases alapeatükis olen kirjutanud teismeliste tagasisidest intervjuude kohta.

Tulemuste esituses on fookusgruppides osalejad tähistanud soo ja vanuse järgi. P märgib poissi ja T tüdrukut. Tähtede järel olev esimene number märgib uurimuses osalejate vanust (nt 16aastane tüdruk – T16). Number sidekriipsu järel (1, 2 jne) eristab ühealisi ja samast soost noorukeid üksteisest (nt T16-1 ja T16-2). Analüüs on täiendatud intervjuudest pärit tsitaatidega, mis on kirjutatud jutumärkidega *kursiivis*. Tsitaadid on nõ tõestused, mis illustreerivad minu uurimuse tulemusi. Nimed, mida tsitaatides mainitakse on märgitud pseudonüümidega. Tsitaatides tähendab /.../ tsitaadist lühendamisel välja jäetud osa; [sõnad] minu kui uurija täpsustust või selgitust; ... *sõnad* ... tsitaat algab lause keskel või lõpeb enne lause lõppu.

## 4.1. Alkoholi tarvitajate kategooriad

### 4.1.1. Kaudne kokkupuude

#### Alkoholi koguse järgi

##### *Alkoholi liigtarbijad, mõõdukad tarbijad ja karsklased*

Kui küsisin teismelistelt, mis mõtted neile esimesena pähe tulevad, kui kuulevad sõna „alkohol“, seostasid nad seda enamasti seltskonna, purjus olemise, pidude ning alkoholi liigtarbijatega (alkohoolikutega). Teismelised eristavad alkohoolikuid teistest inimestest, kes joovad, kasutades nende kohta sõnu: pomps, joodik, jota, parm, eluheidik, joobar. Näiteks on sõna pomps (või bomš) tuletis vene keelsest väljendist *без определенного места жительства*, tõlkes: isik kindla elukohata ehk kodutu. See väljend on kõnekeelde ilmunud nõukogude ajal ja tänapäeval on noorukid selle enda kõnekeelde üle võtnud, ilmselt teadmata sõna algset tähendust.

Alkohoolikuid peetakse täiskasvanud vaesteks koduta inimesteks, kes tihti üksi päeval avalikus kohas viibides kanget alkoholi joovad, eesmärgiga saavutada joove, ning kes on joomisega nõ viimasele tasemele langenud: „Meenuvad need /.../ vaesed, kodutud inimesed, kes joovad.“ (T16-3). „Olenevalt, kui ta näeb välja nagu oleks kogu aeg joobes, siis, alkohoolik /.../ või jota /.../.“ (T16-1). „Need pompsud ja parmud on vist viimane tase /.../. Mõtlen, et miks ta nii avalikult purjus peaga käib /.../. Päeval on imelikum, siis kui inimesed ikka liiguvad. Kui kuskilt mingi siuke purjus inimene välja tuleb.“ (P16-3). „Alkohoolik on siis, kui inimene üksi joob. Kui ta joob seltskonnaga, siis veel ei ole.“ (T16-7). „Kui ta üksi kanget joob.“ (T17-4).

Mõned uurimuses osalejad tõdesid, et alkoholi liigtarbijad võivad olla ka teismelised, kuid ise nad selliseid nõ läbi joonud noorukeid näinud ei ole: „Ma õnneks pole näinud ühtegi purjus teismelist, nagu täitsa läbi joonud või siukest. /.../ Aga muidugi, kui on siuke lihtsalt ka liiga purjus, siis on kahju. Või nagu halb hakkab. Ise küll siukest asja ei teeks.“ (T14-1). T14-1 tsitaadi teine pool ilmestab, et eakaaslase nägemine, kes on liiga palju joonud, tekitab temas kahjutunnet ning ühtlasi on sellise nooruki nägemine negatiivseks eeskujuks, mis õpetab, et ise tasuks liiges koguses alkoholi tarvitamist vältida.

Intervjuudest selgus, et paljud tüdrukud kardavad purjus inimesi: „Mul hakkab natuke ebamugav, ma astun eemale ja siis jalutan ringiga kuskilt. /.../ ma nagu kardan.“ (T14-3). Purjus inimesed, eelkõige alkohoolikud, käituvad teismeliste arvates agressiivselt,

ettearvamatult ning kahtlaselt: „... kunagi ei tea, ma lihtsalt kuulan ära [purjus inimese] ja võib-olla ütlen midagi vastu ja siis lähen ka ise eemale. Et kauaks ma ise rääkima ei jää eriti tihti, aga tasub ikka ära kuulata, sest muidu võivad /.../ no, inimest, kes on purjus, Sa kunagi ei tea ette ju. Mida ta teha võib.“ (T14-1).

Hirmu- ja ebamugavustunne, mis teismelistes tekib, sõltub kellaajast, mil nad purjus inimest näevad ning nende arvust: „Mida hilisem aeg ja mida pimedam, seda hirmsam.“ (T15-2). „Eks see on nii ka, et kui on mitu siukest inimest ühes kohas koos, siis tunduvad nad ka hirmsamad.“ (T15-1). Samuti purjus inimese välimusest (räpane, haisev, lõhkised riided, nõ loojas pilk), soost, vanusest ning sellest, kas teismeline on purjus inimest nähes üksi või koos sõpradega.

„ ... kui on selline räsitud ja must ja ei saa aru, mis ta räägib, siis tekib eriti siuke vastikustunne. Eriti, kui ta pobiseb midagi omaette. Ei anna endale aru.“ (T15-3).

„Olenevalt, kas on mees või naine. Siis kui mina näiteks meest näen, siis mul tekib tavaliselt mingi hirm või /.../ hoiak, et ma tahan lihtsalt ära sealt kohast, kus see inimene on. /.../ mulle ei meeldi /.../ need inimesed, kes kogu aeg [alkoholi] tarbivad ... .“ (T16-1).

„ ... kui on mingi siuke vanem mees, /.../ siis ikka hoiad eemale, või ei taha väga läheduses olla.“ (T16-2).

„ ... alkohoolikust naised tunduvad /.../ ohutumad.“ (P15-1).

„No, kui on ikka siukene, noh, mitte just /.../ väga vana mees, kes tõesti ei jõua Sulle /.../ kuidagi järgi joosta või midagi teha, siis ei ole nii väga jube, aga muidugi, kui ta näeb selline vastik, räsitud, tobe välja, siis ei ole ka just väga meeldiv tunne. Aga, kui Sa tead, et ta on siukene veel enam-vähem elujõuline mees, kes võiks jõuda Sulle midagi teha /.../ tahaks kaarega mööduda. /.../ See on ka, et kui oled koos sõbrannadega, siis on alati hirmsam, aga kui kambas on poisid ka, siis on siuke kindlam või turvalisem tunne.“ (T16-3).

Inimesi, kel pole uurimuses osalejate arvates alkoholisõltuvust, kuid kes tarvitavad alkoholi, nimetavad noorukid joojateks, tarbijateks, lõbutsejateks ja pidutsejateks. Karsklased või inimesed, kes väga vähe ja harva alkoholi joovad on teismeliste arvates head, korralikud, andekad, sõnakuulelikud, ausad, normaalsed ning vastutustundlikud inimesed: „Osad inimesed on väga vastutustundlikud ja hästi ausad inimesed, kes näiteks, teismelised, kui vanemad ütlevad, et Sa ei tohi alkoholi juua, Sa ei tohi seda proovida, siis osad ongi siuksed hästi sõnakuulelikud, kes ei teegi seda.“ (T16-3). „Siis ta tundub siuke normaalne, korralik inimene olevat [kui ei joo alkoholi].“ (P16-3).

Uurimuses osalejad on märganud, et üldiselt ei suhtuta alkoholi liigtarbijatesse ja karsklastesse hästi. Teismelised arvavad, et need, kes pidevalt üle piiri joovad ei ole

seltskonda oodatud ja nende peale vaadatakse viltu: „*Et kui nad ikka näevad, et Sul reeglid paigas ei ole, piire pole, noh, kes see ikka siuksega suhelda tahab?*“ (T16-1). Liigtarbijate tõrjumine õpetab ilmselt teismeliste seda, et alkoholi tarvitamisel tuleb piiri pidada, et mitte olla ise see inimene, kes seltskonnast liigse joomise tõttu välja heidetakse.

Oli neid uurimuses osalejaid, kes arvasid, et inimesed, kes tarvitavad alkoholi – nii liigtarbivad kui mõõdukalt tarbijad, peaksid karsklasi vaatama kadestavalt ja austavalt, sest nad suudavad tunda rõõmu, lõõgastust ja muid positiivseid tundeid alkoholi tarvitamata. Uurimuses osalejad on täheldanud, et karsklasi võidakse näha ka imelike ja igavate inimestena. Sellest järeldub, et alkoholi tarvitamine on teismeliste meelest seotud lõbu ja põnevusega ning alkoholi tarvitamine on normaalne tegevus.

P16-3: „*Jah, mõni on siuke, et vaatab, et ta [karsklase] elu on igav /.../.*

T17-4: „*Aga neid on ka, kes vaatavad, et imelik, et ei joo.*“

T16-8: „*Aga normaalne inimene, see, kes muidu tarbib alkot, ta ikka vaatab austavalt.*“

T17-5: „*Ta võiks vaadata kadestavalt, et inimene võib elust lõbu tunda ilma alkoholita ka. /.../ Aga mõni ei suuda seda teha. Et mõnel kindlasti tekitab alkohol sellist rõõmu tunnet.*“

Uurimuses osalejad tõdesid, et enamus inimesi karsklastesse siiski hästi ei suutu ja seltskondades hakatakse pärima, miks see inimene ei joo ning teda püütakse alkoholi tarvitama survestada. Mõned uurimuses osalejaid on aga seltskonnas olles märganud, et kui inimesel on põhimõte, et ta ei joo alkoholi ja teised seda teavad, siis temalt ka ei uurita miks ta ei joo ning teda ei õhutata alkoholi tarvitama. Intervjuudest jäi üldiselt mulje, et kaks äärmust – alkoholi liigtarvitajad ja karsklased – on uurimuses osalejate poolt paigutatud kategooriasse, millesse ise kuuluda ei taheta. Erinevalt neist kahest kategooriast, suhtuti üldiselt mõõdukatesse alkoholi tarvitajatesse kõige neutraalsemalt – nende käitumist ei mõistetud hukka ega ülistatud.

## **Ealised ja soolised iseärasused**

### ***Täiskasvanud ja teismelised***

Intervjuudes räägiti nii täiskasvanute kui teismeliste (alaealiste) joomiskäitumisest. Selgus, et mõni uurimuses osaleja kardab ka teismelisi, kes on alkoholi tarvitanud – sarnaselt purjus täiskasvanutele. Eakaaslased või sõbrad, kes on alkoholi joonud, teismelistes hirmu ei tekita. Selles kontekstis räägiti uurimuses osalejate jaoks võõrastest noorukitest.

T16-1: „... üks päev, kui ma õhtul töölt koju tulin, siis tuligi mulle vastu, äkki 14aastane, kes oli ka täis joonud ennast. Ja nagu tema puhul on mingil määral see hirm isegi suurem, sest ta on veel hullumeelsem kuidagi või siis et, ta ei ole siuke, et ta lihtsalt rahulikult on Sul või räägib oma seltskonnaga seal, vaid ta lihtsalt käib ringi ja teeb igast asju, mis pähe tuleb /.../ Tema siis absoluutselt ei suuda ennast kontrollida ega midagi.“

P16-1: „Ma pean nõustuma, jah. Nagu täisealine, ta on ikkagi, noh, kooli ära läbinud ja kõik – haridus korras, et ta ei teeks midagi sellist väga mõtlematut, üldjuhul. Aga alaealine, noh, kui ta juba täis on siis, võib järeldada, et ta ei ole väga andekas õpilane nagu või niimoodi, mitte kõige korralikum. Ja siis ta võib ka kallale tungida või midagi.“

Tauniv suhtumine alaealiste, eriti aga endast nooremate teismeliste joomisesse võib olla märk sellest, et uurimuses osalejad püüavad nooremate joomist hukka mõistes näidata ennast küpsemana ja enda joomist sotsiaalselt aktsepteeritavamana. T16-1 tsitaadist järeldub, et neiu arvab, et noorukitele on alkoholi joomine riskantsem, sest neil on võrreldes täiskasvanutega enesekontrolli veel vähem. Nii arvavad veel mõned uurimuses osalejad: „Teismelised võivad rohkem kallale minna kui täiskasvanud. /.../ Mingi tühise asja pärast või midagi.“ (T15-2). „Teismelised ongi ju /.../ rohkem agressiivsemad.“ (T16-3). P16-1 arvamus ilmestab ja kinnitab asjaolu, et inimesed, kes ei joo, on uurimuses osalejate meelest korralikumad ja andekamad inimesed.

### ***Naine ja mees***

Joomisest kõneldes mängib uurimuses osalejate jaoks ka jooja sugu rolli. Näiteks suhtuvad uurimuses osalejad hukkamõistvalt naistesse, kes on alkoholi liigtarvitajad. Meeste joomist, kui nad just alkoholi liigtarbijad ei ole või teismelistes hirmu ei tekita, fookusgrupi intervjuudes ei kritiseeritud.

„See tundub lihtsalt naljakas minu jaoks. [Naerab]. Ma ei saa mitte midagi parata – see tundub nii absurdne, et kuidas NAINE niimoodi käitub. Kuna ma ise naissoost olen, siis on väga kummaline niimoodi võtta seda, aga jah. Mõtlen alkohoolikut päris. /.../ väga raske on mõista seda kuidagi.“ (T16-1).

„Praegu mulle meenub see, et suvel, kui tööl olin, siis oli üks väga purjus naine. Tal oli hästi siuke minikleit ja siis ta lihtsalt aeles. Et tal oli lihtsalt KÕIKE näha ja see oli nii rõve vaatepilt. [Naerab]. /.../ see oli samas nii naljakas. /.../ Selline noor naine ja HÄSTI purjus ja siis ta nagu aeles seal niimoodi ja siis nagu inimesed vaatavad. See polnud selline väga ilus.“ (T16-2).

Naiste kritiseerimine võib uurimuses osalenud neidude käitumist rohkem õigustada. Tundub, et tüdrukud positioneerivad end oma vanuse tõttu inimestena, kes võivad teismelistena

alkoholi tarvitada ning alkoholi kogustega juues eksperimenteerida, ent täisealiseks saades ei tohi alkoholi liigselt tarvitada, sest selline käitumine on häbiväärne. Leian, et see on positiivne tulemus, mis õpetab noorukitele, eelkõige tüdrukutele, et alkoholiga ei tasu liialdada, sest uurimuses osalejate arvamustest jääb mulje, et nad mõistavad hästi, et selline käitumine ei ole üldsuse poolt aktsepteeritud.

Lisaks alkoholi tarvitajate kategoriseerimisele soo järgi, kõneldi ka alkoholsetest jookidest kui meeste ja naiste rüübetest. Sotsiaalselt aktsepteeritavaks joogiks meeste puhul peetakse valdavalt õlut ning vein on naiste jook. Alljärgnev katkend uurimuses osalejate vestlusest ilmestab muuhulgas seda, et teismeliste meelest ei ole täiskasvanutel kombeks televisiooni vaatamise ajal juua mittealkohoolseid jooke, vaid „õige“ on juua alkoholi.

P18-1: „*Õlu on ikka, nagu, noh, kuidas öelda... mehe jook! Ei hakka teleka ees siin mingit Kellukest jooma.*“ [Naerab].

P18-2: „*Jah, kujuta ette, mingid mehed istuvad teleka ees, võtavad Kellukese välja ja hakkavad jooma seda.*“ [Naerab].

P18-1: „*Siukest asja ei ole!*“

Õlust kui meeste joogist ning veinist kui naiste joogist räägiti pikemalt siis, kui kirjeldati, mis on uurimuses osalejate jaoks mõõdukas ehk normaalne alkoholi tarvitamine. Uurimuses osalejad tõid näiteid oma täiskasvanud pereliikmetest ja tuttavatest, rääkides miks ja millal mehed õlut ja naised veini joovad. Sellest kirjutan lähemalt alapeatükis alkoholi tarvitamise aeg (vt lk 69).

#### **4.1.2. Otsene kokkupuude**

##### **Lapsevanemad ja uurimuses osalejad ise – proovimine ja õppimine**

Järeltan uurimuses osalejate ütluste põhjal, et lapsevanemate või teiste pereliikmete ees alkoholi proovimine, sh väga noores eas, on teismeliste arvates normaalne tegevus ja ühtlasi oluline tegur ennetamaks teismeeas alkoholiga liialdamist ning reguleerimaks noorukite joomiskäitumist (vt lk 85). Kahetine arvamus on uurimuses osalejatel aga sellest, kas lapsevanemate poolt oma lapsele alkoholi ostmine on normaalne tegevus või mitte. Üks 16aastane uurimuses osaleja, kellele ostab ema alkoholi, tunnistab, et ostmine erineb suurel määral lapsevanema ees alkoholi proovimisest või joomisest: „*... näiteks siis, kui emme mulle midagi ostab, siis ei ole midagi, aga tema ees ma ei suuda juua. Lihtsalt ma ei saa. Nagu pea ei luba.* [Naerab].“ (T16-7). Enamus uurimuses osalejaid arvab siiski, et selline lapsevanemate poolne käitumine ei ole õige ning see võib ohutada noorukit rohkem alkoholi jooma.



„...Aga mitte, jah, peale suruda, et: „Lähme ostame alkoholi!“ kui pidu tuleb ja niimoodi. See ei ole üldse hea. /.../ tean ühte inimest, kes lubabki oma lapsel juua lihtsalt. Et lasebki, ostabki lapsele alkoholi, kui mingi pidu on ja see on nõme minu arust. See ei ole enam normaalne.“ (T14-1).

T16-1: „See [ostmine] on nagu suunamine ju kohati /.../ vanemad naljalt niisama ei tule Sulle pakkuma, et: „Mine, võta, joo nüüd!“ on ju. Tavaliselt on ikka just nii, et ära mine, et see tunduks väga absurdne kuidagi.“

P15-1: „Üks asi on see, et kui vanem ütleb, et võid kodus proovida /.../, aga teine asi on see, kui vanem ostab kaasa, nagu aitab kaasa, ostab talle [oma lapsele] ja ütleb, et mine siis peole jooma. See on teine asi üldse.“

P16-2: „/.../ See tekitab teise arvamuse sellest inimesest [lapsevanemast], et ta nagu aitab sellele kaasa, mitte ei hoi ära seda. Üldiselt vanemad üritavad ära hoida seda, aga tema just aitab kaasa sellele.“

P15-1: „See on pigem see, et kui pakutakse [lapsevanemate poolt], siis see võib pigem aidata ära hoida seda, et saad selle tunde kätte, et siis võib-olla nagu ei meeldi või oskad lõpetada. Aga niimoodi kaasa osta., et see pigem süvendab /.../ seda alkoholi armastust /.../ igal peol peabki jooma. Siukest arvamust süvendab.“

Lapsevanemate silme all alkoholi tarvitamine (v.a alkoholi proovimine) ei ole uurimuses osalejate eluilmas tavapärane kogemus. Vestlesin intervjuueeritavatega lühidalt Taani PYP-dest (Elmeland ja Kolind, 2012) ning palusin neil ette kujutada, kas selliseid pidusid oleks võimalik Eestis korraldada ning kas nad ise osaleksid. Arvati, et selline „eesmärgiga“ pidu ei oleks Eestis loomulik. Teadvustati kultuurilisi erinevusi ning enamus uurimuses osalejatest olid teadlikud ka sellest, et Taanis võivad noorukid lahjat alkoholi tarbida alates 16 eluaastast. Teismelised argumenteerisid, et PYP-d Eestis kindlasti toimuda ei saaks, sest nende meelest kardaksid Eesti lapsevanemad, et nende lastest tahetakse sel viisil alkohoolikuid teha: „Kui tänapäeval tuleks, siukene uudis /.../ siis ma ei kujuta ette, siuke vastukaja tuleks vanematelt: „Mis lapsed käivad sellisel peol, kas tahetakse meie lastest ka joodikud teha!?“ Või mingi siuke teema raudselt tuleks.“ (P18-2). Lisaks arvavad uurimuses osalejad, et teismelisena vanemate ees alkoholi tarbides võidakse teha rumalusi ja vigu, mille tõttu satutakse piinlikesse olukordadesse ja kaotatakse nii vanemate usaldus: „Nad [teismelised] võivad mingeid vigu teha, näiteks, ja siis vanemad vaatavad pealt ja siis see oleks /.../ piinlik.“ (T17-2). „Ma arvan, et eriti ei taheta juua, kui vanemad vaatavad. Et siis kaotad usaldustunde niimoodi./.../ Vanemad mingi pettuvad Sinus, et Sa jood seal alkoholi.“ (T15-1).

Uurimuses osalejatele tundub mõte vanemate silme all alkoholi tarvitamisest võõristav ka seetõttu, et nii kaoks vabaduse tunne – vanemad oleksid „küljes nagu takjad“ ja jälgiksid peo kulgu. Mõeldi, et ka laste ja vanemate vanusevahe on põhjuseks, miks noorukid ei taha täiskasvanutega ees alkoholi tarvitada: „Noh, siin loeb see vanuse erinevus, näiteks. Selle pärast, et nemad [lapsevanemad] on palju vanemad. Neil võivad täiesti teised mõtted olla

*alkoholi koha pealt. Nemad võivad täiesti teismoodi reageerida, kui näevad meievanuseid joomas.“ (T16-8).*

Uurimuses osalejate arvates on Eesti teismeliste jaoks õige pidu ainult siis, kui puudub igasugune täiskasvanute poolne järelvalve. Nooremad uurimuses osalejad arvasid, et vanemad noorukid (16-17aastased) ei pooldaks kindlasti lapsevanemate ees või nendega koos alkoholi tarvitamist, sest neile tundub, et paljud vanemad teismelised häbenevad oma ema-isa. Lapsevanematest eraldumine on teismee üs olulisi arenguetappe (Butterwoth ja Harris, 2002) ning uurimuses osalejate arvamuse põhjal saab järeldada, et noorukid ei taha kergekäeliselt täiskasvanuid teismeliste (joomis)kultuuri sisse lasta – nad soovivad olla sõltumatud.

*„Noored tunnevad ennast vabamalt, siis kui nad omapäi on. Nad ei tunne siis seda, et nad teeksid ennast /.../ vanemate ees lolliks /.../ ja siis ei tekigi neid eelarvamusi vanematel, et: „oii, Sa oled mingi joodik!““ (P16-2).*

*„Pärast poole on niimoodi, et Sa /.../ jooksid rohkem kui Su sõber ja siis vanemad ütlevad Su sõbrale: „Ära käi enam temaga läbi, ta joob NII palju, kas Sa ei näe, vä!?“ Ma arvan, et võib tulla selline olukord. /.../ „Ta võib halvasti Sulle mõjuda!“ ja niimoodi. /.../ Ma ei taha sellises valguses empsi ees olla, et ma joon koos temaga. Ma ei tahaks – ma nagu alandaks ennast. Mul oleks nii häbi selle pärast.“ (T16-4).*

*„...tavaliselt on ikka see, kui vanemad lähevad kodust ära, alles siis kutsutakse kokku kõik. Et mingit järelvalvet nagu ei tohi olla.“ (T16-1).*

*„Paljud 16-17aastased häbenevad oma vanemaid. Et mõni vanem tuleb ja siis hakkab seal, et: „Oi, mis Sa teed!?“ ja paljud lihtsalt ei tahagi näidata oma vanemaid teistele. Sinna nendega jooma minna ja niimoodi.“ (T14-1).*

*„See isegi ei ole nagu piinlikustunne, tekivad peas pigem nagu süümepeinad, et ta [lapsevanem] on nii valesti teinud Sinuga midagi“. (T17-5).*

*„Imelik oleks vanematega koos juua. /.../. Siis on midagi väga valesti, kui Sa vanematega koos jood.“(P16-3).*

Leidus ka neid uurimuses osalejaid, kes arvasid, et vanemate silme ees alkoholi tarvitamine on normaalne tegevus. Nende teismeliste sõnavõtudest järeldan, et nad peavad vanemate järelvalve all alkoholi joomist tegevuseks, millel on ennetustöök, teismeliste joomiskäitumise reguleerimiseks ning halbadest tagajärgedest eemale hoidmiseks omad eelised.

*„Mina just arvan, et peakski noorena hakkama [vanemate ees alkoholi tarvitama], et oleks kohe see asi teada, et muidu kui ollakse juba 16-17 siis on ilmselt mingid sellised alkoholiga peod juba sõpradega juhtunud, et siis võib olla juba natukene liiga hilja seda eeltööd tegema hakata.“ (P15-1).*

*„... muidu selles suhtes tulevad need [PYP-d] kasuks küll, et noored näevad, mis tagajärjed võivad olla alkoholil ja vanemad säästavad nendest hulludest õnnetustest neid. See on kindlasti hea.“ (T16-1).*

*„Ma ütleks, et nii on vähem politseiga sekeldamist. Nagu selles mõttes, et ei minda sinna tänava peale laaberdama ja siis ei rikuta oma tulevikku sellega ära, et jäädakse politseile vahele või midagi, kui oled alkoholi tarbinud.“ (P16-2).*

*„Kõige kindlam on lapsevanematega koos juua, tegelikult, päris ausalt nagu. Mul on selline lugu, et mul oli sõbra sünnipäev ja siis tal vanemad olid kodus. Kõik vanemad käisid seal vaikselt: kes oksendas – viisid poti äärde, kellel oli alkoholi vähe – viisid viina. Umbes niimoodi oligi. /.../ siis oligi, et [lapsevanemad] panid ilusti magama ära. Vanemad olid jumala chillid selles suhtes, et kui oli mingi probleem, kohe lahendasid selle probleemi ja üldse mingit jama nagu nii suurt sellest ei tulnud, /.../ nad ise ei joonud, muidugi – vanemad olid kained. Ja lihtsalt vastutasidki kõige eest ja viisid peo ilusti läbi, et kedagi ei häirinud. Hoidsid kenasti kontrolli all.“ (P17-1).*

Mõned uurimuses osalejad peavad normaalseks, kui lapsevanemad on nende juuresolekul joobes. Leidus üksikuid, kes ei ole kunagi oma vanemaid joobnuna näinud. Arutleti, et normaalsus sõltub sellest, kui palju vanemad lapse juures olekul alkoholi tarvitavad ning kui vana on laps: *„See sõltub. Kui palju ja ikkagi lapse juuresolekul sõltub, kui vana laps on. Kui ta on mingi 17, siis on okei, aga kui on mingi 5-10aastane laps, siis... [ei ole].“ (T17-2).* Osade jaoks pakub ema-isa purjus olekus nägemine nalja, oli ka neid, kes tunnevad, et selline olukord tekitab neis vastakaid mõtteid – üheskoos nii positiivseid kui negatiivseid: *„Ma hakkam halvemini neist mõtlema. Mulle ei meeldi eriti, kui lapsevanem joob oma lapse juuresolekul. See on nagu... [lapsevanem] peab piire tundma ka. /.../ Mulle see mõte meeldib, sellepärast, et siis on niimoodi, et emps on rahulikum, lõbusam, /.../ ei karju kogu aeg, et saab selliseid asju teha, mida ta tavaliselt ei luba teha. Näiteks kaua üleval olla /.../. Aga samas, kui see juhtub, siis mul on häbi /.../ no, ta võib oma sõpradega niimoodi koos olles olla purjus, aga /.../ kui mina olen juures, siis mulle eriti ei meeldi, sest mul tuleb ebamugavustunne /.../ ma hakkam temasse teistmoodi suhtuma.“ (T16-4).*

Üllataval kombel selgus, et paljudele uurimuses osalejatele meeldib, kui nende vanemad on alkoholi tarvitanud. Nii tunnevad teismelised, et vanemad on hoolivamad ning nad saavad ema-isaga pingevabamalt vestelda. Samuti mainiti korduvalt, et just see on oluline, et vanemad juues piiri tunnetavad. Sellistest arvamustest järeldub, et teismelised usuvad, et on normaalne mõõdukalt alkoholi tarvitada ning seetõttu võib suhtumine alkoholi liigtarbijatesse ja karsklastesse olla pigem negatiivne.

*„Mul on see, et noh, mu vanemad ei joo ennast purju, eks. Aga kui me oleme sugulaste juures, siis nad võtavad natukene ja siis nad hakkavad, noh, nad lähevad lõbusaks, et muidu nad on jumala karmid inimesed /.../ Aga siis nad on lõbusad ja siis*

*on nendega võimalik normaalselt suhelda. Nad viskavad nalja – ema ja isa omavahel – ja siis sugulaste vahel ka. Et selles suhtes on /.../ isegi parem see olukord, kui nad on joonud.“ (T16-6).*

*„Mu isa läheb täiega siukseks armsaks ja /.../ ta hakkab mind ja õde kutsuma Kullanupukesteks ja ta hakkab hästi palju kallistama ja siis ta küsib: „Kuidas Sul läheb?“ ja muretseb /.../ ja siuke, hästi nagu hoolitsev või siuke hästi armas! [Naerab]. Mulle see meeldib, sest ta ei joo kunagi liiga palju, sest ta tunneb oma piiri ja siis ta joob ennast siuksesse lõbusasse olekusse ja siis ta on siuke armas.“ (T17-2).*

Kuna vanemate alkoholikäitumine on lastele suureks eeskujuks, pole imestada, et uurimuses osalejad peavad alkoholi joomist üldiselt tavapäraseks tegevuseks. Nad näevad, et vanemad on alkoholi tarvitades rõõmsamad, lõbusamad ja vabameelsemad, mis tekitab noorukitele kuvandi alkoholist kui millestki seltskondlikkust ja normaalsest – mille joomise abil saab parendada meeleolu ja mis aitab hõlpsamini suhelda. Lisaks, vanemate joobes olekus nägemine tekitab teismelistes tunde, et nad on võitmatud – nad näevad oma vanemate pealt, et alkoholi joomisega ei kaasne alati halbu tagajärgi. Selline vanemate alkoholikäitumine tugevdab teismelistes ühtlasi alkoholi joomisest tingitud halbade tagajärgede eitamist: *„Siis kui näen oma vanemaid purjus tulebki see kõik meelde, mis on räägitud alkoholist. Et nad joovad, nad on elus, pole ju midagi juhtunud! [Naerab].“ (T17-5).*

### **Sõbrad ja uurimuses osalejad ise – vastutamine ja toetamine**

Uurimuses osalejate jaoks on alkoholi tarvitamine ennekõike seltskondlik tegevus, mida reguleerivad kirjutamata reeglid kaaslaste toetamise ja nende eest vastutamise kontekstis. Uurimuses osalejad peavad oluliseks toetuseks seda, kui seltskonnas on sõber, kes jälgib ja vastutab jooja eest, et see ei satuks pahandustesse või ei jookse end liiga purju. Tingimus on see, et sõber, kes jälgib ja valvab joojat oleks ise kaine. Selgus, et aja jooksul kujuneb välja, kes kelle eest ja millisel peol vastutab: *„See kujuneb kuidagi aja või peo jooksul välja. /.../ Need, kes ei joo, need ikka vaatavad teiste järgi. /.../.“ (T16-7).* *„Tegelt on targem ikka kokku leppida, kes kelle eest vastutab. Muidu võib tekkida olukord, et peol joovad kõik üle ja siis ei ole enam midagi teha. /.../ Vastutad purjus inimese eest, kui ta on Sulle kallis.“ (T17-5).* *„Parima sõbra eest ikkagi vastutad, kui ta on väga purjus.“ (P17-2).* Selline toetuse pakkumine on üks meede, mille abil noorukid reguleerivad enda ja oma sõprade joomiskäitumist. See võib ühtlasi mõjutada noorukeid ka rohkem jooma, sest nad teavad, et nad on pidude ja joomiskordade ajal sõprade poolt kaitstud, eirates samal ajal mõjusid, mida alkohol võib nende kehaga teha.

Ühes fookusgrupis tunnistas noormees, et on alkoholi palju vähem hakanud tarvitama seepärast, et ta tunneb, et peab oma sõbra eest, kel pidevalt jooles olekus probleemid tekkisid, vastutama. Neil noormeestel on kogemusi koolinädala sees joomisega (vt lk 74).

P16-3: „/.../ Ma ei tea, ma jaanuarist saadik ei ole tahtnud üldse juua. Kui ma olen peol käinud, siis ma olen lihtsalt pealt vaadanud. Ise lihtsalt omaette tantsinud seal.“

[Mina küsin]: Millest see muutus on tulnud, et Sa tunned, et Sa ei taha juua enam?

P16-3: „See on P17-2'e pärast.“

T17-4: „P17-2'l juhtub alati.“

T16-7: „Ta ei taha midagi halba teha, aga tal ikka juhtub.“

T17-5: „P16-3 otsustas, et ta peab tema eest vastutama.“

T17-4: „Jah, näiteks ta [P17-2] paneb midagi põlema või lõhub midagi ära.“

T16-7: „Selle pärast Sa ei tahagi enam ju?“

P16-3: „Põhimõtteliselt küll.“

Uurimuses osalenud vanemate noormeeste (16-18aastased) jaoks on sõbra toetamine eriti oluline siis, kui pidude ajal on tekkimas situatsioon, kus võib tüli kulmineeruda kaklusega. Räägiti, et kaine peaga kaklusesse sekkuda ei julgeks, kuid jooles olekus kaob ohutaju ning siis on peamine see, et sõber ei saaks liiga palju kannatada. Uurimuses osalenud neid aga leidsid, et kaklusesse ei tasuks kellelgi teismelistest vahele minna, kuid ka nemad ütlesid, et väga heade sõprade-sõbrannade eest vastutamine on oluline ning nad ootavad sama vastu neilt, keda ise kaitsevad.

## 4.2. Alkoholi tarvitamise aeg

Uurimuses osalejad arutlesid, millal on nende arvates normaalne alkoholi juua. Eelkõige võrreldi alkoholi tarvitamist nädala sees ja nädalavahetusel ning selles kontekstis kõneldi ka päeval ja õhtul joomisest. Vanimatest noorukitest (11. klass) koosnevas fookusgrupis diskuteeriti elavalt selle üle, mis üldse on joomine ning kas on vahet, mis päeviti, mis ajal (päeval, õhtul) ja kui kanget alkoholi juuakse. Ühiselt tõdeti, et „reaalne joomine“ toimub nädalavahetusel, siis kui juuakse kanget alkoholi ja toimub suurem „möllutamine“. Nädala sees tarvitatakse pigem lahjat alkoholi ning see on „süütu joomine“.

P17-1: „See on jälle, sõltub, et mis astmel Sa jood. Kui saad sõpradega kokku, teed sauna, teed mingi paar õlut – kas see on ka siis joomine?“

P18-2: „Mhmh, või on kangema joomine ainult joomine? Sama hästi, et meistrite liiga on, näiteks teisipäeval, kolmapäeval, võtad mingi õlle ja vaatad...“

P17-1: „Kui Sa tõesti mingi kaks õllet võtad, kas Sa siis jood?“

P18-3: „*Oleneb täiesti, tegelt on vahest õllest ka jälle nii suur pohmakas. Vahel kange alkoholiga ei teki ka nii suurt pohmakat.*“

P18-2: „*On, jah, aga see on ka joomine, aga see pole selline joomine, mille pärast kooli ei jõua. Selline paar õllet võtta ei ole nagu üldse nii hull. Suvepäeval on külm õlle minu meelest pigem nagu karastusjook. Ja pigem nädala keskel kanget alkoholi ei hakka jooma. /.../*“

P18-1: „*Pigem on nii, et kannata nädala sees see paar päeva ära ja reede varsti tuleb. Siis võid juba nautida. Aga ei ole mõtet kogu aeg nädala sees [juua]. /.../ Pigem on ikka see joomine, et kui Sa reedel hakkad jooma. Siis on nagu reaalne joomine. See, mis Sa saunas või jalka, teleka kõrvale jood, see on siuke... no, lihtsalt nagu.*“

P18-2: „*No, ma tean küll inimesi, kes tulevad õhtul koju, näiteks, ja siis võtavad lihtsalt ühe õlle. Ühe õlle ainult. /.../*“

P18-1: „*Jah, need, kes iga päev võtavad ühe õlle, /.../ mul sugulase mees on kogu aeg siuke, tuleb koju ja siis käib vahel poes, võtab kaks tükki ja siis teleka kõrvale. /.../*“

P18-2: „*See ei mõjuta selles suhtes käitumist /.../ see õlle joomine, paar tükki, et ma võtan seda kui süütut joomist. /.../. See pole probleem. Ongi, et õlle nagu annab energiat – vitamiinid ja asjad on ka seal sees. Ongi nagu karastusjook./.../ Aga see ei ole üldse siuke asi, et nagu joomine. Näiteks, et lähed randa, palav ilm on /.../ või õues sööd või vaatad õhtul, näiteks, jalkat ja siis võtad ühe õlle /.../. Ma nagu ei näe probleemi selles. Iga päev seda ei tee ka ju.*“

P18-1: „*See läheb sinna alla... või, noh, võetakse karastusjoogina, jah. /.../ See on samamoodi, kui võtaksid endale popkorni ja koka, ainult, et on õlu selle asemel.*“

Nii nagu 11. klassi õpilased, arvavad ka mõned teised uurimuses osalejad, et täiskasvanutel on mõnel päeval töönädala jooksul õigustatud paari pudeli või klaasi lahja alkohoolse joogi tarvitamine (õlu, siider, vein, šampus): „*... osad pered on näiteks siuksed, kus on isa näiteks, no loomulikult, /.../ nädalas korra või kaks sauna kõrvale /.../ võtab niimoodi kaks õllet või midagi – see on normaalne või siis, kui näiteks ema joob veini või midagi vahest õhtuti – see on ka normaalne.*“ (T16-3). „*Minu tädile näiteks meeldib peale tööpäeva juuagi lihtsalt pokaal veini, sest talle meeldib vein. Muidugi ta iga päev ei joo, aga talle lihtsalt meeldib juua, sest talle maitseb vein. Tal ei ole muud põhjust. Lihtsalt selle pärast, et see on hea.*“ (T14-1)

Ühiselt tõdeti, et nädala sees alkoholi tarvitamine on normaalne siis, kui seda tehakse õhtul televisiooni vaatamise või sauna kõrvale või lihtsalt pärast väsitavat tööpäeva maitseelamuse saamiseks ning palaval päeval enda jahutamiseks. Noorukid on täheldanud, et täiskasvanute jaoks on lahjad alkohoolsed joogid pigem kui karastusjook. Nädala sees on alkoholi tarvitamine normaalne tegevus siis, kui inimene käib tööl, koolis või tegeleb mingi hobiga ning ta ei joo ennast purju: „*... kui inimene ennast liigutab, aga kui ta iga õhtu tuleb koju, istub seal diivani peal, midagi ei tee ja joob ennast täis, siis see on minu meelest ebanormaalne. Aga kui Sa ikka tegutsed, käid tööl ja värki, jood ühe joogi, siis on veits teine asi.*“ (T17-1). Sellise „süütu joomise“ tagajärjel ei jää inimesel samal või järgmisel päeval

tegemata argipäevased kohustused (töö, kool) ning ei ole pohmelli. Tavapäraseks ja normaalseks joomispraktikaks peetakse ka sünni- ja tähtpäevadel alkoholi joomist.

Tihti ja ükski nädala sees purju joomine on teismeliste arvates omane vaid alkoholi liigtarvitajatele. Uurimuses osalejate ütluste põhjal järeldan, et alkoholi tarvitamine murede ja probleemide „uputamise“ eesmärgil on valdava osa teismeliste jaoks probleemne käitumine.

*„Kui ta on inimene, kes joob selle pärast, et oma „muresid sinna uputada“ [näitab näppudega jutumärke], nagu otseselt, et /.../ mõni inimene joobki iga õhtu, et saada hommikul kaineks ja siis ongi tuim pea või niimoodi, siis /.../ ei ole seda raskust kohe või niimoodi. Oma muresid uputada sinna – see ei ole hea.“ (T14-1).*

P18-2: *„/.../ Aga minu meelest need inimesed, kes räägivad, et mingeid pingeid maandada või probleemidest lahti saada, et siis on tõsine probleem juba.“*

P18-1: *„See ei ole õige asi enam.“*

T17-1: *„No, see on alkoholism juba.“*

Uurimuses osalejate jaoks on tavaline nädalavahetustel, näiteks peol olles, koos sõpradega alkoholi tarvitamine. Ka seda tingimusel, et inimene ei joo ennast täiesti purju. Oluline on, et inimene tunneks, et tal on alles selge mõistus, ta suudab ennast kontrollida (ei tuigerda) ning käitub üldiselt vastutustundlikult (ei ütle kellelegi halvasti, ei löhu ega laaberda) ning mäletab pärast joomist peol toimunut (ei ole nõ mäluauke): *„/.../ Sa ei suuda normaalselt kõndida, Sul võib nagu täiesti kaine mõistus olla, Sa saad kõigest aru, aga Sa ei suuda end sirge joone peal hoida, siukest asja. Käid, tuigerdad ja jalad tahavad alt ära minna – selline asi ka normaalne tegelikult enam ei ole. Natukene enne seda piiri tuleks see asi lõpetada tegelikult.“ (T16-1)*

Uurimuses osalejad rääkisid, et nõ hea aeg on ka klassiekskursioonidel ja kruiisidel alkoholi tarvitada. Uurimuses osalejate kogemuste järgi ei aima paljud õpetajad, et just siis ohtrasti alkoholi tarvitatakse. Selles kontekstis räägiti õpetajate „lollitamisest“ – alkohol kallatakse limonaadi pudelisse ja õpetajatel ei teki kahtlust, et seal võiks olla alkohol. Kirjeldati ka sellist olukorda: õpetajad on mingi alkohoolse joogi noorukite käest ära võtnud ja ütlevad, et ei tohi juua, kuid pärast enam teismelisi kontrollima ei tule. Uurimuses osalejad arvavad, et õpetajad usuvadki, et noored pärast keelamist enam ei alkoholi ei tarvita. Võimalik, et tõepoolest õpetajad usuvad, et kui nad korra on teismelisi manitsenud, siis nad käituvad paremini. Uurimuses osalejate arvamus põhjal on see aga justkui hane selga vesi ning lisab kogu joomiskogemusele põnevust juurde. Järeldan, et sellises situatsioonis ei oska õpetajad võib-olla reageerida ning leiavad, et probleemiga süvitsi tegelemine on raske ning seega valivad lihtsama variandi – probleemi ignoreerimise. Lisaks räägiti põhjalikumalt koolipäevadel

alkoholi tarvitamisest ja õpetajate reageerimisest selles osas, millest kirjutan järgmises alapeatükis.

### **4.3. Alkoholi tarvitamise kohad**

Alkoholi tarvitamise paikadest rääkides nimetasid teismelised enamjaolt kohti, kus nad ise ja nende eakaaslased on alkoholi tarvitanud või tarvitavad. Uurimuses osalejad rääkisid, et tavaliselt tarvitavad teismelised alkoholi sõpradega koos oma kodus, tuttavate-sõprade juures või renditud peopaikades ning avalikus ruumis (tänaval, parkides, rannas, jõe ääres, hüljatud vanades hoonetes, bussipeatustes; ka metsas ja koolis). Kuna valdav enamus uurimuses osalejatest on veel alaealised, siis öölokaale (klubid, baarid, pubid) intervjuudes eriti palju ei mainitud. Siiski selgus, et mõned uurimuses osalejad on ka alaealisena neid asutusi külastanud.

#### **4.3.1. Kinnised kohad**

##### **Renditud peopaigad ja kodu**

Renditud peopaikades tarvitatakse alkoholi siis, kui toimub mingi suurem üritus. Näiteks kellegi sünnipäev või kooli lõpupidu. Sel juhul rendib alaealistele peopaiga täisealine sõber või tuttav. Uurimuses osalejad ei maininud, et seda teeksid lapsevanemad. Üheks tavalisimaks alkoholi tarvitamise kohaks on uurimuses osalejate arvates kodu – enda või sõbra-tuttava oma.

Teismelised rääkisid, et on normaalne sõbrad enda juurde koju kutsuda, kui vanemad lähevad ööseks ära, et siis „istumist“ või „haiget pidu“ korraldada. Sellisel juhul tekib „vaba pleiss“ – tuletis inglise keelsest sõnast *place*, tõlkes: koht, paik. Kodudes toimuvaid pidusid nimetatakse valdavalt „pinnapidudeks“. „Haiget pidu“ iseloomustati suure peona, kus on palju inimesi ja alkoholi – nii kanget kui lahjat, ning lastakse valjusti muusikat. See on pidu, kus uurimuses osalejate meelest lähevad paljud pidutsejad joomisega üle piiri ning lisaks alkoholile võidakse tarvitada narkootikume. Selgitati, et selline pidu on motoga „elame nii, et homset polekski“ – kedagi miski ei huvita, inimesed tahavad lihtsalt hommikust õhtuni, või järgmisel päeva veel edasi – kui võimalust juba on, pidutseda ning see ei ole alati seotud mingi tähtpäevaga, seda tehakse vahel ka lihtsalt nädalavahetuse tähistamiseks. „Istumine“



toimub väiksema seltskonnaga, siis juuakse lahjat alkoholi ning näiteks käiakse koos sõpradega kellegi kodus saunas: „*Öeldaksegi: „Mul on vaba pleiss, mul on saun, lähme saunaruumi istuma, oleme.*“.“ (T18-1).

Mõned uurimuses osalejad kirjeldasid teismelisi, kes kodus pidusid peavad selliste noortena, kes on juba harjunud jooma, ennast sinna kategooriasse mitte asetades: „*See, kes on tuttav juba sellise joomise ja värgiga. ... kui minul lähevad vanemad kodust ära ja ma jään üksinda koju, siis ma tavaliselt kutsun sõbra või sõbrad ja siis me lihtsalt vaatame filmi /.../, et me ei hakka midagi jooma. Aga mõned tahavad hoopis haige peo korraldada kodus.*“ (T15-1). Kirjeldati, et see, kas nooruk oma kodus peo korraldab oleneb suuresti tema suhtumisest iseendasse, oma kodusse ja vanematesse: „*Muidugi on ka see, et kuidas Sa suhtud iseenda kodusse ja enda vanematesse ja iseendasse. ... mul ei ole olnud vanemaid kodus, aga ma ei ole korraldanud midagi selle pärast juba, et ma hoolin enda kodust. Ma ei tea, mis sellest pärast võib järgi jääda või mis iganes. Ma ju ei taha, et minu asju lõhutakse või et minu vanemate asju näpitaakse või kõik ära lihtsalt mustatakse ...*“ (T16-3).

Leian, et mõneti on see hea, kui teismelised tarvitavad alkoholi oma kodus või sõprade-tuttavate juures. See võib vähendada võimalust, et teismelised joovad kohtades (nt hüljatud hoonetes, veekogude läheduses), kus on tõenäolisem, et nendega võib juhtuda õnnetusi, kui nad on liigselt alkoholi tarvitanud. Uurimuses osalejad rääkisid ka ise, et kõige turvalisem alkoholi tarvitamise või selle proovimise paik on kodu, millest kirjutan lähemalt alapeatükis „Kogemuste omandamine alkoholi tarvitamise reguleerimisel“ (vt lk 85 „Pereliikmete roll“).

#### **4.3.2. Avalikud kohad**

##### **Õu**

Arvatakse, et alaealiste alkoholi tarvitamine on normaalne käitumine siis, kui täiskasvanud seda ei näe. Ebaviisakas on teismeliste joomine enamike uurimuses osalejate arvates siis, kui noorukid joovad avalikes kohtades. Tsitaadid ilmestavad, et need uurimuses osalejad peavad avalikus kohas purjus olekus viibimist häbiväärseks ning teadvustavad, et lapsevanemad peavad vastutama selle eest, kellega ja kus tema laps viibib.

„*... kui on noorem, siis /.../ no, okei, ma saan aru, kui Sa kuskil peol oled ja jood ennast täis, aga kui Sa avalikus kohas väga ringi lallad ja niimoodi, kui Sa väga purjus oled, siis see on küll siuke tunne, et: „Kus Su vanemad on!?”*“ (T15-3).

*„Noh, kui on alaealine, siis võiks pigem kuskil sees pidutseda, et vanemad inimesed ei näeks. Sellepärast, et nende jaoks võib see nõme olla, et alaealised rikuvad niimoodi seadusi. ... teismelistel niimoodi avalikult väljas kuskil juua, just kuskil, kus on inimesterohke koht, et mulle on jäänud mulje, et see on nagu ebaviisakas ... .“ (T17-2).*

*„...kui teismelised, näiteks tüdrukud on kuskil, kõnnivad ringi ja siis mingi purjus, itsitavad, siis mul on küll niimoodi, et no, ma olen nagu vihane natuke, et miks nad üldse joovad, et jooge kodus või niimoodi, miks te tänava peal peate kõndima. Nad nagu eputaksid või niimoodi: „Aa, ma olen nüüd purjus!“ /.../ tahavad lahedad välja näha. Et joovad ennast täis ja siis itsitavad igal pool.“ (T16-4).*

Intervjuudest selgus, et avalikes kohtades juuakse eelkõige soojematel aastaegadel (kevad, suvi) või siis õhtupimeduses, mil inimesi enam palju ringi ei liigu. Mõned uurimuses osalejad rääkisid, et on teismelisi, kes eelistavad alkoholi tarvitamist pigem avalikes paikades (nt rannas luidete vahel või metsas), sest nad arvavad, et sel viisil on politseile raskem vahele jääda. Arutleti, et just kodudes või renditud peopaikades on suurem vahelejäämise oht, sest siis kuulevad naabrid lärmamist ja muusikat.

## **Kool**

Kõikides fookusgrupi intervjuudes rääkisid teismelised koolis ja koolinädala sees joomisest. Kooli ei kirjeldatud kinnise ega avaliku paigana, seda käsitleti kui täiesti eraldi kategooriat. Uurimuses osalejad leiavad, et tänapäeval on kool tavaline koht, kus alkoholi tarvitatakse. Ühes fookusgrupi intervjuus osalesid kaks noormeest, kel on kogemusi koolipäevadel alkoholi joomisega. Selle fookusgrupi liikmed rääkisid sellisest käitumisest naljatlevas kõnepruugis ja pidasid seda normaalseks. Võimalik, et fookusgrupi liikmete arvamus oleks olnud teistsugune, kui neid kahte noormeest grupis ei oleks olnud. Ilmselt ei soovinud teismelised oma klassikaaslaste käitumist avalikult kritiseerida.

Üldiselt jagunevad koolis ja koolinädalal joomisest uurimuses osalejate arvamusel kaheks. Eelkõige gümnaasiumiealised noorukid leiavad, et see on normaalne tegevus („lollitamine“), kuniks jooja ei häiri sellega klassikaaslaste ning tema hinded on korras. Nad leiavad, et õpetajad ei pea sellisele tegevusele reageerima.

*„Ma arvan, et kui õppimise asjad on korras, siis tehku, mis tahab /.../ gümnaasiumis ei peaks õpetajad sellele keskenduma.“ (T17-5).*

*„Võib-olla põhikoolis oleks, jah, kohe sellest mingid jamad tulnud, aga, gümnaasium on veits teine asi.“ (T16-7).*

*„Ma ei tea, siis kui mingid etendused on [klassiga], siis võiks piiri pidada, sest äkki ta rikub midagi ära. Siis terve näidend on tema pärast rikutud. Muidu on normaalne –*

*tee, mis tahad oma tervisega, aga kui mingid tähtsad asjad on, mingid etendused – /.../ pere tuleb vaatama Sul, kõikide pered tulevad vaatama ja siis lihtsalt üks inimene rikub terve selle etenduse ära mingi lollitamisega, näiteks.“ (T16-4).*

Põhikooliealised noorukid aga leiavad, et see on probleem, millega tuleb tegeleda ja millele peavad õpetajad rohkem tähelepanu pöörama. Põhikooliealised teismelised nendivad, et õpetajad peaksid sel teemal vestlema ja toetust pakkuma kõikidele noorukitele. Nii neile, kes koolipäevadel joovald, kui ka neile, kes seda ei tee, et ennetada üha rohkemate noorukite aktsepteeritavat suhtumist koolipäevadel alkoholi tarvitamisse.

T14-2: *„Esmalt ei tohiks [õpetajad] ikkagi ignoreerida.“*

T14-1: *„Peaks rääkima nendega, kes neid asju teevad [koolipäevadel alkoholi joovald].“*

P13-1: *„Ja üldse võib-olla kogu klassiga.“*

T13-2: *„Miks kogu klassiga?“*

P13-1: *„Ma arvan, et kõigile nagu õppetund, /.../ et keegi ei teeks sellist asja.“*

T14-2: *„Mhmm, hoiatus või midagi sellist.“*

Arutleti, et see, kuidas koolis või koolipäevadel joojatesse suhtutakse oleneb sellest, mida nooruk, kes seda tegevust harrastab, oma käitumisega saavutada soovib. Mõned teismelised arvavad, et koolipäevadel joojad tahavad lihtsalt nalja teha ning oma käitumisega uhkustada, selleks et teistelt heakskiitu pälvida: *„Nagu uhkustavad sellega. Nädala sees ka, näiteks panid ühe vaiba põlema ja teki põlema ja siis nad lihtsalt uhkustavad sellega.“ (T17-2).*

Uurimuses osalejate ütluste põhjal selgus, et teismelised joovald koolipäevadel või koolis selleks, et sobitada gruppi, kus niisamuti talitatakse, kuid arutleti, et kõik teismelised sellist käitumist ei salli. Lisaks oleneb joojast endast – kas ta on klassikaaslaste seas joomisetagi omaks võetud või mitte. Seega on koolis ja koolipäevadel joomine praktika, millega võidakse kogeda nii gruppi kaasamist kui sellest eemale tõrjumist.

*„Oleneb inimesest tegelikult, kui ta on klassis omaks võetud. Noh, kuulub, suhtleb kõigiga, siis tundub see naljakas, või kui on näiteks see, et kui mingi erak on, siis seda ei võeta naljana. Siis pigem läheb norimiseks ära see asi. Sest nagu näiteks, ka meil on klassis neid inimesi, kes ei kuulu kõikidega ühte seltskonda. Siis on see, et kui midagi jälle teistmoodi on, siis on see näiteks uus põhjus nokkimiseks. Täielikult tehakse selgeks, et Sa nagu põhimõtteliselt ei kuulu siia.“ (T16-1).*

*„Oleneb inimesest. Ja oleneb sellest seltskonnast, kuhu ta kuuluda, sisse tahab saada. No näiteks mõni seltskond ongi – joovald näiteks nädala sees ja kogu aeg joovald ja siis üritabki sinna sisse saada. Aga on ka seltskondi, kes nagu ei salli seda, kui juuakse nädala sees või üldse väga palju, et täiesti oleneb. Oleneb seltskonnast ja oleneb inimesest, mida ta teha tahab ja kuhu ta sisse tahab saada.“ (P16-2).*

Leian, et koolis ja koolinädala sees alkoholi tarvitamine on fenomen, mida tuleks kvalitatiivse uurimismeetodi abil rohkem uurida. Seda just seetõttu, et kõikides fookusgrupi intervjuudes räägiti, et koolis on alkoholi tarvitamine tavaline tegevus. Kool on tähtis osa teismeliste argipäevast ning suuresti õpivad seal teismelised, millised on ühiskondlikud väärtused, normid ja hoiakuid. Selleks, et teismelistest kujuneksid eluga toimetulevad täiskasvanud tuleb tähelepanu pöörata, lisaks formaalsele õppimisele, ka sellele, mida noorukid koolis mitteformaalselt oma eakaaslaste käitumist nähes õpivad või milliseid harjumusi ja väärtusi nendega koos käitudes omandavad.

## 4.4. Eesti ja Pärnu joomise kultuurid

### 4.4.1. Kodumaa Eesti

Teismelised rääkisid intervjuudes alkoholi tarvitamisest kui normaalsest tegevusest kohaliku kultuuri – nii Eesti kui Pärnu – kontekstis. Uurimuses osalejad arvavad, et üldiselt on alkoholi tarvitamine Eesti kultuurile omane. Teismelised leiavad, et eestlaste joomine on põlvest-põlve edasi antud traditsioon: „... see on põlvest-põlve kaasa saadud kogemus. Juba lapsena näedki ju, kuidas inimesed, täisealised, joovad.“ (P16-3). „... põlvest-põlve on kuidagi see nii edasi antud. Juba „Kevades“ jõi Kiir koos Tootsiga.“ (P17-1). Naljatlades kirjeldati, kuidas tüüpiliselt joomisharjumus eestlastes juba lapsepõlves välja kujuneb.

P17-1: „No, oled baastane - isaga sauna, isa annab õlle lonksu, siis juba oled 8, rüüpad kõik vahu pealt ära, eks ju.“ [Kõik naeravad].

T17-1: „Ja nii ta lähebki!“

P17-1: „10 oled, siis saad väikese purgi, ilma alkoholita õlle, on ju.“

P18-2: „14 oled, saad juba õllepudeli.“

P17-1: „Alguses 0,3 liitrid, siis varsti juba 0,5 liitrid.“

P18-1: „Siis oled 15-16, juba niikuinii hakkad otsima endale, kes Sulle ostaks. Ja siis Sa ootad kõige rohkem seda 18ndat eluaastat. Mõtled, et...“

P18-2: „Oh, ma saan ise osta!“

P18-1: „... siis saan ise osta, jah. See on kõige-kõige parem tunne, see on maksimaalne tunne, kui saad ise osta. Et siuke: „Jess!“ Või, kui alaealisena saad kätte nii, et Sinult ei küsita dokumenti, see on lihtsalt nagu täielik õnn, kõik on nagu: „Vau!“ [Kõik naeravad].

Intervjuudest jääb mulje, et sellise Eesti alkoholikultuuri ja aastasadade pikkuse joomistraditsiooni kirjeldamine lubab teismelistel enda joomiskäitumist õigustada ning sotsiaalselt aktsepteeritavamana tõlgendada. Lisaks ootavad teismelised, millal saabub kaua

oodatud „alkoholivabadus“ (Tereping, 2015) – aeg, mil nad saavad seadusejärgselt täiskasvanuteks ning võivad ise alkoholi osta.

Teismelised leiavad, et Eestis on tänapäeval norm seltskonnas alkoholi tarbida ning vähe leidub seltskondi, kus alkoholi üldse ei jooda. Teismelised tõdevad, et noorukite jaoks on peod alkoholita igavad. Eestlasi üldiselt positsioneeriti inimesteks, kes on ükskõiksed, vaiksed ja tagasihoidlikud ning kes alkoholita ei julge tutvusi sobitada ega tantsida.

*„Tänapäeval vist polegi siukest asja, et minnakse kokku nagu, selles suhtes, et ma võin öelda, et reaalselt, meie seltskond, kuhu mina kuulun, see on erand. Me ei võta alkoholi sinna kaasa. Meil on lihtsalt omaette istumine, meil on pitsad, mis iganes kõik asjad, näksi laud ja, aga alkoholi meil ei ole. Päris vähe on sellised grupe veel, kes ÜLDSE alkoholi ei too oma laudade peale, kui mingi kokkusaamine on. Tänapäeval vist ongi siuke arusaam, et muidu pole normaalne istumine, kui alkoholi pole.“ (T16-1).*

P18-1: *„... kui keegi peaks ütleva, et mingi sünnipäev ilma alkoholita, siis kõik mõtlevad kohe, et nagu: „Ma ei tea...“*

T17-1: *Jah, et: „Ah, lamp [mõttetu], ma ei tule!“*

P18-1: *„Jah, kuigi see tegelikult võib väga kõva olla, see on näiteks mingi täiesti teistsugune.“*

P18-2: *„Aga mõtle, kui keegi on tagasihoidlikum, näiteks. Ja kui ta on joobes, siis alles muutub peoloomaks. Muidu ei saagi inimestega suheldud see inimene.“*

P18-1: *„Jah, mingi istuvad seal toolide peal, jah. Kui ongi, näiteks ilma [alkoholita], siis mõtled kohe, et see on täitsa mõttetu ju, mis mõttega – ma ei hakka isegi mõtlema selle peale.“*

P17-1: *„Ma arvan, et keegi ei lähekski sinna.“*

P18-2: *„Ei, ma mõtlen ka, et mingit tantsu ja siukest asja ei toimuks siis, ju.“*

P18-1: *„Kui ei ole kuskil kirjas, et juua saab...“*

P17-1: *„Siis on see, et: „Mis toimub, nagu?“*

P18-1: *„... siis küsitakse kohe, et kas juua ka ikka pakutakse?“*

Uurimuses osalejad arutlesid, et üheks põhjuseks, mis on Eestis alkoholi joomise tavapäraseks muutnud on alkoholi seostamine spordiüritustega. Lisaks järeldan intervjuudes räägitust, et teismeliste arvates on alkoholitootjate ja turustajate (alkoholi reklaam) tegevus palju kaasa aidanud alkoholi joomise normaliseerimisele Eestis. Uurimuses osalejad ei alahinnanud ka täiskasvanute eeskuju teismeliste joomispraktika väljakujundamises kaasa aitamisel.

P18-1: *„Samas meil on endal õlletootjad ka nii suured, toetavad nii paljusid asju ka juba niikuinii. /.../ Jalgpall on puhtalt õlletootjate peal, meil on A Le Coq Arena Tallinnas /.../. Öeldakse, et jalgpall ja õlle, et need käivad kokku – see on juba näiteks selline kultuuri asi. Õlle nagu toetab nii paljusid asju. Igalt poolt käib läbi. See ongi see lootusetu alkoholikultuur – mees läheb koju ja võtab õlle. Ei võta mingit muud asja. /.../ See ongi see, et kasvatatud on üles nii, et mees ikka võtab õlle.“*

P18-1: *„Jah, kultuur on Sind mõjutanud, et Sa ei saa muud võtta, peadki just õlle võtma. Õlle on nagu ikka nii, et õige värk!“ [Kõik naeravad].*

T17-1: „... alkoholi reklaamitakse päris palju, ka spordiüritustel ja nii edasi, samas ka see eeskuju on nii suur, paljudes peredes ikka vanemad joovad õhtuti ja lastele on nad sellega eeskujuks ja noori huvitab ka, mis see on, mida vanemad joovad, aga nemad ei tohiks.“

T18-1: „Mina arvan ka, et reklaamitakse seda alkoholi nii palju ja jalgpalliga käib ka kaasas õlu. Ja kui on palavad ilmad siis inimesed võtavad ka, kas külma õlle või siidri. See on meie traditsioon olnud juba kaua ja keegi ei suuda seda muuta.“

T17-1 tsitaadist ilmestub, et Eestis on alkoholi tarvitamine lapsevanemate poolt pigem keelatud – see on iseloomulik „kuivadele“ alkoholikultuuri maadele (Rolando ja Beccaria, 2015). Siiski ei ole keelul seost vanemate endi alkoholi tarvitamisega, mida tehakse ka laste vaateväljas. Teismeeaga kaasnevad uued kohustused, õigused ja mõtlemisviisid (Butterworth ja Harris, 2002) ning T17-1 tsitaat ilmestab seda, et teismelised püüavad katsetada neid uusi õigusi ja teha asju, mida täiskasvanud teevad – antud kontekstis alkoholi tarvitamine. Seega vanemate eeskuju õigustab teismeliste jaoks alkoholi tarvitamist.

Üldiselt arvavad uurimuses osalejad, et alkoholi joomine on traditsioon, mis kuulub Eesti kultuuris argipäeva juurde ja et Eesti „lootusetut“ alkoholikultuuri on raske muuta. Siiski leiavad teismelised, et eestlased võiksid vähem juua ning joomist alustada hilisemas eas. Tõdeti, alkoholi tarvitamine on Eestis probleemiks ja Eesti inimesed peavad selle paremaks muutmist oluliseks, mis on hea ning ka teismelised arvavad, et Eesti alkoholikultuuri paremaks muutmine on tähtis.

Küsisin fookusgrupi intervjuudes teismelistelt, mida nende arvates võiks teha veel või teisiti, et Eestis ei oleks valdav purjujoomise traditsioon ning eestlased hakkaksid alkoholi jooma hilisemas eas kui praegu. Enamus uurimuses osalejaid näevad alkoholipoliitikameetmeid üksnes keelavatena. Nad leidsid, et alkoholi joomise keelamine toob kaasa suurema mässu: hakatakse jooma rohkem selle pärast, et alkohol on keelatud; alkoholi hakatakse tootma kodus või tuuakse välismaalt ning salakaubandus saab taas hoo sisse, nagu oli aastakümneid tagasi. Valdavalt räägiti fookusgrupi intervjuudes seda, et Eesti inimesed võivad alkoholi tarvitada, ent peavad püsima piirides. Siiski arvavad teismelised, et kui inimestele midagi liigselt ära keelata, siis teevad nad seda just rohkem, kuid nad leidsid, et alkoholi võiks silme ees olla vähem ning survet joomiseks võiks olla samuti vähem.

Noorukid on teadlikud paljudest alkoholipoliitikameetmetest, millega on juba reguleeritud alkoholi müümist, reklaamimist ja tarvitamist ning nad olid teadlikud ka enamikest eesootavatest muudatustest. Lisaks pakkusid noorukid omalt poolt välja, et alkoholi aktsiisi peaks veel tõstma ning Eestis, nagu Soomeski, võiks olla rohkem eraldi alkoholi müüvaid

väikepoode. Leiti, et need poed võiksid olla lahti teatud päevadel ning mitte kell 10-22, vaid ainult paar tundi päevas. Uurimuses osalejad rääkisid, et Eestis (sh Pärnus) on noorukitel endiselt väga lihtne alkoholi kätte saada. Uurimuses osalejad nentisid, et Eestis küsitakse alkoholi ostmisel dokumenti väga harva. Jagati ka isiklike kogemusi alkoholi ostmisest alaealisena. Noorukid tõdesid, et paljudel kordadel on neile alkoholi olenemata isikut tõendava dokumendi näitamisest müüdud. Seda seetõttu, et müüjad ei suuda sünniaastat ja – kuupäeva nähes tuvastada, kas nooruk on juba täisealine või mitte. Sarnased tulemused selgusid ka Võrus (vt Võrus on lood..., 2016). Noorukid leidsid, et alkoholi müümisel tuleks dokumendi küsimise nõuet rohkem kontrollida.

#### **4.4.2. Kodulinn Pärnu**

Uurimuses osalejad kirjeldasid Pärnut igava linnana, kus teismelistel on vähe tegevusi vaba aja sisustamiseks ning seda peeti teismeliste seas alkoholi joomise üheks peamiseks põhjuseks. Intervjuudes mainiti küll Pärnu Noorte Vabaajakeskust, Apollo kino, spordiväljakuid, piljardi- ja keegli mängimise kohti, ent uurimuses osalejad arutlesid, et kõiki neid paiku on juba korduvalt küllastatud ning midagi uutset kusagil enam pole. Arvati, et kuna trennides käimine on kallis, pole igal lapsel võimalik seda endale lubada ning see tähendab ühtlasi alkoholi joomise poole pöördumist.: „*Kindlasti mõnel ei ole võimalust trennis ka käia, nagu rahalist võimalust. Ja siis ongi, et see alkohol ostetakse kamba peale ja siis tuleb odavam ja siis minnaksegi jooma.*“ (T15-2). Teismeliste ütlustest järeldan, et nende meelest on Pärnus noorukite alkoholi joomine sotsiaalseks normiks, sest noored tahavad seltskonnaga üheskoos midagi teha ning joomist nähakse ühe lihtsaima ja nõ normaalseima lahendusena.

Uurimuses osalejad arvavad, et nende kodulinna joomiskultuuri lahutamatuks osaks on vägivald. Peksupealinnaks tituleeritud Pärnus on uurimuses osalejate meelest suur võimalus nii neidudel kui noormeestel pidude ajal vägivallaohvriteks sattuda. Arutleti, et just purju joomine on põhjuseks, miks kaklused aset leiavad: „*Pärnus ongi see – peksupealinn, suuremad probleemid alkoholiga.*“ (P18-1).

Kogemused seoses kaklustega pidude ajal on uurimuses osalejate eluilmas tavapärased. Teismelised nendivad, et inimesed, kes purjus olles kaklevad, on tihti omavahel sõbrad. Selline käitumine on normaliseeritud, sest teismelised on märganud, et pärast kaklusi lepatakse ära, kuni saabub uus joomiskord: „*Pärnus on see, alustades juba uuel aastal kuuse all, seal sõbrad joovad koos ja siis lõpuks klobitakse sõprade vahel ka. /.../ Olime ilutulestikku*

*vaatamas ja siis ongi nii, et joovadki koos sõbralikult ja siis natuke, mingi pool tundi on möödunud uue aasta vastuvõtmisest ja siis lähevad kaklema. Silmad sinised ja siis hommikul on sõbrad jälle. ... alati kui teatud seltskonnad kokku satuvad, siis nad lähevad iga kord kaklema. See on nii tavaline siin [Pärnus].“ (P18-2).*

Tülid, mis kulmineeruvad kaklustega võivad juhtuda lihtsalt seepärast, kui mingit seltskonda ei lasta koos teise seltskonnaga ühte kohta pidutsema. Selline käitumine on näide noorukite joomiskultuuris aset leidvast kaasatusest ja tõrjutusest, kus noorukid, kes joomise seltskonnast eemale tõugatakse, tunnevad, et neid eiratakse. Uurimuses osalejate arvamusest järeldan, et Pärnus püütakse sellised erimeelsusi ja eristamist vägivallaga lahendada ning see on üsnagi normaliseeritud: *„No, isegi tahetakse vahel kodudesse ka tulla, ju. Sinna tavaliselt ei saada, aga ikkagi. Proovitakse ja siis, kui Sa ei luba neil ja ütled mingi põhjuse, siis nad hakkavad Sind /.../ provotseerima ja mingi, noh, nad nagu põhimõtteliselt ei unusta ära seda... järgmine kord, mingi nii-öelda teevad tagasi Sulle seda. ... tahad kuhugi minna, siis nad on seal ja nad ütlevad samamoodi Sulle, et Sa ei või tulla. See on nagu see võimuvägi või -võitlus, et tahavad kehtestada ennast, et kui neid ei lasta, siis nemad ei lase teisi ka. Nagu vastastikkune see. See on omast kogemusest.“ (P18-1).*

Pärnu linna noorukite joomiskultuuri võrdlesid mõned uurimuses osalejad Tallinna omaga. Leiti, et Pärnus survestatakse teismelisi rohkem alkoholi tarbima kui Tallinnas.: *„... Pärnus teada ju, kuidas on, kõik on nagu: „Mis vend Sa oled, kui Sa ei joo!?“ , et siis Sa pole mitte keegi, et üldine suhtumine kahjuks ikka on selline.“ (P17-1). „No, näiteks Pärnus on niimoodi, et pakutakse hästi palju jooki, aga kui ma Tallinnas olen, nagu siukestel pinnapidudel käinud, siis on küll niimoodi, et kõik hoiavad oma jooki ja ei jaga. Aga Pärnus on küll see: „Oo, Sa ei joo? Võta, proovi – siit ja sealt ja igalt poolt!“ Võid isegi ilma joogita minna ja võid täis jääda. Aga nagu näiteks Tallinnas sellist asja ei ole.“ (T17-1).* Pärnu ja Tallinna joomise kultuuride võrdlemine näitab, et erinevates linnades võivad olla erinevad alkoholi tarvitamise tavad. Ilmselt jagatakse Pärnu inimeste seltskondades alkoholi rohkem kui Tallinnas, sest Pärnu kogukond on väiksem ning inimesed on omavahel rohkem tuttavad kui Tallinnas. Seegi on viide uurimisteamale, mida minu arvates võiks edaspidi kvalitatiivse uurimisviisi abil süvenenumalt avastada.



## 4.5. Kogemuste omandamine alkoholi tarvitamise reguleerimisel

### 4.5.1. Piirides püsimisega eksperimenteerimine

Uurimuses osalejad on veendunud, et joomine on tegevus, mida tuleb osata teha. Nad väidavad, et alkoholi tarvitamisega piirides püsimist tuleb tunnetada. Uurimuses osalejate räägitust järeldan, et nad arvavad, et piir on ületatud siis, kui kõne, taju ja koordinatsioon on häiritud ning alkoholi joomise tagajärjel oksendatakse. Piir on ületatud ka siis, kui inimene muutub tõsiseks, murelikuks, ennast haletsevaks või agressiivseks.

*„No, mõnedel tuleb see loomulikult. Mõned tajuvad, et kust maalt nad ei tohiks enam rohkem juua.“ (T14-2).*

*„Pead endas selle leidma. Pead ise tundma, et kunas Sulle aitab. Kuidas Sa arvad, et Sa ennast hommikul tunned ja /.../ mul ongi see, et ma mõtlen selle peale, et kuidas mul järgmine päev olla on või noh, ma ei joo ennast päris pildituks. Ma saan aru, mida ma teen ja kõndida on normaalne.“ (P16-2).*

*„Minu meelest seda [piiri pidamist] ei saagi õppida. Sa lihtsalt ise pead tundma ... Iga kord jood: „Aa, ma proovin täna nii palju juua – vaatan, kas tunnen piiri ära“, niimoodi iga kord hakkad jooma, vä? /.../ Mul oli küll niimoodi, et ma kohe sain aru, et kus maal see piir on. Mis Sa jood, kui Sa ei oska juua, noh?“ (T16-4).*

Piiridega eksperimenteerimine on uurimuses osalejate jaoks põnev ning alkoholi tarvitamisest kõneldi kui keelatud vilja maitsmisest: „... kõik, mis on tabu on nagu huvitav proovida. /.../ Et ma arvan, et selle pärast see ongi, et selline /.../ kõige huvitavam ja tahadki ära proovida, et oo, mis siis saab umbes, et kui ma nii palju ära joon /.../ ja kui ma joon veel rohkem, et mis siis saab, ja kui jöin nii-nii-nii palju, et okei, et mis siis sai.“ (P17-1).

Uurimuses osalejad leiavad, et selleks, et osata juua teadlikult ja reguleeritult tuleb vähemalt ühe korra end niimoodi purju juua, et mõõdukuse piir on ületatud. Üle piiri joomise kogemust peetakse tähtsaks ning see õpetab, kuidas järgmine kord sinnamaani alkoholi tarvitamist vältida.

*„Sa pead kõige pealt piirid ületama, et teada, mida see tähendab ja oma vigadest õppima.“ (T17-5).*

*„... mina, kui ma esimest korda jöin, ma jöin ikka üle piiri ennast. Ja pärast seda siis, ma õppisin tajuma ise juba piiri, et kus maal on kõik ja kust maalt ma enam rohkem ei võta.“ (T18-1).*

*„Ma olen jumala kindel selles, et tuleb piiri tundmiseks ennast täis juua, sest esiteks on see, et /.../ siis Sa saad teada, mis tagajärg sellel on, kui Sa end nagu pildituks jood. Et Sa põhimõtteliselt siis ei mäletagi või, ma arvan nagu – ise ei ole olnud, et ma arvan, et Sa ei mäleta mitte midagi siis enam sellest. Et siis Sa näed tegelikult, kui julmad tagajärjed võivad mõnel asjal olla.“ (T16-1).*

*„Ühe korra pead ikka selle piiri kätte saama. Ühe korra selleni jooma. Ühest korrast täis joomisest peaks juba piisama, et Sa selle piiri kätte saad. Muidu saa ei saagi kunagi aru.“ (P18-1).*

*„No, mul on küll see, et, kui ma näiteks isegi joon, siis on see, et ma tunnen oma selle piiri ära, kui mul hakkab halb ja et ma suudan sinnamaani, noh, et ma ei joo rohkem, kui sinnamaani, millal mul on selline lõbusam olemine. Ma ei taha ennast nii kooma juua või mingiks siukseks imelikuks. Noh, et ma olen korra joonud [üle piiri] ja see ei olnud hea kogemus ja siis nüüd ongi see, et ma tean seda täpset piiri, kuhu maani ma joon ja sealt edasi ma lihtsalt panen käe ette.“ (T17-2).*

Mõned uurimuses osalejad tunnistasid, et alati ei ole ühe korra üle piiri joomisest siiski kasu. Negatiivsed kogemused (nt oksendamine, halb enesetunne, pohmell) unustatakse järgmisel joomiskorral, eriti siis, kui paar jooki on juba joodud. Siinkohal kõneldi veidi ka grupisurvest, mis justkui kohustab noorukeid alkoholi tarvitama.

*P18-1: „Nii kui Sa sõbrale räägid, siis ütled, et järgmine kord pean piiri, aga järgmine kord läheb samamoodi. [Naerab].“*

*T17-1: „Jah, järgmine kord mõtled, et vahet pole, see on minevik! [Naerab].“*

*P18-2: „Mõtled, et kogemata juhtus või et nüüd on ikkagi teine kogemus.“*

*P18-1: „Mõtled, jah, /.../ et noh, teist korda ikka ei juhtu, ju. Või mingit siukest asja.“*

*T18-1: „Jah, et ma natukene joon ja mis siin ikka, aga siis lõpuks ongi see, et muudkui jood ja jood.“*

*P18-1: „Hea muusika käib, seltskond on hea, kõik asjad on head. Siis mõtled, et kuule, võiks edasi minna ju, lähme vaatame natuke edasi, mis toimub kuskil seal ja siis lähebki juba. Ei taha, et õhtu lõppeks ära ka vara, ei taha ju veel magama minna. Lähed kuhugi edasi uuesti, kuigi eelmine kord oli Sul mingi mark asi, aga Sa ei mõtle selle peale enam, siis kui Sa oled juba joonud. Järgmine päev jälle mõtled: „No, kurat küll.“*

*P18-2: „See on ikka ju. Sõpradega on ikka see kohati, et Sul on otsas ja mõtled, et rohkem ei võta. Sõber on see: „Ikka võtad, ikka võtad!“ Ja jood jälle täis ennast.“*

*P18-1: „See ongi ikkagi see surve ka, ju.“*

Paljud uurimuses osalejad on teadlikud määratud alkoholiühikutest ja riskipiiridest, ent nad arutlevad, et alkoholi joomise mõõdukuse piir on siiski igal inimesel erinev ning sellise teooria järgi ei saa alati oma joomiskäitumist reguleerida. Nad leiavad, et see, kui kiiresti ja kui purju inimene jääb, oleneb tema kehakaalust ning sellest, kui väsinud inimene alkoholi tarvitamise ajal on.

*T17-1: „See on see, et kui palju meestel nädalas oleks okei ja naistel. Või see, et kui palju päevas või mitu päeva üldse nädalas ja kui palju tohiks juua. Mingid sellised asjad on ette pandud, jah, teoorias. Aga nende järgi päris ei saa võtta või määrata seda piiri asja, ju, kõigi puhul, vist.“*

*P18-1: „See muidugi oleneb ka päevast, et kuidas Sul mingi päev möödunud on, et kas Sul on mingi väsitav päev olnud või oled Sa täiesti värskel. Siis /.../ sama kogus võib mõjuda täiesti teistmoodi. Mingi vahel, Sa ei tunne üldse, et Sa oleksid joonud, mingil hetkel Sa oled lihtsalt täiesti sült omadega.“*

P18-2: „Kolm alkoholivaba päeva pidi olema, nädalas. Neljal võis juua ja mis see oli, /.../ kaks ühikut on üks õllepudel ja näiteks kaks õlut päevas, see teeb siis nädalas kaheksa õllet võid juua, on ju. /.../ Viinaga on teistmoodi, /.../ pool liitrit viina oli mingi 16 ühikut, juba.“

P17-1: „See ei ole ette nähtud, et on nii, et 3,5 õlut ja siis oksendad ja paha. See on ikkagi individuaalne.“

P18-3: „See oleneb kehakaalust ka ju.“

Tähtsaks peeti sedagi, et piiri tunnetamise kogemus võiks aset leida enne täisealiseks saamist, et ei tekiks olukord, mil täiskasvanuna kaotatakse enesekontroll – ostetakse ja tarvitatakse alkoholi piiranguteta: „Ma arvangi, et see, et ta varem proovib ja niimoodi, et ta juba tunnetab seda piiri ise, et ei oleks nii, et ta ennem ei ole proovinud ja siis lähed poodi ja ostad ja jood kohe täis ennast. Ta peab ise aru saama sellest juba enne seda 18aastaseks saamist.“ (T14-2). Tsitaat ilmestab, et uurimuses osalejate jaoks on oluline see, et nad õpiksid oma alkoholi tarvitamist reguleerima enne täisealiseks saamist. Katsetamine on teismeliste jaoks oluline ning selleks, et teismelised kujuneksid distsiplineeritumateks ja teadlikumateks alkoholi tarvitajateks, tuleb nende teadlikku sotsialiseerimist alkoholikultuuri alustada juba järk-järgult varem (Tereping, 2015) ja pakkuda neile selles tuge. Uurimuses osalejate arvamus kinnitab, et tuleb olla realistlik ja mõelda ka sellistele variantidele, et kui nooruk on juba alkoholi joomisega alustanud, siis kuidas õpetada teda käituma nii, et ta oskaks nõ normaalselt juua – ei jooks end purju ning mõistaks, et see on häbiväärne.

#### **4.5.2. Enda otsused**

Uurimuses osalejad teavad ja rakendavad kindlaid tegevusi, millega reguleerida oma joomiskäitumist: terve õhtu jooksul peab jooma vaid ühte liiki alkoholset jooki, alkoholi ei tohiks segada energijaooigi või teise alkoholse joogiga ning alkoholsete jookide vahele tuleb tarbida vett. 14aastane tüdruk selgitab, kuidas tema kavatseb õppida oma onunaise kogemusest: „... mul onunaine oli joonud energijaooigiga alkoholi, oli peol käinud. Ja siis tal oli järgmine päev hästi paha, ütles mulle: „Ära Sina kunagi niimoodi tee!“ /.../ Ta ei saanud voodist välja pärast – nii paha oli olla. /.../ No, et ma ei taha olla sellises olekus, et ma nägin, kuidas temal oli.“ (T14-1).

Osa noorukeid arvas, et õhtu jooksul võib juua nii lahjasid kui kangeid alkoholseid jooke, kuid alustada tuleb kindlasti lahjematest – siider, õlu, šampus. Alles seejärel võib juua viina või rummi, kuid neid ei soovita noorukid pealejoogita juua. Oluliseks nipiks peeti kõhu korralikult täis söömist rasvasest toidust enne jooma asumist: „Ma tean seda, et ennem tuleb

*kõht ilusti täis süüa. Aga mitte ka üle süüa, /.../ et muidu see kõik tuleb tagasi välja.* [Naerab].“ (T16-8).

Lisaks teadvustati, et ka alkoholi tarvitamise kiirus mängib rolli – juua tuleks aeglaselt väikeste lonksudega ja mitte kohe jook põhjani juua: „*Ma teen niimoodi, et ma joon ja siis ma ei joo niimoodi, et lihtsalt kallangi seda, jooki kurgust alla, vaid ma natuke joon ja siis ma tegelen mingi muu asjaga ja siis uuesti võtan. Ma jätan mingi vahe sisse, et ma ei kaani seda jooki lihtsalt endale sisse. Hästi aeglaselt joon.*“ (T16-4). Selleks, et vältida purjus olekus pearinglust jagavad noorukid ka omavahel teadmisi, millises kehaasendis on parem magada: „*Ma tean, et osadel teistel on nii olnud, et panevad kõhuli olekus käed kuidagi pea alla, siis on parem olla. Ma olen selliseid asju ka kuulnud, selliseid fakte. Järgmine kord peaks proovima.* [Naerab].“ (P16-3). See, kuidas teismelised oma joomiskäitumist otsustavad reguleerida oleneb ka õhtu eesmärgist: „*Kui on mingid kindlad asjad, et näiteks teed grilliõhtu sõpradega, joote ikka õllet, et ei hakka seal ju, õues, mingi viina jooma. Paratamatult oleks siis see, et keegi jooks ennast üle, aga see ei ole ju õhtu eesmärk.*“ (P18-2).

Uurimuses osalenud täisealised teismelised mainisid, et ka vanus on tegur, mis reguleerib joomiskäitumist. Osad neist tõdesid, et täisealiseks saades muutus nende käitumine – juuakse vähem, sest joomine ei paku enam põnevust ja adrenaliini tunnet. Nendega arutlevad kaasa ka 17aastased klassikaaslased, kes nõustuvad endast aasta vanemate teismelistega.

P18-2: „*No nüüd on see, et kui Sa jood – politsei tuleb, Sul ei ole mitte mingisugust probleemi.*“

P18-1: „*Esimene asi kohe see, teiseks see, et Sul on sissepääsud klubidesse, et kui Sa tahad kuhugi minna ja kolmandaks ongi see, et lihtsalt, et Sa ei pea kiirustama. Noh, et nooremata kiirustad, et kell on üheksa [õhtul] juba, et kähku lähed juba ärevaks, et kas Sa saad või ei saa [alkoholi].*“

T18-1: „*Ma ei tea, ma juba 16aastaselt käisin tihti kuskil klubides, et mul ei olnud nagu mingi probleem. Siis nüüd, kui ma 18 sain /.../ nüüd ma ei viitsi enam.*“

P18-1: „*Täisealisena enam päris ei viitsi ka väga palju [juua], /.../ ei ole enam siukest adrenaliini laksu, et Sa ei tunne enam ärevust kogu aeg, vaid et Sa oled siukene nagu tavaline juba. /.../ üldse, linna peal oled või siis mingi, kuskil peol. Oled rahulik. /.../*“

P17-1: „*Igav pidu, kui vahele jäämise ohtu pole* [Naerab].“

T17-1: „*No, jah, kui Sa oledki alaealine, siis ongi just siuke mõte, et: „Mendid ja pean eest ära jooksma“ ja kogu aeg on siuke nagu mingi adrenaliin.*“

T18-1: „*Jah, põnevus.*“

T17-1: „*No, jah, aga kui Sa oledki 18, siis Sa ei pea mõtlema üldse nende asjade pärast enam, ju. Pole seda pinget enam.*“

Ka uurimuses osalenud alaealised kujutlesid, et täisealiseks saades ei pea muretsema politseile vahele jäämise pärast ning nad leiavad, et õigus ise alkoholi osta on täisealiseks saamise juures suurim privileeg. Diskussioonist järeldub, et noorukite jaoks on alkoholi joomine osa

teismeeast, aga täisealiseks saades, ajal mil „mõistus on peas“, soovitakse pühenduda teistele tegevustele ja eesmärkidele. Osa teismelisi kavatsevad siis vähem juua, ent teised leiavad, et alkoholikogused ei muutuks.

T16-7: „Ma arvan, et üldiselt midagi ei muutu. Lihtsalt see, et Sul on suurem vabadus.“

P16-3: „Sa ei pea muretsema ostja pärast.“

T17-5: „Jah, Sa ei pea endale lihtsalt ostjat otsima enam.“

T16-7: „Ei pea muretsema selle pärast ka, et Sa jääd kohe kellelegi vahele.“

T17-4: „Vabadus on kõige tähtsam, et see muutub. Kogused ka võib-olla.“

T16-8: „Ainult see muutub, et Sul ei ole seda vahelejäämise ohtu, saad vabamalt võtta.“

T17-5: „Mina arvan just, et need joomise kogused ei muutu. Sa võtad suht sama palju tegelikult. Kui Sa tahad alaealisena juua ja Sa tahad täiskasvanuna – siis Sa tegelikult ostad sama koguse ju. Otseselt ei pruugigi midagi muutuda minu meelest. Ainult see, et Sa saad, jah, ise osta.“

P16-3: „Ma arvan, et siin mängib ka ikkagi rolli mõistusega mõtlemine. Mul oleks näiteks see, et kui ma saan 18, siis ma ei hakka niimoodi... Mul on ikkagi prioriteetid ja ma loodan mingit ilusat tulevikku. Ei taha täisealisena ikka liiga palju jooma hakata.“

Kokkuvõtlikult selgus intervjuudest, et uurimuses osalejad teadvustavad hästi, milliseid otsuseid langetada ja mida teha selleks, et mitte liiga purju jääda. Kogemused, mis õpetavad teismelisi oma alkoholi tarvitamist reguleerima on nii nende endi läbielamised kui ka teiste pealt õpitu. Ka ootused mängivad tähtsat rolli – täiskasvanuna loodetakse ilusamat elu, millesse kuulub mõistlikum ehk mõõdukam alkoholi tarvitamine. Järgmistes alapeatükkides kirjeldan täpsemalt, milline on uurimuses osalejate jaoks pereliikmete ja sõprade roll teismeliste joomiskäitumise reguleerimisel.

### 4.5.3. Pereliikmete roll

Uurimuses osalejate ütlustest järeldub, et alkoholi proovida andmine lapsevanemate või teiste pereliikmete poolt on oluline viis ennetamiseks noorukite liiga vara joomisega alustamist või alkoholi liigtarvitamist – seda eriti sõpradega koos olles.

„Minu esimene kogemus võis olla mingi nelja-viie aastaselt. See on raudselt sellest, et vanemad annavad selle pärast proovida ka, et Sa teaksid, et see võib vastik olla ja et Sa tulevikus seda tegema ei hakka – tarvitama.“ (T15-4).

„Mulle andis vanavanaisa õlut proovida ja emaga oli ka räägitud ja küsitud, et kas tohib ja sealt sain ma esialgu selle, et ma ei taha seda asja lihtsalt, et nagu ma hoidsingi siis mingi viis-kuus aastat alkoholist eemale, et ma lihtsalt ei tahtnud ja see tekitas selle vastumeelse tunde, et pole õige asi.“ (T16-1).

*„... ma arvan, et see on natuke parem, kui vanemad ise annavad /.../ proovida kõige enim. Kui ta on väljas, näiteks sõpradega ja siis kui ta on näiteks see, kes ei ole enim proovinud alkoholi /.../ siis ta sõbrad võivad peale suruda, nii et ta hakkab rohkem jooma ja rohkem väljas käima. /.../.“ (T14-2).*

*„Proovimine andis kogemuse. No lihtsalt sellise, maitse või tunde nagu, et mis asi see on siis täpselt. Algul oli, jah, et kui niimoodi noorelt proovida, siis ta oli nagu selline kange ja rõve, et ei tahtnud üldse. Korra proovid ja pani eemale hoidma.“ (P15-1).*

*„Need [lapsevanemad], kes vastu on, see paneb võib-olla lapse nagu just rohkem tahtma. Kui üldse nagu ei luba, kui alkohol on keelatud, et ei saa kodus proovida. (P18-2).*

Leitakse, et vanemad annavad alkoholi proovida ühe põhjusena ka seetõttu, et kui noorukid alkoholi edaspidi koos sõpradega tarvitavad ei hoiaks nad seda lapsevanemate ees saladuses, ei satuks õnnetustesse või ei jääks politseile vahele.

*„Mul vanemad ütlevad, et parem on see, kui Sa meiega esimest korda jood, mitte see, et Sa lähed sõpradega proovima ja siis võib midagi halvasti minna. /.../ Sellepärast annavad ka proovida, et Sa teaksid, kuidas Sul reaktsioon alkoholile on.“ (T15-2).*

*„Ei varja nende eest, kui Sa kellegi teisega /.../ proovid. Kui ongi nii, et esimest korda proovid, näiteks sõpradega, siis Sa proovid seda vanemate eest varjata.“ (T15-4).*

*„Salaja juues võib see ka, et nagu selline tunne tekkida, et /.../ vanemad ei tea ja siis, et jood salaja ja siis võib tekkida see adrenaliini tunne, siuke, et tahad veel ja niimoodi... aa, et salaja, et siis Sa oled lähedam [ironiliselt].“ (T14-1).*

*„... mul vanematel on see, et, mis nad mulle kohe alguses ütlesid, et kui Sa tahad proovida mingit jooki, et tule – proovi. Küsi ja me anname, et saad ära proovida. Et mitte ära mine kuskile kellegi juurde jooma, et jääd vahele ja siis istud kuskil kinni. Või siis oli see, et kui ma veel olin alaealine, siis öeldi, et kui on kindel koht, kus te olete, siis Sa võid natuke juua, aga mõistuse piires.“ (T18-1).*

Lapsevanemate poolt alkoholi pakkumine proovimise eesmärgil tekitab teismeliste tunde, et nende vanemad usaldavad neid. Ka seetõttu ei taha teismelised alkoholi juua nii, et kaotaksid enesekontrolli: *„Minul oli eile esimene päev, kui ma tähistasin oma emmega seda, et ta andis esimest korda mulle oma käe alt alkoholset jooki – šampust. See tekitas minus tunde, et ma pean rohkem oma joomist kontrollima ja tagasi hoidma. (T17-5). „Siuke tunne, et nad [lapsevanemad] nagu usaldavad, kui annavad proovida.“ (T15-3).*

Kõigile uurimuses osalejatele on lapsevanemate või teiste pereliikmete poolt alkoholi (siider, õlu, vein, šampus) proovimiseks pakutud, ent vaid paar teismelist ei ole tahtnud sellises olukorras alkoholi proovida. Uurimuses osalejad leiavad, et vanemate ees alkoholi proovimine on normaalne ja õigustatud tegevus. Ka koht, kus joomisega katsetada peaks olema turvaline – näiteks kodu, aga mitte avalik ruum.

*„No öeldakse, et pigem joo ennast kodus täis ja saa see tunne kätte, kui kuskil, ma ei tea, suvalises kohas kukud ära ja siis on pärast halvad probleemid.“ (P15-1).*

*„Kodus. Koduseinte vahel. Sest esiteks on see, et vanemad näevad miuke Sa oled – kas nad julgevad Sind lasta välja või ei julge. /.../ Mind enne välja kuskile peole ei lastud, kui ma ei olnud näidanud ennast kodus kas või vintis peaga. /.../ Siis nad teavad, kas Sulle tuleb keegi kõrvale saata sinna või muidugi on parem, kui omad inimesed on seltskonnas. /.../ Esiteks on see, et vanematel endal on parem siis olla, kui nad näevad miuke Sa oled ja samas Sa suudad siis ise ka väljaspool veits kainemalt mõelda.“ (T16-1).*

*„Kindlasti pole vaja avalikult kohe jooma hakata niimoodi, et kuskil baaris või klubis. Algul tuleks ikka kodus, kellegi teisega koos. Näiteks, et üks on kaine inimene ja teine joob. Niimoodi võiks proovida algul. Et keegi nagu ikka näeks. Et kas või Sinu vanem, et kuidas Sa käitud siukestes olukordades.“ (T14-1).*

Enamik uurimuses osalejaid peavad alkoholi proovida andmist lapsepõlves vanemate poolt normaalseks, justkui enesestmõistetavaks tegevuseks. Paljud tõdesid, et esimene proovimis- või joomiskogemus oli koos lapsevanemate või teiste pereliikmetega. See tulemus on vastuoluline teooriale, mille järgi leiab esimene joomiskogemus „kuivades“ alkoholikultuuri ühiskondades (Põhjamaades) tavaliselt aset koos sõpradega, aga mitte vanematega (Rolando, 2015).

Mitmel korral mainiti, et lapsepõlves oli noorukitel juhtumeid, kus kodus aeti alkohoolse ja mittealkohoolse joogi klaasid omavahel sassi ja nii saadi esimest korda alkoholi maitse suhu. Neid juhtumeid peeti pigem juhuslikeks kordadeks, kuid konkreetselt proovimiseks peeti seda, kui vanemad või sõbrad on ise alkoholi pakkunud. Noorim uurimuses osaleja, kellele on alkoholi vanemad proovimiseks pakkunud, oli sel ajal 4aastane ning vanim 13aastane. Kõige enam mainiti vanuseid 7-9, mil on alkoholi proovitud. See on vastuoluline kvantitatiivsete uuringute tulemustele (nt Aasvee ja Rahno, 2015), millest selgub, et paljud Eesti noorukid proovivad alkoholi vahemikus 11-15 eluaastat.

Peol alkoholiga liialdamast hoiab tagasi see, kui lapsevanem tuleb peokohta oma lapsele järgi või kui nooruk kardab, et tema vanemad saavad aru, et ta on alkoholi tarbinud: *„Ma teadsin, et kui ma väga palju joon, et siis võib asi minu jaoks liiga hulluks muutuda, et äkki ma lähen koju ja siis mu vanemad, noh, põhimõtteliselt mu isa saaks kohe aru, ja siis ma hoidsin ennast tagasi, et ma ei joonud väga palju.“ (T16-5).* Lisaks ennetab alkoholi joomist või liigtarvitamist vanemate distsiplineeritus: *„...mul on kodus kõik ära reeglstatud, et mul ei ole väga võimalust [juua].“ (T16-6).* Üldiselt olid teismelised siiski arvamusel, et vanemate liigne rangus ei aita kaasa alkoholist joomisest keeldumisele, eriti, kui sõpruskonnas on alkoholi joomine tavaks.

#### 4.5.4. Sõprade roll

Uurimuses osalejad arvavad, et kui inimene hakkab liiga purju jääma võiks sõbrad seda märgata ning inimesele sellest märku anda. Selline käitumine on iseloomulik Vahemeremaade riikides ning tundub, et uurimuses osalejad tahavad, et selline teguviis oleks tavaks ka Eestis: „Sõbrad võiks ka ikka mainida tegelikult, et kui Sa näed, et inimene ikka on selles pudelis nii kinni, et ta enam sealt lahti ei saa, niimoodi, et tal on ikka juba halb olla, siis võiks ikka ise vaikselt mainida ka, et äkki aitab. Sest nii paljud on Eestis niimoodi, et [sõber] on purjus ja: „Ma ei julge ja ei saa ja las ta siis joob!“ (T14-1).

Üks uurimuses osaleja jagas kogemust, kus ta on tuttava kaitseks ehk tema joomiskäitumise reguleerimiseks ning halbade tagajärgede takistamiseks ka politseisse helistanud: „Helistame politseisse, mis siin ikka /.../ ma teadsin seda inimest ja ma tean, et ta on minust ainult üks aasta vanem ja /.../ ta tarbis LIIGA palju alkoholi avalikus kohas ja suitsetas ja tegi narkootikume /.../ siis ma mõtlesin, et tead ise olen siin täitsa tubli tüdruk [naerab] ja siis ma otseloomulikult helistasin, sest et /.../ nad olid jõe ääres ja kes teab, mis oleks võinud juhtuda, kui nad on purjus.“ Samas asetas see neiu ennast ka olukorda, kus ta sai enda joomiskäitumist aktsepteeritavamana tõlgendada, väljendades enda tublidust – tema ei viibi avalikus kohas purjus peaga.

Seltskonda, kellega koos juua peetakse uurimuses osalejate poolt väga oluliseks. Usaldusväärseid sõbrad on kui turvavõrk, kes aitavad alkoholitarvitaja käitumist reguleerida ning kaitsevad joojat ka muude ebameeldivate olukordade eest: „Või siis olla mingi kaine sõbraga, kes ise hoiab-vaatab silma peal, et üle piiri ei lähe teine.“ (T13-1). „Normaalses seltskonnas – pead valima seltskonna, kus Sa pruugid alkoholi. Inimeste kõrval, keda Sa võid usaldada, keda tunned juba pikemalt. Et nad ei teeks Sinust mingeid pilte pärast või ei postitaks ülesse, sest et seda on tegelikult täiega palju.“ (T16-8).

Samuti arutleti, et olenevalt seltskonnast võib inimese joomiskäitumine muutuda. Teismelised on täheldanud, inimesed, kes on harjunud jooma survestavad üldiselt mittejoojad enam kui inimesed, kel alkoholiga väga palju kogemust või harjumust seda juua ei ole: „/.../ See oleneb ikka seltskonnast. /.../ Kes on ise võib-olla juba üle piiri läinud ja siis nad ongi sellised, et: „Mis mõttes Sa ei taha!?“ /.../ Noorte seas, kes on juba tarvitanud päris palju alkoholi ja siis Sa ise ütled, et Sa väga ei tarvita, siis see on nende jaoks imelik.“ (T13-1). „Oleneb



*seltskonnast, kui Sa oled mingis seltskonnas, kus kõik joovad vähe ja on korralikud, siis Sa ise oled ka selline korralik ja jood vähe. Aga kui Sa oled seltskonnas, kus kõik joovad, kõigil on lahe, teevad kõike. Siis ongi see tunne, et, ah, ma teen ka siis – tunnen end vabalt.“(T18-1)*

Üks tegevus, millega uurimuses osalejad sõpradega koos olles alkoholi juues piirides püsimist ning neist üle joomist katsetavad on joomismängude mängimine. Nimetati *beer pong*-i, noole- ja kaardimänge (*baila*, *bussijuht*) ning mängu, mida teismelised kutsuvad viina ruletik. Lisaks mainiti, et nutitelefones on ka mobiilirakendusi, kus on lahendamiseks ettenähtud mingi ülesanne ning kui seda ei täideta peab jooma teatud arvu alkohoolse joogi pitse või klaase. Nenditi, et mobiilirakenduste kasutamine ei ole siiski väga levinud ning pigem mängitakse joomismänge.

P18-3: *„Mul üks tuttav tegi sellise asja, et /.../ viskasid noolt, on ju. See number, mis oli peale märgitud märklauale ja kui sellele pihta sai, siis pidi jooma nii palju. /.../ Ja vahel, kui liiga palju joonud oled, siis viskad mööda ja ei saagi juua rohkem.“*

P18-1: *„Aa, see on see, et neid pitse pidi jooma. Aga see mäng on ka...“*

P18-2: *„Must ja punane. Erinevad vahemikud on. Selline ring ja nool on keskel. Mis sellele [noolemängule] on sarnane - viina rulett.“*

P18-1: *„Jah, et keerutad, pannakse erinevaid jooke täis ja keerutad ja kui sinna vahemikku jääd, siis saad juua. Näiteks, ühes on mingi viin, teises vesi, koka ja niimoodi. Siis ongi see, et kas Sul läheb õnneks või ei lähe.“*

Fookusgrupi intervjuus kõneldi joomismängudest kui lõbusatest tegevustest, mis annavad peole omapära ning muudavad selle huvitavamaks. Selgitati, et joomismänge mängides tunnevad noorukid adrenaliini, kuid arvati, et need on ühtlasi ka tegevused, mille tõttu võib osadel teismelistel pidu kiirelt lõppeda, kuna mänguõnn neile ei naeratanud – joomise üle kaotati kontroll.

Uurimuses osaleja kirjeldas ka üsna äärmuslikku meedet, millega püüti taltsutada neiu käitumist, kes oli liiga palju joonud ning otsis ühte noormeest mööda peopaika taga: *„Ja siis see purjus peaga tüdruk jookseb lihtsalt mööda maja ringi: „Kaur! Kaur!“ Ta otsis teda. /.../ Lihtsalt käis ja pärast poole ta oli nii purjus, et me panime ta käeraudadega kinni – niimoodi posti külge, noh, maja ühe otsa külge kinni ja siis ta magas seal ja siis kõik poisid põgenesid vetsu ära tema eest. ... me panime ta välja luku taha, et ta vait jäöks ja siis ta lendas kuskile muda sisse ja siis ta tuli tagasi – tal oli kõik must. Ja siis me panime ta koera koha peale lukku. Koera koha peal, sees siis, magas. Koera mati peal magas. [Naerab].“ (T16-4).* Joomiskäitumise reguleerimise meetmetena mainiti ka alkoholivastaseid süste ja ampulle, ent teadvustati, et need on mõeldud inimestele, kel on alkoholisõltuvus.

Kokkuvõtlikult, nii nagu kinnitavad teadlaste uurimistulemused (nt Rolando, 2015, Griffin jt, 2015, Järvinen ja Room, 2007b) näitavad ka minu magistritöö uurimise tulemused, et perekond ja eakaaslased-sõbrad on olulisimad riski- ja kaitsefaktorid, mis kujundavad noorukite alkoholikäitumist.

#### 4.6. Alkoholist keeldumine

Alkoholi tarvitamisest keeldumiseks on uurimuses osalejatel erinevaid põhjuseid. Samuti on nad täheldanud, kuidas teised inimesed oma mitte joomist põhjendavad ja on keeldumist osaliselt õppinud nende pealt. Intervjuudest selgus, et teismeliste arvates on kõige tüüpilisemaks alkoholi joomisest keeldumise põhjuseks see, kui inimene on võtnud ravimit, tal on mingi haigus või ta peab autoga sõitma. Alkoholi tarvitamisest keelduvad teismelised vahel ka tuttavate seltskonnas, kui neile pakutakse alkoholset jooki, mis neile ei maitse. Teismelised on täheldanud, et veel põhjendavad inimesed oma mitte joomist parema enesetundega ning „selgema“ mõistusega – inimene annab endale aru, mida ta teeb ja räägib. Uurimuses osalejate arvates keelduvad teismelised alkoholi joomisest ka seetõttu, et kardavad politseile vahele jääda.

T14-1: „Tavaliselt [põhjendatakse] sellega, et on parem olla ilma, kui Sa ei joo, et ole pohmakat ja saa ei jää oma siukestest tähtsatest momentidest ilma.“

T14-2: „Jah, ja et Sa ei kahetse pärast, näiteks, kui Sa oled midagi väga halba öelnud või võivad sellised saladused ja asjad välja tulla, sest et Sa ei pruugi ise tähele panna.“

T13-1: „Mõned kardavad lihtsalt vahele jääda, kui on joobes.“

17aastane noormees kirjeldas meetodit – peokaaslaste tüssamist – millega tema sõber alkoholi joomisest keeldub ning mille abil ei pea ta ühtlasi oma mitte joomist põhjendama: „Mul üks sõber käib peol niimoodi, et ta üldse ei tarvita alkoholi. /.../ Siis tema teeb niimoodi – läheb laua juurde vaikselt, vaatab, et kedagi lähedal ei ole, kallab ainult kokat endale, keegi küsib, et: „Noh, et mis jood, siis?“ – „Kuule, rummikoksi teen siin vaikselt“, et ta nagu ütleb selles suhtes, aga tegelt tal on, jah, puhas koka ja rüügab seda terve õhtu. [Naerab].“ (P17-1).

17aastane neiu teab, et osad inimesed keelduvad alkoholi tarvitamisest ka oma lähedase kaotamise tagajärjel: „/.../ Ma tean siukseid juhtumeid ka, kus inimesed hakkavad karsklaseks selle pärast, et nende lähedased on autoõnnetuses surma saanud, just joobes roolijoodikute pärast. Ja siis nad pelgavadki selle pärast alkoholi.“ (T17-5). Selline näide illustreerib, et inimesed, kes pelgavad seetõttu alkoholi joomist, et nende lähedasega on alkoholi tarvitamise

tagajärjel juhtunud õnnetus, ei eira alkoholi tarvitamisega kaasnevaid ohtusid ja riske ning teavad, et sellised halvad kogemused võivad juhtuda ka nendega.

Uurimuses osalejad mainisid ka järgmisel päeval ees ootavaid tegevusi, mille tõttu tuleb vara ärgata ning alkoholi ei saa või ei taheta endale lubada (nt spordivõistlused, töö, kool). 18aastane neiu kirjeldab koolipäeval alkoholi tarvitamisega eksperimenteerimist ning pärast selle kogemist leiab, et koolipäevadel tasuks alkoholi mitte juua: „*Pärnus nüüd on need rummi kolmapäevad /.../ siis mina üks kolmapäev käisin seal. /.../ järgmine päev tuln kooli – ma olin magada saanud tund aega. [Naerab]. /.../ siis kaks esimest tundi olin ja siis ma mõtlesin, et ei ma ei jaksa enam siin olla. Pärast seda ma koolipäevadel enam üldse alkoholi ei joo.*“ (T18-1). Paljud uurimuses osalejad leidsid, et joomisest aitab keelduda ka sõpradega koos trennis käimine või mingi muu hobiga tegelemine (nt arvutimängude mängimine). Need tegevused tekitavad teismeliste meelest sarnaseid tundeid nagu tekitab alkoholi tarvitamine – rõõmsameelsus, adrenaliin, kuuluvustunne, vabadus, julgus.

Uurimuses osaleja on olnud olukorras, kus ta on teise nooruki eest pidanud peol alkoholi joomisest keelduma: „*Mul oli ühel sünnipäeval, et ma pidin ühte tüdrukut suht nagu nii-öelda valvama, sest ta oli nii üle joonud, aga talle pakuti ikka edasi ja talle pakuti mingeid tablette ka seal ja siis ma põhimõtteliselt seisn ta eest ja ütlesin, et ei anna. Ja siis, jah, ma keeldusin tema eest. Ma kaitsesin teda, et tal ei tekiks, tuleks seal veel hullem olukord.*“ (T17-2). Tsitaadist selgub, et T17-2 oli liiga purjus tüdruku turvavõrguks ehk vastutas tema eest.

Vanemad teismelised (16-18aastased), eelkõige neiud, on keeldunud või keelduksid alkoholi joomisest klubides ja baarides, sest nad kardavad, et võõrastelt juua vastu võttes võidakse neid seksuaalselt kuritarvitada.

„*Isegi baaridest on tegelikult väga ohtlik, sest et ma olen näinud, kuidas inimesed ostavad lihtsalt baarmanid ära, et jookidesse midagi sisse panna.*“ (T16-8).

„*Klubis ei võta mingit jooki teistelt, kui nad pakuvad. Enda joogid võtad kaasa peol või ostad klubist ja jood neid.*“ (T17-1).

„*Näiteks tahetaksegi klubis joota mingi tüdruk nii täis, et ta ei saa mitte millestki mitte midagi aru. /.../ Ma mõtlen pigem sellist seksuaalset vägivalda.*“ (T17-2).

„*Paljudel ongi see eesmärk – nad tulevad klubisse. Eriti meesterahvastel ongi see, et nad tahavad naisterahva täiesti täis joota, siis kuskile vedada endaga kaasa. No ja paljud naisterahvad ongi sellised, et nad lähevadki kaasa. Kaine peaga nad nagu: „ei, ma ei tule mitte kuskile Sinuga!“ aga kui joogine oled siis: „oi, no võib ikka tulla, lähme!“ Sellepärast ei tasuks seal klubis üldse midagi vastu võtta ja neist võõrastest meestest välja teha.*“ (T18-1).

Selline arvamus purjus meeste käitumisest asetab naised kui õrnema sugupoole esindajad haavatavasse olukorda. Sellises kontekstis nähakse mehi kui halbu inimesi, kes tahavad naisi seksuaalse kuritarvitamise eesmärgil purju joota ning naised on kui head inimesed, kes ei mõtle sellises situatsioonis alkoholi joobumuse tõttu selgelt. Samas arvas üks uurimuses osalenud noormeestest, et ka naistel võivad olla sarnased eesmärgid ning meestelgi oleks targem klubis võõralt naiselt pakutud alkohoolset jooki mitte vastu võtta. Sellegipoolest teadvustas noormees ka seda, et väljakujunenud soorollide tõttu on tõepoolest pigem meestel sellises joomiskäitumise kontekstis pigem halva inimese stigma: „...*minu meelest ikka naised käivad sama põhjuse pärast ka, et leida mingit, kui nad näevadki, et mingi mees on siuke atraktiivne, siis mõtlevad: „Okei, võiks temaga midagi teha, kaasa minna, jah, mis siis on?“ ja siis, mnhah. Võivad ka joogi sisse midagi panna, selleks, et noh, saada. [Naerab]. Aga noh, jah, pigem ostavad mehed ju naistele jooki. Seega mehed teevad neid asju rohkem, vist.“ (P18-1).*

Üldiselt arvasid uurimuses osalejad, et Eestis peab alati põhjendama, kui alkoholi ei soovita juua – „ei taha“st ei piisa. Pigem tuleb tuua ettekäändeid. Vahel ka põhjendamisest ei piisa, sest grupisurve on tugev ning ühtlasi seetõttu on raske oma joomiskäitumist reguleerida ehk juua nii, et joodaks ennast täiesti purju.

*„Aga kui ongi, et Sa ütled, et ma ei taha juua, et mul on omad põhjused, siis hakatakse uurima, et mis põhjused on, miks Sa ei saa, „davai, davai joo!“, siis hakatakse suruma Sulle seda. Ja siis kui Sa ütledki, et ma ei taha, et mul on järgmine päev tähtis kokku saamine või ükskõik mis, aga nad ei saa ikka sellest aru – nad ikka pakuvad. Ikka käivad peale ja pressivad peale: „Mis... mis, natukene joo, see natukene ei tee midagi“, aga kui Sa võtadki juba võib-olla selle natukese, saad oma selle, alkoholi vajaduse saad kätte, siis Sa hakkadki – Sa tahadki, Sa jäädki tahtma seda. Siis Sa muudkui jood ja jood. Siis Sa ei taju, osad on, nad ei taju siis piire enam.“(T18-1).*

*„... ma ei joo eriti palju ja siis ma lihtsalt ütlesingi, et ma ei taha. Teised olid sellised: „Võta, võta, võta!“ – ise olid nii täis siis, ma ütlesin, et ma ei taha üldse. Ja siis nad natukene aega veel surusid seda peale ja siis ma lõpuks ütlesin: „Ära paku enam!“ Ja siis lõpetasid ära. Nad hakkasid järgmistele suruma. /.../ Tegelikult peaks ju sellest „ei taha“-st piisama. Et neile ei jõua vist eriti kohale see /.../. (T16-4).*

*„... kui laps ei ole leidnud endale mingit hobi või asja, /.../ ja muidugi see, et kust ta enda sõbrad leiab ja miuksed ta sõbrad on – kõik, väga palju oleneb sõpradest. Et kui Sul on sõbrad juba sellised, kes ei tee midagi ja huvituvadki alkoholist, on harjunud iga nädalavahetus pidudel käima ja siis jällegi tõmmatakse uus laps sinna seltskonda ja niimoodi. Siis see muutubki niimoodi, et kui Sul ei ole mingit hobi, siis Sa leiadki, ah, need sõbrad ja alkohol ongi palju lähedam, et mis ma sellest trennis käimisest ikka mõtlen või teen või vahet ei ole ju. (T16-3).*

*„Tavaliselt on nii, et enamused, et kui tulebki nädalavahetus, /.../ siis esimene asi ongi, et pakutakse, et võiks mingit pidu teha, et üldse ei mõeldagi, et midagi muud võiks teha. Esimene ongi see, et kas kuskil mingi pind pole vaba või kas kellelgi sünnipäeva ei ole. Siis juba tekib see, et no, jah, mis ma üksi lähen sinna jalgpalli taguma, et ma lähen ka siis juba kuhugi jooma.“ (P18-1).*

Uurimuses osalejad on täheldanud, et täiskasvanud peavad vähem alkoholi joomisest keeldumist põhjendama kui teismelised: *„Kui ma mõtlen oma tuttavate ja sõprade peale, siis minu meelest just nagu täiskasvanute puhul ei ole nii, et miks Sa ei joo või niimoodi, aga teismeliste puhul või nooremate seas on küll, miks Sa ei joo /.../.“ (T16-2).* Uurimuses osalejad on kogenud ka seda, et inimese kaasamine gruppi, kus juuakse alkoholi sümboliseerib kogukonda kuulumist ning nooruk, kes juua ei soovi tõrjutakse kollektiivist eemale: *„/.../ Ja siis küsitakse, et: „Mis mõttega Sa siis üldse tulid siia?“ Mingi, et põhimõtteliselt, kui Sa ei joo, siis Sa ei olegi oodatud, et: „Misasja Sa siin teed siis?“ /.../ kõik pakuvad ikka juua või siis on nii, et: „/.../ Tulid niisama sööma, vä?“.“ (P18-1).*

Kokkuvõtlikult ilmneb intervjuudest, et teismelised kasutavad erinevaid taktikaid alkoholist keeldumiseks ning julgevad ka teiste eest vastutuse võtta ja grupisurvele mitte alluda. Uurimuses osalejad on aga kogenud, et neid võidakse grupist ka seetõttu eemale tõrjuda, kui nad alkoholi juua ei soovi. Teadvustati, et kas või natukesestki alkoholi joomisest võib tuju muutuda ja saadakse „alkoholi vajadus“ kätte ning seetõttu võidakse alkoholi liiga palju tarvitada.

#### **4.7. Informatsioon alkoholist ja selle tõlgendamine**

Esmalt kirjeldan informatsiooni, mida uurimuses osalejatele on alkoholist edastatud ja mida nad ise on jaganud ning analüüsin, kuidas noorukid sellist teavet enda jaoks tõlgendavad. See aitab luua raamistikku, mille abil mõista paremini seda, millist teavet ja toetust ning kellelt teismelised vajavad, et nad suudaksid oma joomiskäitumist reguleerida (vt alapeatükk 4.8. „Informatsioon alkoholist mida teismelised vajavad“ lk 100). Uurimuses osalejad vestlevad alkoholist kõige enam oma vanemate ja teiste pereliikmetega (nt vanaema-vanaisa, vend, tädid-onud, vanemate elukaaslased) ning sõprade ja klassikaaslastega. Informatsiooni alkoholist on saadud ka meediakanalistest ning koolist.

#### 4.7.1. Otsesed teabeallikad

##### Sõbrad, eakaaslased ja pere

Uurimuses osalejad rääkisid, et sõprade ja klassikaaslastega vahetatakse eelkõige fakte ja detaile pidudest: kes, kus, kellega, kui palju ja mida jõi; kes peol midagi naljakat tegi; kellega midagi juhtus; kes teismelisi alkoholiga varustas; millised on plaanid järgmiseks nädalavahetuseks. Oluliseks peetakse peo käigus alkoholi joomise tulemusel tekkinud tunnete edastamist. Samuti aitavad eakaaslastega jagatud kogemused teismelistel endil ebameeldivatest kogemustest hoiduda: „*Minu meelest esialgu, või üldse, kui sellest [sõpradega alkoholist] teema tuleb, siis on tavaliselt see, et Sa tahad selle fiilingu edasi anda, et mis tundeid Sa tundsid /.../ sel hetkel. Aga samas Sa mingit infot ikkagi saad, kui nad räägivad, et kui /.../ midagi valesti läheb, et näed teise inimese pealt, kuidas tal läks valesti. Siis tead, et ise tasuks hoiduda sellistest asjadest.*“ (T16-1).

Üldiselt piirdub vanematega alkoholist rääkimine teada andmisega sellest kellega ja kuhu teismeline peole läheb ning mis ajal koju saabub. Uurimuses osalejate jaoks on vanemate informeerimine oma käikudest, eriti neist, mis puudutavad pidusid ja alkoholi joomist, oluline. Seda tehes tunnevad teismelised, et vanemaid teavitades on nad alkoholi joomisest tingitud võimalike tagajärgede eest kaitstud ning vanemad usaldavad neid ja nemad saavad vanemaid usaldada. Arutleti, et on ka lapsi, kes vanemaid oma käikudest ei teavita, kuid seda tegevust ei peeta enamiku uurimuses osalejate poolt heaks käitumiseks.

P17-1: „... me räägime emaga kõigest, et /.../ võib-olla see on selles suhtes parem ka, et kui minuga midagi peaks juhtuma, siis ta teab umbes, missuguse seltskonnaga liigun ringi, eks ju.“

P18-2: „Täpselt, et sõpru teab ja niimoodi. Ma tavaliselt ütlen ka, et kuhu ma lähen – siis teab /.../ ja siis on nagu turvalisem /.../. Ma küll ei näe mingit probleemi rääkida sellest.“

T18-1: „... praegu siin, /.../ need igasugused peod, /.../ Tallinna lähedal /.../, mis on olnud kuskil, kus alaealised on olnud. Pooled, neist, kes seal olid, nende vanemad ei teadnud, kus nad on. Tuleks ikka öelda vanematele.“

P18-1: „Isegi, jah, et kui mingi kell 4 öösel või mis ajal, et osad on just siuksed, et üldse ei taha koju minna ja isegi, et need lapsed isegi ei ütle, et nad ära lähevad kuskile – valetavad. Ei julge öelda, sest kardetakse, nad ei tea, kuidas vanemad reageerivad. /.../ mõned vanemad on sellised, et isegi oska aimata, et laps joob, tegelt on juba mingi aastaid joonud, aga arvavad ikka, et on korralik.“

Vanemad hoiatavad oma lapsi grupisurvele allumise ja võimalike negatiivsete tagajärgede eest, mis alkoholi joomisega kaasnevad: „... mu ema on rääkinud seda, et isegi, kui Sa lähed kuskile peole ja seal on alkohol, et Sa ei pea ennast, teiste pärast, näiteks, jooma täis /.../ Et

*see ei tee Sind kuidagi paremaks või vägevamaks. Et võib-olla sõbrad arvavad nii, aga see ei ole nii /.../ et Sa pead ikkagi ise vaatama, et pole vaja päris täis juua ennast, et pärast on halb ja ei tohi ka – võib vahele jääda ja niimoodi.“ (T14-2).*

Lapsevanemad uurivad oma lastelt, kas peol, kuhu nende laps läheb tarvitatakse alkoholi. Samuti pärast pidu küsivad vanemad teismelistelt, kas nende lapsed peol alkoholi tarbisid või mitte. Osa uurimuses osalejatest vastab küsimusele ausalt, ent osad eiravad oma alkoholi tarvitamist: *„Tihtipeale, kui ma ütlen emale, et ma lähen nüüd mingile sünnipäevale või midagi, siis ta loomulikult küsib minult, et kas seal on alkoholi /.../, et kas Sa tarvitad ka ja niimoodi, aga üldiselt on vastus ei [Naerab]. /.../ need on tavalised küsimused ju. Iga kord.“ (T16-3).* *„No, emps küsib küll kohe, et: „Noh, palju Sa täna siis jõid?“ Siis ma ütlen ka, et palju ma jõin. Siis ta on mingi selline: „Rohkem ei tahtnud juua või vähem ei tahtnud juua?“ (T18-1).* *„Ma ütlen empsile: „Ma ei ole joonud! Ma ei ole joonud!““ (T16-4).*

Osad teismelised jagavad vanematele teavet ka peol toimunu kohta, ent versioon, mida vanematele, võrreldes sõpradega, esitatakse on tihti ilustatud ja üldine. Teismelised ei taha vanemaid liigselt muretsema panna ega soovi, et vanemad neis pettuksid. Nad kardavad, et kui räägiksid vanematele kõike nii, nagu päriselt oli, keelavad vanemad neil järgmine kord peole minna või sõpradega suhelda.

*„See on see, et siis ta mõtleb: „Mis poeg mul siuke on!?“ /.../. Ma ei taha. Kuigi ta tegelikult teab, aga noh. See on siuke kuidagi, pole mulle meeldiv tegevus. Miks ma peaks emaga rääkima sellest, et mis ma tegin seal või mis juhtus seal? /.../ Ta on võib-olla selline ka, mõtleb, et: „Mis tänapäeva noored on siuksed!? /.../ Ma ei taha talle pettumust valmistada.“ (P18-1).*

*„No, kui vanematega räägid, siis võtad natukene võib-olla maha. /.../ Võib-olla ei ole alati kõige parem vanematele PÄRIS kõike nüüd detailselt rääkida, et mingid vennad /.../ seal kuskil /.../ suitsetasid kanepit /.../ ja ma ei tea, et see vend umbes süstis seal... [Naerab].“ (P17-1).*

*„Muidu nad võib-olla vaatavad, et: „Issand, mis seltskonnaga Sa läbi käid – sinna küll enam minna ei või!““ (T18-1).*

16-18aastased teismelised mainisid, et nad jagavad oma ema-isa ning vanavanematega rääkides kogemusi ka sellest, milliseid alkohoolseid jooke ja kuidas juua. Teismelised peavad sellise informatsiooni jagamist normaalseks ja väärtuslikuks ning pereliikmete joomiskäitumine on neile eeskujuks.

*„Mul vanaema küsib vahepeal alkoholi kohta, et kuidas on parem koksi teha.“ (P17-1).*

*„/.../ Mul vanaisa küsib, et millega viski paremini sobib ja millega see paremini sobib.“ (T18-1).*

*„Kui olin alaealine, siis isa naine küsis, et kumb on parem, kas see Somersby või see? Ma ütlesin: „Võta see, see on parem.“ Usaldas mind ja võttis, arvaski, et see on parem.“ (P18-3).*

*„... siuke arutus, et kumb viin parem on /.../. Millisest väiksem pohmakas on ja nii. Me oleme emaga kokkuleppele jõudnud, et need Eesti viinad on ikka suht kehvad [Naerab]. Viru Valget ja siukest asja ei maksa üldse juua. Nad [lapsevanemad] näiteks seltskonnas kunagi siukest asja ei joo ja siis ta [ema] ütleb ka mulle, et mida nemad seltskonnas joovad /.../ Ega siis saab niikuinii kogemusi /.../ jõulude ajal saab perekond kokku /.../ ikka istud nende täiskasvanutega seal laua taga ja jood ka nendega koos. Siis Sa saad aru, saad vaadata ja õppida, et kuidas nemad joovad.“ (P18-2).*

*„... räägime suht avalikult sellel teemal – argumenteerime. Ma küsin vahel vanematelt, et mis siis saab ja nii, eks. Ja siis vanemad on vahel: „Ma ei tea, Sa võid proovida“ /.../. ma mäletan, mul oli, just hiljuti, vanematega see teema – mingid rummikokteilid ja asjad ja siis vanemad olid, et: „Sa jääd nendest nii purju“ /.../ ja siis mul oli: „Aga, kust Sa tead?“ /.../ Ja siis me räägime kogu aeg sellel teemal, vanematega. Ma pigem uuringi nende kogemusi ka. /.../ Ja ma saan neilt veidi nagu sellist õpetlikku infot ka, kui ma küsin, et mida mingi asi või mingi rummikoks teeb...“ (T16-6).*

*„... kuna paar korda on olnud nii, et on saadud pidudel käia, siis emaga on selgeks tehtud, et kuidas on parem, selles suhtes, et mina ühel peol nii lolli valiku tegin, et ma jõin erinevaid asju. Et siis Sa ei tea kunagi, millal Sul pilt eest ära läheb, /.../ ja siis sai jälle emaga pikemalt räägitud, et nii ei tohiks juua. Ja siis vanaema on üldse rääkinud, et mis temal on juhtunud tänu alkoholile ja millal tema tarvitas alkoholi esimest korda ...“ (T16-1).*

Intervjuudest selgus, et uurimuses osalejad õpivad pereliikmete ja sõprade kogemuste kaudu, kuidas oleks nõ õigem juua. Teadmisi saavad noorukid kõige enam siis, kui viibivad pereliikmetega koos peol ja näevad, mida ja kuidas täiskasvanud joovad. Ka siis, kui kuulevad lugusid, mida pereliikmed ja sõbrad on enda alkoholi tarvitamise kogemustest rääkinud. Teadmisi ammutatakse ka sel viisil, kui konkreetselt küsitakse vanematelt mõne alkohoolse joogi maitse, toime vms kohta. Selgub, et uurimuses osalejate vanemad püüavad oma lapsi hoiatada, ent samas õpetada, selleks, et neist kujuneksid vastutustundlikud alkoholi tarvitajad. Noorukid hindavad sellist vanematelt saadud informatsiooni ning selgub, et see aitab neil nõ normaalsemalt alkoholi tarvitada.



## 4.7.2. Kaudsed teabeallikad

### Meediakanalid

Uurimuses osalejad saavad alkoholist informatsiooni meediakanalite (sotsiaalvõrgustikud, televisioon, ajakirjandus, raadio) kaudu. Pooltes fookusgrupi intervjuudes mainiti Raplas (Laine, 2016; Järjekordne laste..., 2016), kus osalesid ka Pärnu noorukid, ning Tartus (Alaealiste läbu..., 2016) toimunud teismeliste pidusid. Eelkõige kritiseeriti Raplas aset leidnud pidu, sest nagu varem mainitud – uurimuses osalejate jaoks on joobes kaaslaste toetamine ning abistamine väga oluline ning nad suhtusid taunivalt teismelistesse, kes oma peokaaslase abita jätsid: „*Postimehes oli ka just juttu sellest, kuidas jäeti mingi, /.../ kas see oli 13aastane tüdruk? Suht noor tüdruk jäeti lihtsalt kraavi vedelema ja politseid ei kutsutud, teised panid jooksu. See ei ole okei.*“ (P18-3)

Mainiti ka Islandil (Kartau, 2015) toimunud muutust teismeliste joomispraktikates: „*Selline maa on ka, kus mitte keegi ei joo, ju. Island oli vist. Seal teismelised üldse enam alkoholi ei joo ja poes ka üldse enam müügil ei ole seda.*“ (T16-4). Televisiooni vahendusel on osa uurimuses osalejatest teadlikuks saanud kontrollloostude tegemisest Eestis (nt Võrus – Võrus on lood..., 2016). Nii raadio kui televisiooni vahendusel on kuulnud uudiseid roolijoodikutest.

„*Ma olen ka kuulnud uudistest, näiteks, et purjus peaga ajavad alla kellegi, noh, sõidavad surnuks.*“ (T14-2).

„*... suvel oli mitu seda juhtumit, et mees oli mingi purjus - siuke vanem, ja siis noored tüdrukud olid tagaistmel istunud ja siis /.../ purjus peaga olid sõitnud kuskile. Noored tüdrukud olid läinud kaasa ja siis said purjus inimese pärast niimoodi surma. Neid õnnetusi oli minu meelest see suvi päris mitu tükki.*“ (T14-1).

„*No näiteks see joobes olekus sõitmine ja niimoodi. Nüüd tehti see seadus, et kui kaks korda jääd vahele või midagi, siis lähed vangi. Või midagi sellist oli – uudistest kuulsin./.../ aga noh, ma ei usu, et see joomist nii väga piirab, et see piirab seda, et Sa ei saa sõitma minna. Aga ma arvan, et see joomine jääb ikka samale tasemele.*“ (P16-1).

Kurbade tagajärgedega uudised tekitavad osades teismelistes kahjutunnet – nad tunnevad kaasa nii kaassõitjatele, kes on hukkunud ning ka inimesele, kes purjus peaga autorooli istub. Sellised uudised teevad osa teismelisi valvsaks ning nad suhtuvad taunivalt joobes juhtimisse: „*...no inimene on ju purjus, et kuidas Sa lased tal auto rooli üldse istuda – purjus inimesel!?*“ (T14-1). Samas väljendub P16-1 tsitaadist skeptilisus – seadusi võib küll muuta ja piiranguid karmistada, ent poisi arvates need inimeste joomist ei vähenda. Tema arvamusena ühtib ka fookusgrupi vestluspartner: „*Täpselt jaa! Lõpuks läheb ikka ju samamoodi edasi, et: „Ma jõin, aga noh, mind ei huvita ja ma lähen sinna rooli.*“ Nii oli ja ilmselt ka jääb.“ (T16-1).

Meediakanalite kaudu on teismelised teada saanud ka eesootavatest alkoholipoliitika muutustest ja üldistest kavatsustest, millega loodetakse parendada Eesti alkoholikultuuri. Mainiti, et päris palju on nähtud alkoholi reklaame, olenemata reklaamipiirangutest. Ükski uurimuses osaleja ei maininud, et on meediakanalitest näinud alkoholi ennetuskampaaniaid või külastanud noortele suunatud veebilehti (nt noored.alkoinfo.ee).

## **Kool**

Kõikidele uurimuses osalejatele on alkoholist räägitud koolis: keemia, bioloogia, terviseõpetuse- ja inimeseõpetusetundides. Põhikooli õpilastele on käinud alkoholi teemal loengut pidamas politsei, üks uurimuses osalejatest on alkoholist vestelnud ka kooli sotsiaaltöötajaga.

Koolis on noorukitele edastatud teavet alkoholi joomise võimalikest negatiivsetest tagajärgedest (kahjulikud mõjud organismile, kehale ja ajule, õnnetused, joobes juhtimine, sõltuvus); statistikat eestlaste joomiskäitumisest; alkoholiühikutest (etanoolisisaldusest jookides): „Seda on ka räägitud, et kui Sa liiga vara alustad, siis Su organism alles kasvab ja areneb, et siis see on kindlasti veel halvem kui täiskasvanuna juua. Nooremana võid jääda kiiremini sõltuvusse.“ (T14-1). „Alati räägitakse /.../ kohe sellest, et juba väikesest sõõmust hakkab pihta see alkoholisõltuvus.“ (P18-1). Lisaks on noorukitele näidatud ennetavaid videoid ja reklaame: „... on näidatud videoid, et kuidas inimesed on nagu täis olekus olnud ja mis siis juhtunud on ja kõik need õnnetused.“ (T15-1). „Ja nagu siin on reklaamitud hästi palju seda, /.../ et purjus sõpra ära vette lase või autorooli /.../. Siukseid asju räägitakse seal.“ (T16-3).

Üldiselt arvavad teismelised, et koolitunnis jagatav info alkoholist ja selle võimalikest negatiivsetest tagajärgedest on selline, mida nad on juba varem kuulnud, mis on üldteada ja mis on ebahuvitav, ühekülgne ning mõeldud hirmutamiseks. Lisaks tunnevad noorukid, et neil endil lastakse teemast vähe kõneleda ning neile öeldakse asju ette: „... otseselt meilt ei küsita midagi. Lihtsalt räägitakse, mis see on ja sellist asja. Alati räägitakse mingi oma poolelt, ei küsita, mida me arvame sellest.“ (P18-1). Samas ei eira nad info olulisust, kuid on seisukohal, et see kõlab siiski justkui täiskasvanutepoolne liigne moraalitsemine.

T17-1: „Tunnis ongi täpselt see, mida öeldakse, et: „EI JOO! See on keelatud, ei tohi Ei, see on vale ja seda ei tohi üldse!“ ja sellised asjad. Isegi, kui osad meist on juba 18.“

P18-1: „Ja-jah, tunnis Sulle ainult öeldaksegi asju ette. Ja nad räägivadki ainult nendest ohtudest.“

P18-2: „Jah, et enam-vähem tema [loengupidaja] räägib nii, nagu peaks olema. Või peab olema.“

T17-1: „Neid ohtusid ja riske on ka oluline teada, aga kogu aeg ei jaksa sellist moraalitsemist kuulata.“ [Naerab].

P18-1: „Jah, et ennem kui 18 saad, enne seda ei tohi isegi proovida, ei tohi isegi pudelit käes hoida põhimõtteliselt. Et enam-vähem on see suhtumine, et siis kui 18 saad – tee, mis tahad!“

Fookusgrupi osalejate diskussioonist jääb kõlama mõte, et koolist saadav teave seoses alkoholiga ei valmista noorukeid piisavalt hästi ette reguleeritud ja teadlikeks alkoholi joojateks kui täiskasvanuiga on saabumas. Ajal, mil inivid võib alkoholi osta ja tarvitada piiranguteta ning joomisharjumised kipuvad stabiliseeruma (Beccaria ja Scarscelli, 2007; Neve jt 2000). Pidev keelamine ja hurjutamine on teismelistes tekitanud tüdimuse ning see tekitab ühtlasi skeptilisust alkoholi halbade mõjude osas. Intervjuulõik ilmestab, et noorukite sotsialiseerimist alkoholikultuuri tuleks alustada juba varem – alaealisena – nii, et lisaks piirangutele, keeldudele ja negatiivsele infole alkoholist teavitataks neid ka infost, mis aitaks neil juba alaealisena alkoholi joomist vähendada.

Samuti mõistetakse, et on inimesi, kellele selline teave alkoholist võib mõjuda, ent leitakse, et mõni õpib vaid oma kogemustest: „... no inimestel on see mingi moraali lugemine ja need kõik asjad, et mis kõik Su organismis võib juhtuda selle alkoholi tarbimise tagajärjel. Ma arvan, et inimesed jagunevad kaheks: osad kuulavad seda juttu ja panevad kõrva taha, aga osad on mingi: „Oo, jaa, juhtub niimoodi!“, aga tal on täitsa suva sellest, joo ikka edasi. Osad inimesed lihtsalt ei usu sellist asja, enne seda, kui nad ise ei ole selle asjaga kokku puutunud. Enne seda tundub kuidagi kaugel teema. Nad on, jah: „Aa, kellelgi juhtus niimoodi, mul ei juhtu nii naguniigi.““ (T16-4). Tsitaat ilmestab hästi seda, et teismeliste jaoks on oluline eksperimenteerimine ning oma kogemustest õppimine. Samuti on teismelised teadlikud sellest, et alkoholi halbu mõjusid eiratakse. Tsitaadist võib järeldada, et teismelised soovivad, et alkoholi teemadele lähenetaks teisiti – nii, et see oleks teismeliste jaoks „lähedasem“ ning et noorukid mõistaksid, et halvad tagajärjed võivad päriselt ka nendega juhtuda.

Negatiivsetest tagajärgedest räägiti pigem ironiseerivas ja naljatlevas kõnepruugis ning arutleti, et koolist saadaval teabel on vähe potentsiaali käitumise muutmiseks. Mõeldakse, et alkoholi joomisest tingitud kahjud ei kimbuta noores eas teismeliste organismi ning et halvad tagajärjed ei juhtu kõigiga, kes joovad. Samuti peetakse loengupidajad ebasiirasteks, kuna

ollakse arvamusel, et täiskasvanud, kes alkoholi teemal loenguid peavad, tarbivad ka ise niikuinii alkoholi.

T16-7: „*Kui Sa jood, siis Su maks sureb ära ja siis Sa võid vangi minna.*“ [Naeravad].

T17-4: „*Teame juba seda kõike, ju.*“

P17-2: „*See paneb mõtlema, et see on alles nii kaugel. Et sinnani on aega, kus Sul maks ära sureb, see aeg jääb kaugeks.* [Naerab].“

T16-7: „*Aega on selle kiire asjaga. Ja ega see jutt ei mõjuta ikka midagi.*“

T17-5: „*See ei mõjuta tegusid, aga...*“

T16-7: „*Teed ikka seda, mida tahad.*“

T17-5: „*..... sest Sa kas või mõtled selle peale, et need inimesed, kes sellest räägivad, nemad kindlasti teevad seda sama.* [Naerab].“

T16-8: „*Teadmist annab ikka. Aga see suht kõik.*“

T17-5: „*See ei tekita seda mõtet, et ah, mis ta seal nüüd räägib, aga ikkagi, et kui kõik teevad seda, et siis miks... miks... või mis seal ikka juhtuda saab?* [Naerab].“

T16-8: „*Kõigiga ei juhtu niikuinii.*“

Tunnistati, et palju edastatavast infost ei jää meelde ning sellele ei pöörata tähelepanu. See on noorukite eluilmast liiga kaugel – nad ei saa või oska ennast teabega seostada. Teismelised tahavad rohkem ka ise enda kogemustest rääkida: „*Midagi jääb kindlasti pähe, aga enamus läheb ühest kõrvast sisse ja teisest välja.*“ (T16-3). „*No ju see ei ole siis nii oluline või ei puuduta Sind nii otseselt. Nagu see teema üldse.*“ (T15-3). „*... see on just huvitav, et räägid mingi omadest asjadest. See, mis seal tunnis on, see on selline igav ja pead enamus ajast ainult kuulama, pool ei jää meelde niikuinii. See pole reaalse, meie eluga, seotud.*“ (P18-1). „*Ei kuula üldse seda, mis see õps ütleb.*“ (P18-3).

Arvatakse, et informatsiooni jagamise eesmärk on vaid keelata ja hirmutada. Uurimuses osalejate arvamusest järeldan, et nende meelest puudub loengupidajatel teadmine, milline on alkoholi roll tänapäeva noorukite argipäevas ja eluilmas.

„[räägitakse, et] ... *alaealised kindlasti ei tohi seda juua, et kui alaealine joo, siis ta ei tea piiri ja siukseid asju, /... üritatakse hirmutada ja nii. /.../ Aga tegelikult nad ei tea üldse, kuidas need asjad on. Nad ei tea, millised need peod on, neil pole endal neid kunagi olnud, ju – niimoodi, nagu need tänapäeval on. Sellepärast, ma arvan, et räägitaksegi nii, et arvatakse kohe halvimat. Kuigi tegelt ei teata, mis nagu päriselt on.*“ (P18-1).

Ütleme põhimõtteliselt, et see info, mis Sa saad /.../ see on nagu täiskasvanu info, mida me saame, siis kui meile näiteks mingid täiskasvanud käivad rääkimas, et nemad näevad ainult omapoolsest küljest seda asja ... .“ (T16-1).

Kõik esitatud tulemused viitavad sellele, et koolis jagatav teave alkoholi tarvitamisega kaasnevatest riskidest tekitab teismelistes umbusku – nad tunnevad, et neid püütakse vaid hirmutada, näiteks sellega, et esimesest alkoholi lonksust hakkab kohe alkoholism. Alkoholi joomisest tingitud halvad tagajärjed jäävad teismeliste eluilmast kaugemale, nad positsioneerivad

end kui võitmatuid – neid ei vapusta kirjeldus sellest, kuidas alkoholi joomise tulemusel saavad kannatada nende maks, teised siseorganid ja aju. Lisaks väljendavad teismelised soovi, et neid alkoholiga seonduvatesse teemadesse võrdsete vestluspartneritena kaasataks. Tsitaatidest järeldan, et täiskasvanud, eelkõige antud kontekstis loengupidajad ja õpetajad, ei mõista alkoholiga seotud kogemusi teismeliste eluilmas.

## **4.8. Informatsioon alkoholist mida teismelised vajavad**

### **4.8.1. Perelt**

Üldiselt ootavad uurimuses osalejad täiskasvanutelt, sh lapsevanematelt, eelkõige vähem hukkamõistvat suhtumist teismeliste alkoholi tarvitamisse, sest nad on arvamusel, et see tekitab noores inimeses rohkem soovi alkoholi juua. Teismelised soovivad, et neid toetaks nende argipäevas infoga, mis ei asetaks üksnes alkoholile ja selle joomisele vaid halba valgust. Teismelised õpivad ja näevad täiskasvanute pealt, et alkoholi joomisega ei kaasne alati õnnetusi, riskantseid olukordi ja halbu tagajärgi. See on info, mida neile ei edastata ning seetõttu on nad skeptilised teabe osas, mis sisaldab vaid alkoholi ja selle tarvitamise kahjulikke külgi. Lisaks tahavad teismelised lapsevanematelt toetust selles osas, et vanemad arvestaksid ise juues lapse kohaloluga.

*„Pigem on, jah see, et Sa tahad tõestada vastupidist. Kas see on ka ikka nii? Tahad just läbi proovida. Et kui öeldakse, näiteks, et kui Sa jood, siis juhtub halbu asju Sinuga. Siis tahadki, /.../ just tekibki see huvi, et mis minuga siis ikka juhtub. Ja kui ei juhtugi midagi, siis mõtled, et ah, miks mitte, järgmine kord uuesti, siis! Võtan veel, et vanemad ei tea midagi! Ja siis ongi, hakkabki niimoodi.“ (P18-1).*

*„Minu meelest lapsevanemad peaksid küsima ka lastelt: „Kas see on okei, kui ma siin oma sõpradega joon natukene?“, et ta peaks küsima ka, mitte, et ma lihtsalt passin siin kodus ja mulle üldse ei meeldi. Ta peaks küsima ka: „Kas see on okei, et ma siin natukene napsutan oma sõpradega, kas see on Sulle ebamugav? Kas ma pean teise kohta minema?“, või niimoodi. Peaks arvestama lapsega ikka ka.“ (T16-4).*

Uurimuses osalejad arvavad, et lapsevanemad peavad olema valmis oma lapsega alkoholi teemal vestlema, kui nooruk selleks ise huvi välja ilmutab. Uurimuses osalejate ütlustest järeldan, et noorukid on täheldanud, et mõned vanemad justkui peidaksid pea liiva alla – keelduvad oma lapsele alkoholist rääkimisest. Lisaks peeti oluliseks seda, lapsevanemad oleksid kursis oma laste arengu ja tegemistega ning peavad märkama, kui nooruki elus on toimumas muudatused ning teda muutusteprotsessis toetama.

T16-4: „... lapsevanem peab ise märkama seda asja, mis ta lapsega toimub.“

T17-2: „Jah, et, näiteks, kui laps küsib esimest korda mingit alkoholi proovida või midagi.“

T16-4: „Jah, siis ema võiks... Vaata, mõned vanemad on niimoodi, et nad ei taha rääkida ka, lihtsalt ütlevad: „See pole Sulle mõeldud. /.../.“

T17-2: „Et: „Saa vanemaks.““

T16-4: „Jah: „saa vanemaks, siis räägime sellest.“ Aga tegelikult võiks ju, et kui ma juba küsin, mul on ju huvi selle vastu, parem räägime ära ennem, enneta, räägi mingeid ohte ja positiivseid külgi, mitte ära hakka rääkima kohe, et: „Sa oled nii noor selleks.“ Ega siis just tahaks ju rohkem teada.“

Uurimuses osalejad arvasid, et võimalik, et osa vanemaid ei taha oma lapsega alkoholi teemal rääkida seetõttu, et lapsevanemad ei taha uskuda, et nende laps alkoholi tarvitab – arvavad, et on „korralik“. Leidus ka neid uurimuses osalejad, kes mainisid, et võib-olla sellepärast ei taha vanemad oma lapsega alkoholist rääkida, sest kardavad, et nii võivad nad lapsele vale mulje jätta ning justkui suunaksid teda alkoholi tarvitama.

#### 4.8.2. Koolist

Uurimuses osalejad tahavad, et informatsioon, mida neile koolitunnis alkoholist ja selle tarvitamisest jagatakse oleks praktiline, uus ja huvitav. Selline, mille kaudu nad saaksid oma elu ilma rikastada. Soovitakse rääkimas kuulda inimesi, kes ei ole koolitatud alkoholist rääkima, vaid kel on isiklikud kogemused alkoholiprobleemidega – nõ negatiivsed eeskujud. Lisaks soovitakse saada praktilisi nippe ja teadmisi ka selle kohta, kuidas abistada sõpra, kes on liiga purjus ja kellega on juhtunud õnnetus ning kuidas reguleerida oma käitumist nii, et ei joodaks üle piiride või osataks oma joomisharjumusi muuta. Teismelised arvavad, et informatsioonil, mis keelab alaealiste alkoholi tarvitamise täielikult, pole positiivset tulemust. Teismelised leiavad, et alkoholist jagatav teave peaks olema pigem selline, mis teadlikustab noorukeid, kuidas võimalikult turvaliselt juua. Uurimuses osalejad leiavad, et tänu sellise informatsiooni teadmisele tahaksid nad edaspidi alkoholi joomisest keelduda või oskaksid teadlikult ning võimalikult turvalises keskkonnas alkoholi tarvitada.

T16-4: „Need mingid alkoloengud võiksid huvitavamad olla, et neid võiks huvitavamaks teha. Tavaliselt on nii, et lihtsalt mingi naine tuleb sinna ja räägib.“

T17-3: „Paljud ei pane tähelegi, mis ta räägib.“

T16-4: „Nii palju on neid slaide, mida näidatakse ja lihtsalt niimoodi räägib ja siis küsib mingeid küsimusi – keegi lihtsalt ei vasta. Mingeid näiteid võiks tuua, /.../ mingi action võiks toimuda. Näiteks ongi, inimene saab järsku krambid, et mida Sa sellises olukorras teed /.../ Ja näiteks mingeid multikaid võiks näidata. /.../ ma ei viitsi neid slaide vahtida.“

T17-2: „Võiks olla mingi inimene, kellel on endal hästi palju kogemust, et näiteks just mingi inimene, kes on võõrutatud alkoholiprobleemist, et ta on lahti saanud sellest ja, noh, isegi siis, kui tal on see probleem, et mingi selline inimene võiks olla loengus kuskil. Et rääkida seda kogemust, et mida ta on tundnud ja mis võib juhtuda ja mingid siuksed asjad. Kui see politseionu räägib, et see on paha ja ei tohi, et see tundub natukene kauge. See inimene kellel oleks sellega kogemust /.../ ta tunduks realistlikum.“

T17-3: „Need, kes räägivad ega nemad võib-olla ei pruugi ju olla nii kogenud.“

T16-4: „Ta käib kuskil koolitusel ja lihtsalt õpib selle kohta. Võibki olla nii, et inimene elust ja enesest tuleb. No, mitte, et oleks ainult see rääkija, kes tuleb sinna ja näitab oma slaide. Aga võibki olla, et nad kutsuvad mingi külalise sinna, kes räägib oma mingitest hulludest kogemustest, et oleks huvitav kuulata ja siis ise mõtled: „Ma küll niimoodi ei tahaks olla“ ja siis teaksid ise ka ja mõtleksid, et ma ei joo nii palju.“

Uurimuses osalejad on teadlikud, et Eestis hakkavad teismelised varakult jooma. Leiti, et alkoholiloengud tuleks teha noorematele teismelistele, kui seda praegu tehakse – selleks, et ennetusest oleks rohkem kasu.

„Minu vanas klassis oli niimoodi, et paljud hakkasid juba 4. klassis, kui nad olid mingi 10 või 11, jooma. /.../ Mida varem rääkida, seda parem.“ (T17-3).

„Jah, ongi, et kui laps hakkabki 11aastaselt jooma ja saab 14, siis tuleb mingi politseionu, ütleb, et „Sa ei tohi juua“, aga laps on kolm aastat juba joonud. See ei aitaks siis ju.“ (T16-5).

„Noorte seas on kindlasti minu meelest see tase, see protsent liiga kõrge, et need, kes joovad. /.../ olen kuulnud, et see on Euroopas üks kõrgemaid. Eestis joovad hästi paljud noored. /.../ see on igal inimesel erinev, aga, mõned lapsed on siuksed, et juba 12aastaselt tahavad pidudel käia või isegi 11aastaselt /.../. No, siis tuleks juba 10aastaselt rääkida ära siuksed asjad. Aga noh, jah, niimoodi 11 kuni 14 tuleks kindlasti ära rääkida siuksed asjad. Mitte võib-olla lasta just proovida, aga nagu rääkida alkoholi teemal ja üldse siukestel teemadel.“ (T14-1).

„... praegu peetakse loenguid mingi 15-16aastastele, vist. Aga, ma ei tea, ma vist hakkaks veel varem seda rääkima, sest praegu 15-16aastased juba joovad, et neid pole mõtet hoiatada või keelata enam. (T16-4).

Fookusgrupi intervjuudes palusin teismelistel ette kujutada, mida nemad tahaksid alkoholist rääkida, kui neil oleks võimalus loengupidajana klassiruumi ette astuda. Noorukid arvavad, et koolitunnis jagatav teave alkoholist peab muutuma selliseks, et see tekitaks kõikides teismelistes arusaama, et alkoholi võib teismelisena proovida ja täiskasvanuna tarvitada, ent sellega ei tohi liialdada. Uurimuses osalejate vestlusest järeldan, et teismelised tahavad oma eakaaslasi teavitada sellest, et alkoholi tarvitamise eksperimenteerimisega võib tegeleda ka enne täisealiseks saamist – selleks, et kujuneda distsiplineeritud ja teadlikeks joojateks, kui kätte on jõudnud nõ alkoholivabaduse aeg. Rõhutati, et kõikidele teismelistele peab rääkima sellest, et juua tuleb mõõdukalt ehk oma piiri peab tundma ja teadma. Oluliseks peeti info

jagamist sellest, et soovi korral võib joomisest keelduda, seda põhjendamata. Üldiselt arvavad teismelised, et alkoholi tarvitamisega seotud isiklike kogemuste, sh positiivsete, jagamine on väärtuslikum kui „arstijutt“ ning keelamine ja hirmutamine. Noorukid tahavad eakaaslastele edastada teavet, mis teismeliste eluilmaga ühtiks. Nad loodavad, et sellest oleks nende eakaaslastele rohkem abi.

*„... põhimõtteliselt oma kogemustest. Kõige enam /.../. Rohkem sellist, mis Sa ise oled purjus peaga kogenud, sellised hullemad asjad räägid kõige pealt, et siis ta [kuulaja] saaks aru, kui reaalne see tegelikult on. Ja siis alles hakkaks seda, mingit arstijuttu rääkima. /.../ Räägiks positiivseid külgi ka sellel, et siis oleks huvitavam teada. Mitte ei tooks ainult välja need mingid mõttetud negatiivsed küljed sellel alkoholil, vaid ka positiivsed küljed. Kogu aeg ainult räägitakse niikuinii jälle nendest tagajärgedest ja kahjulikkusest.“ (T16-4).*

*„Mitte, noh, et Sa ei hakka nagu ütleva, et seda Sa ei tohi teha, /.../ see on halb. Siis ongi see, et siis nad mõtlevad, et oh, keelatud asi – ma proovin, aga kui Sa räägidki neile, et tegelt, et mis mõjud sellel alkoholil ja kõigel on – nagu ausalt ära, siis nad otsustavad ise, kas nad tahavad seda või ei taha. Pigem, jah, et pole mõtet keelata, vaid lihtsalt räägidki – lased neil ise otsustada /.../. Ja siis pärast saavadki selle kaudu kogemust. Näiteks, kui jäävadki vahele, siis saavadki selle kaudu kogemust, et kas nad tahavad uuesti riskida sellega või mitte. Pigem mitte öelda kohe ära, et Sa jääd kindlasti vahele, vaid las nad ise kogeavad seda.“ (P18-1).*

*„/.../ Tuleks rääkida seda, et kindlasti mõnel on see, et tutvub uue seltskonnaga, et kuna seltskonnas on vanemad [teismelised] ja juuakse seal ja tema ei pea ju jooma tegelikult, et isegi, kui ta tahab ka seltskonda sulanduda ja niimoodi. /.../“ (T14-1).*

Alkoholi joomisest tingitud positiivsed küljed on ootused, mida alkoholi joomisega seoses soovitakse kogeda. Teismeliste meelest on need uute tutvuste loomine (sh intiimsete – noorukid kasutasid selleks väljendit „füüsiline kontakt“), adrenaliini-, vabaduse- ja kuuluvustunde kogemine, lõbus ja naljakas olek. Uurimuses osalejate jaoks kaaluvad alkoholi joomisest tingitud lühiajalised kasud (positiivsed küljed) üles potentsiaalsed võimalikud negatiivsed tagajärjed. Samas ei arva kõik uurimuses osalejad, et alkoholi tarvitamisega kaasnevad positiivsed ilmingud: „No, inimene, kes ise joob, temale võib tunduda see positiivne – tekitab meeleolu ja niimoodi, aga minu arust joomine ei ole positiivne ... . Erinevatel põhjustel, miks ta näiteks joob. Positiivsed põhjused siis, tema arust /.../ näiteks murede uputamine.“



### 4.8.3. Politseilt

Mitmes fookusgrupis räägiti politsei rollist teismeliste alkoholi tarvitamisega seoses. Teismelised tunnevad, et nad vajaksid politseilt rohkem toetust – eelkõige kaitset ja turvatunnet, mis peaks olema politseinike töö üks eesmärkidest. Politseinike ei nähta ennetajatena vaid üksnes karistajatena. See on ka arusaadav, sest teismeeas on igasuguste piiride katsetamine, täiskasvanute autoriteedi kahtluse alla seadmine ja reeglite ning piirangute vastu võitlemine oluline osa identiteedi väljakujunemise protsessist. Ka alkoholi joomine on üks viis identiteedi (nii isikliku kui grupi-) välja kujundamiseks ning on ilmselge, et noorukid mässavad täiskasvanute vastu, kes neid sel arenguperioodil takistada püüavad.

Eesti politseid ei usaldata, sest uurimuses osalejad väidavad, et politsei kasutab ebaausaid võtteid. Muuseas heideti ette seda seda, et politsei võimutseb alaealiste üle nii, et paneb neile nõ sõnad suhu. Noorukid mõistavad, et alaealistel on seadusega keelatud alkoholi tarvitada, kuid nad leiavad, et karistamisel võiks politseinikud nendega inimlikumalt suhelda. Teismelised tahavad, et informatsioon, mida politseenikud neile edastavad oleks õige.

P18-2: „Politsei kasutab alatuid võtteid ka. Üks kord tulid rendi kohta, ütlesid: „Kõik alaealised, minge tuppä ära – me ei tee trahvi, ainult räägime teiega.“ Siis kõik alaealised, kes uskuma jäid siukest lollu iba, läksid kõik tuppä ja siis pandi nad puhuma ja viidi minema kõik. /.../ Ma ei uskunud, et ma ikkagi kõndisin mujale – ma ei läinud tuppä, ei saanud trahvi.“

T17-1: „... nad ei tohi sisenda ka, kuigi nad tulevad tagant poolt kuskilt, et see on erapidu. Ja nii ei tohiks vist, tegelt?“

P17-1: „Nii ei tohiks tegelt valetada, ju.“

P18-2: „Ja siis üks kes oli, noh, padujoobes ja ta oli oksendanud. Teda ei võetud [politseinike poolt] kaasa, sest öeldi: „Meie teda liigutama ei hakka.“ Enam-vähem, et ta ei olnud võimeline puhuma, et trahvi kohe teha ei saa, siis ta jäeti sinna.“

P18-1: „Teema on nagu selles ka, et ma tean küll, et üks on puhunud mingi... Mis ta puhus, 0,0 midagi [promilli] ja siis politsei ütles: „Nüüd kirjutad siia enda sirgelduse alla, et ma jõin viina.“ Nagu ütlebki, ta ütlebki, et mida Sina kirjutama pead! Ja kui nad [alaealised/kirjutajad] jäävadki uskuma siukest asja, siis see on rumal tegelikult.“

P17-1: „Neil ei jää muud üle.“

P18-2: „Politsei kasutab ära siukest asja. Tegelikult ei tohiks. /.../ see ongi siuke suht nõme tegevus politsei poolt.“

T17-1: „See tekitab umbusaldust ka politsei vastu. Nad just peaksid riiki kaitsma ja kõike, et seisma meie õiguste eest ja nii. Kuigi ise käituvad vastupidi.“

Üldiselt räägiti fookusgruppides politseist üleolevas ja salgavas toonis. Politsei eest joobes olekus põgenemine (nõ „mendiralli“) on teismeliste eluilmas kogemus, mis pakub väljakutseid, seiklushimu, adrenaliini ja lõbu ning see on oluline osa teismeliste joomiskultuurist. Uurimuses osalejad tõdesid, et paljud teismelised kardavad siiski politseile

vahele jäämist, eriti siis, kui noorukite vanemad on ranged. Ohuolukordades (nt kui keegi on üle piiri joonud või kakleb) politseid tavaliselt ei kutsuta. Püütakse leida ise lahendusi, kuidas purjus sõpra aidata või kaklejaid korrale kutsuda, et vältida ise trahvi saamist (nt aidatakse oksendada, viiakse magama, antakse vett, kutsutakse appi täiskasvanu – lapsevanem või sõber vms): „... *kaklust klaarima pole küll mõistlik politseid kutsuda, ma arvan. Sellist jama pole vaja.*“ (T16-8). „*Isegi on see, et kui sõber ikka on täiesti umbjoobes ja ta on /.../ maas pikali, siis on ka, et ei, ei kutsu politseid, viime magama, küll ta korda saab. Nagu arvatakse, et ah, vahet pole, et mina jään ju vahele siis.*“ (T17-1).

#### **4.9. Teismeliste tagasiside intervjuu kohta**

Iga fookusgrupi intervjuu lõpus küsisin teismelistelt, mida uut ja huvitavat nad intervjuust teada said ning mis neile sellest kõige enam meeldis. Kõikides fookusgruppides öeldi, et Taani PYP-dest teadlikuks saamine on uus ja huvitav kogemus. Isegi, kui valdav enamus uurimuses osalejaid arvas, et Eesti teismeliste või lapsevanematele üldjoontes selline pidu ei meeldiks, leidsid pooled intervjuus osalejatest siiski, et see on hea idee ja üsna kasulik meede ennetamiseks või vähendamaks teismeliste alkoholi tarvitamist. Mainiti, et sellistest asjadest – kuidas juua nii, et püsida piirides – koolis ei räägita. Arvati, et see on kasulik teave, sest paljud Eesti teismelised joovad alkoholi ning keelud ja käsud ei piira enam neid, kes on aastaid joonud. Leiti, et see on informatsioon, mida tasuks ka sõpradele rääkida: „*Tegelikult ma tean, mida ma sõpradele räägiksin! Räägiksingi tänasest, sellest Taanist ja kõigest sellest – piiride pidamisest ...*“ (T15-1). Osad aga arvasid, et Taani PYP-d ei lähe neil kunagi meelest seetõttu, et sellised peod on neile mõistusevastased: „*Ma mõtlesin, et Hiina on kõige hullem koht, kus võiks selliseid asju juhtuda. /.../ ma ei ole midagi nii absurdset enne kuulnud!* [Naerab].“ (T16-8).

Kõikidele fookusgrupis osalejatele meeldis see, et saadi eakaaslastega omavahel rääkida teemast, mis on teismeliste argipäevas olulisel kohal, ilma et vestlusesse oleks kaasatud täiskasvanu, kes hakkaks kohe hirmutama ja keelama ning teismeliste arvamust ümber veenma. Samuti mainisid uurimuses osalejad, et just oma kogemustest ja tähelepanekutest rääkimine ning teiste omade kuulamine on õpetlik ning asi, mida koolitunnis teha ei saa, sest seal räägivad vaid täiskasvanud: „*Mulle meeldiski see, et meil ei olnud täna loeng. Kui me tahtsime, saime kõik ise rääkida.*“ (P13-1). „*See on elulisem ja see õpetab palju rohkem – reaalselt! Siin ei pea õpetajat kuulama ainult, saab ise oma mõtetest /.../ rääkida. Ja mulle*

*meeldib, et te [mina] siin nagu otseselt ei õpeta meid, või nagu õpetate ka, aga mitte niimoodi.“ (T17-1). „See on kindlasti parem variant, saame ise arutada omavahel, mitte, et keegi kohe ütleks asju ette, et ei tohi ja nii. /.../Minu meelest see on siin palju parem ja huvitavam. Siin on kõik see asi palju mõistlikum.“ (P18-1).*

Mitmed uurimuses osalejad taipasid, et intervjuu vältel arutlesid nad teemadest, mille peale pole nad mõelnud või mida ei ole saanud kellegagi varem rääkida. Ühes fookusgrupis jäid teismelised mõtlikuks ning esitasid endale ja oma kaaslastele küsimuse: „Miks me üldse joomeme?“ Nad leidsid, et varem ei ole nad selle peale mõelnud ning see on asi, mida tasuks aeg-ajalt endalt küsida: „*Võib-olla see, et sai otse siin välja öelda mõned asjad. Kõiki asju ei räägi vanematele ja samas kõiki asju ei räägi ka sõpradega. Nagu selles suhtes, et ma ei ole varem kellelegi rääkinud, et purjus mehed tekitavad hirmu minus. /.../ Nüüd toodi esile need asjad, et nüüd sai need välja öelda – see on päris hea.“ (T16-1). „Ongi hea küsimus: miks me üldse joomeme? Selle peale tasuks aeg-ajalt mõelda.“ (P17-1).*

Uurimuses osalejate tagasiside põhjal järeldan, et intervjuude jooksul jagatud kogemused ja tähelepanekud avardasid ja rikastasid nende eluilm. Noorukid tahavad, et nendega räägitaks nende argipäevas olulistest teemadest inimlikumalt ja nõ normaalsemalt – nad leiavad, et nii ehk muutuks ka nende joomiskäitumine teadlikumaks. Teismelistele meeldis, et mina kui täiskasvanu ei hakanud teismelistele „arstijuttu“ rääkima, vaid et ma lasin neil endil oma sõnadega rääkida alkoholiga seotud kogemustest nende eluilmas. Siinkohal rõhutan, et uurimuses osalejad ei leia, et alkoholi joomine oleks üldiselt positiivne nähtus, ent nad arvavad, et see on Eestis ja nende tutvusringkondades kujunenud normaalseks tegevuseks. Uurimuses osalejad arvavad, et eestlased – nii täiskasvanud kui teismelised – võiksid vähem alkoholi tarbida, kuid nad on seda meelt, et üksnes keelamine ja hirmutamise muutust kaasa ei too. Teismelised tahavad, et nende eluilm oleks rikastatud teabest ja toetusest, mis aitaks neil ka reaalselt oma joomiskäitumist reguleerida või mis ennetaks üha nooremate teismeliste alkoholi tarvitamist.

## 5. ARUTELU

Minu magistritöö eesmärk oli uurida alkoholiga seotud kogemusi teismeliste eluilmas. Selle saavutamiseks püstitasin neli uurimisküsimust: milliseid tähendusi omistavad teismelised alkoholile ja selle tarvitamisele; millised joomispraktikad on teismeliste arvates sotsiaalselt aktsepteeritud; kuidas ja mis tingimustel keelduvad teismelised alkoholi tarvitamisest või reguleerivad oma joomiskäitumist; millist teavet ja toetust ning kellelt teismelised vajavad, et nad suudaksid oma joomiskäitumist reguleerida. Uurimisküsimuste põhjal koostatud intervjuu kava abil sain rikkaliku materjali ning see näitab, et küsimuste püstitamine õnnestus.

Selektiivse kodeerimise tulemusena leidsin keskse teema, mille ümber koondus noorukite poolt fookusgrupi intervjuudes räägitu – see on usk positiivse alkoholikultuuri võimalikkusesse. Seda keskset teemat toetab kaks alateemat: alkoholikäitumise legitimeerimine ning vajadused ja soovid seoses vastutustundlikuks alkoholitarbijaks saamisega. Järgnevas arutelus käsitlen neid analüüsi käigus induktiivselt tekkinud teemasid, mis on omavahel läbipõimunud, andes ühtlasi ka vastused uurimisküsimustele. Esmalt kirjutan alkoholikäitumise legitimeerimisest, mis annab ülevaate sellest, kuidas uurimuses osalejad põhjendavad oma eluilmast lähtuvalt iseenda ja teiste (noorukite) alkoholikäitumist. Teisena kirjeldan, milles väljendub uurimuses osalejate jaoks usk positiivsesse alkoholikultuuri ning seejärel annan ülevaate vajadustest ja soovidest, mille täitumise abil kujunevad noorukitest loodetavasti vastutustundlikumad alkoholitarbijad, kes suudavad oma elukäiku mõjutavate otsuste eest vastutada.

### 5.1. Alkoholikäitumise legitimeerimine

Teismeliste poolt intervjuudes räägitu kajastas suuremas osas infot, millega nad teadlikult või alateadlikult õigustavad enda ja teiste (noorukite) alkoholi tarvitamist. Käesolevas alapeatükis toon välja peamised alkoholikäitumise legitimeerimise vormid, mis ilmsid minu uurimuse tulemustes.

Uurimuses osalejad tõlgendasid alkoholi tarvitamist eelkõige kui seltskondlikku ja „süütut joomist, mida enamus inimesi – nii täiskasvanud kui alaealised teevad – ning mis ei kahjusta märgatavalt joojaid ega teisi inimesi, kellega koos viibitakse. Sellest järeldub, et uurimuses osalejate eluilmas on domineerivaimaks seltskondliku elu diskursus (Chainey, 2011). Selle diskursuse kontekstis rääkisid uurimuses osalejad alkoholist kui tujureguleerijast, mis tekitab rõõmu-, adrenaliini-, vabaduse-, lõbu-, julguse- ja kuuluvustunde. Uurimuses osalejad leidsid, et tänu alkoholi tarvitamisele on nii neil endil kui joojatel üldiselt pingevabam suhelda ja uusi tutvusi, sh intiimseid, luua. Minu uurimuse tulemused ühtivad Chainey (2011) uurimistulemustega, kes leidis, et seltskondliku elu diskursuses kirjeldavad teismelised alkoholi tarvitamist kui midagi lahemat, lõbusat ja normaalset, mille keskmes on nauding ja heameel ning mis aitab omavahel hõlpsamini suhelda. Lõbu ja naudingul nimel joomine on ühtlasi viis, mille teel teismelised sisenevad täiskasvanuella, samal ajal protestides täiskasvanueaga kaasnevate kohustuste ja piirangute vastu (Lalander, 1997: 35; Lalander, 1998: 139, Järvinen ja Room, 2007b: 7 kaudu).

Alkoholi tarvitamisega kaasnevad positiivsed ootused ja tunded varjutavad uurimuses osalejate jaoks alkoholi joomisest tingitud potentsiaalsed negatiivsed küljed – näiteks kaklused, pohmell ja muud kahetsusväärsed teod. Uurimuses osalejad rääkisid, et häbiväärsed teod unustatakse siis, kui saabub uus joomiskord, sest ei mõelda enam sellele, mis varem juhtus. Arvatakse, et eelmise korra negatiivne kogemus on minevik, see juhtus kogemata ning et nüüd on ikkagi uus kogemus. Ka Wickman jt (2009) ning Chainey (2011) uurimustest selguvad sarnased tulemused: teismelisi huvitavad positiivselt tõlgendatud lühiajalised kasud, mida alkoholi tarvitamisest saadakse ning nad arvavad, et pikaajalised alkoholi joomisest tingitud kahjud neid ei kimbuta, mis ühtlasi tekitab teismelistes tunde, et nad on võitmatud. Lisaks kinnitavad minu uurimuse tulemused, et „kuivades“ alkoholikultuurides ootavad teismelised enim positiivseid väljundeid alkoholi tarvitamisest, kuid selliste riikide noorukid kogevad paljusid alkoholitarvitamise negatiivseid tagajärgi (Järvinen ja Room 2007b, 2007a). Uurimuses osalejad näiteks rääkisid, et peksupealinnaks tituleeritud Pärnus on tavapärane, kui alkoholi tarvitades minnakse sõprade vahel kaklema ning teismelised leidsid, et just alkohol on ajend, mis nende kodulinna noorukite vahelisi tülisid põhjustab.

Intervjuudest selgus, et lisaks positiivsetele ootustele, mida teismelised alkoholi tarvitamisest loodavad saada, õigustavad ja normaliseerivad nad oma joomiskäitumist ka mitmete teiste tegurite kaudu. Alkoholikäitumise legitimeerimist soodustab ühiskonna kahepalgeline suhtumine alkoholisse. Näiteks poliitikud, spetsialistid ja terviseedendajad toetavad pigem

„alkohol on halb“ diskursust, ent alkoholitootjad ja tarbijad seltskondliku elu diskursust ning need kaks vastanduvat diskursust alkoholist ja selle mõjudest annavad teismeliste vastuolulisi ning segadust tekitavaid sõnumeid (Caswell, 1997).

Üldiselt usuvad uurimuses osalenud noorukid, et et alkoholi tarvitamine kuulub elu juurde ning on osa Eesti kultuurist. Teismelised tõlgendavad oma joomiskäitumist sotsiaalselt aktsepteeritavana, sest nad leiavad, et Eestis on alkoholi tarvitamine põlvest-põlve edasi antud traditsioon ning maast-madalast näevad noorukid, kuidas nende vanemad alkoholi tarvitavad. On leitud, et mida enam näevad teismelised oma vanemaid alkoholi joomas, seda suuremas koguses joovad nad ka ise (Elmeland ja Kolind, 2012: 184) ning vanemate alkoholikäitumine on üks olulisimaid tegureid, mis kujundab noorukite alkoholi tarvitamise harjumusi (Latendresse ja Windle 2008; Chainey, 2011: 13 kaudu). Ka Kloep jt (2001) on leidnud, et üks tavalisim põhjus, miks noorukid alkoholi joovad, on tahe olla aktsepteeritud kui täiskasvanu teismeliste kodukoha kultuuris ehk olla sarnased täiskasvanutega, kes teismelisi argipäevas ümbritsevad ning selline tulemus ilmneb ka minu uurimuses.

Uurimuses osalejad on märganud, et seltskondades on alkoholi tarvitamine tavapärane ning Eestis leidub nende arvates vähe inimesi, kes alkoholi üldse ei tarvita. Uurimuses osalejad selgitavad, et Eesti „lootusetus“ alkoholikultuuris on eestlased üles kasvatatud nii, et „õlu on ikka õige värk“ ja „mehe jook“ ning noorukid on täheldanud, et täiskasvanutel on seda kombeks juua karastusjoogina mittealkohoolsete jookide asemel. Uurimuses osalejad arvavad, et tegur, mis eestlaste joomist õhutab, on ka see, et alkoholitootjad on mõjuvõimsad (toetavad spordiüritusi), varasemalt on Eestis palju alkoholi reklaamitud ning alkoholi on poodides silme ees palju. Chainey (2011) järgi on meedia (elustiilireklaamid) ja alkoholitööstus ühed võimukamad teabekanalid, mis kinnistavad teismelistes seltskondliku elu diskursuse pooldamist ning mõjutavad seda, et teismelised osutaksid vastupanu „alkohol on halb“ diskursusele ning see tulemus ilmneb ka minu uurimuses.

Minu uurimistulemused näitavad, et teismelised võivad alkoholist tingitud negatiivseid tagajärgi eirata ka seetõttu, et alkoholitarbijate sõpruskonnas kehtivad kirjutamata reeglid, mis sätestavad kes kelle eest peol olles vastutab. Selline mitteformaalne kontrollimeede tagab alkoholi tarvitajale turvatunde, et nad on joomise ajal kaitstud võimalike õnnetuste eest, kuid see võib teismelisi ühtlasi liigse alkoholi tarvitamiseni viia, sest eiratakse ohte, mida alkohol organismile võib teha. Selline uurimistulemus ühtib Wickman jt (2009) ning Chainey (2011) uurimistulemustega, kes avastasid, et teismelised tajuvad end võitmatutena ehk alkoholi negatiivsete tagajärgede suhtes kaitstuna, sest nende sõbrad on kui „turvavõrk“ – sõpradega

koos alkoholi tarvitades on seltskonnas inimene, kes vastutab ja jälgib joojaid, et neid õnnetustest eemal hoida.

Alkoholi tarvitamist õigustati ka seeläbi, et Eestis, täpsemini uurimuses osalejate kodulinnas Pärnus, on alkoholi alaealistel lihtne kätte saada ning endiselt leidub palju väikepoode, milles alaealistele alkoholi müüakse. Lisaks leidsid uurimuses osalejad, et kui Eestis alkoholipoliitikat varasemast veel rohkem karmistatakse võib see alkoholi tarbijates tekitada trotsi, mille tõttu võivad inimesed varasemast enam alkoholi jooma hakata. Uurimuses osalejad põhjendasid Pärnu noorukite ulatuslikku alkoholitarbimist seeläbi, et Pärnu on igav linn, kus on vähe tegevusi vaba aja sisustamiseks, kuid noored tahavad ikkagi koos midagi teha ning alkoholi tarvitamine on sel juhul lihtsaim lahendus. Intervjuudest selgus, et Pärnu noorukitel on üldiselt hoiak, et teismeline pole „mitte keegi“, kui ta alkoholi ei joo. Selline kodulinna noorukite hoiak võib teismelisi survestada, arvestades, et teismeeas on sõprade tunnustus oluline ning teismelised ei taha, et neid grupist alkoholist keeldumise tõttu välja heidetaks.

Alkoholikäitumist legitimeeritakse ka seeläbi, et alkohol on kui „keelatud vili“ ning teismeliste jaoks on põnev alkoholi kogustega ehk alkoholi joomisega piirides püsivust eksperimenteerida. Lisaks, uurimuses osalejad tõlgendavad teismeeas alkoholi tarvitamist sotsiaalselt aktsepteeritavana seetõttu, et nad on arvamusel, et täiskasvanueas on neil tähtsamad prioriteedid ja kohustused ning siis kavatakse vähem alkoholi tarvitada. Ka selline tulemus ilmestab, et uurimuses osalejate eluilmas võimutseb seltskondliku elu diskursus (Chainey, 2011). Minu uurimuse tulemused ühtivad Coleman-i ja Carter-i (2009) uurimistulemustega, sest uurijad selgitavad, et seltskondliku elu diskursuse kontekstis ei näe noorukid alkoholi tarvitamist probleemina peamiselt seetõttu, et nad on arvamusel, et purjutamine on tegevus, mis kuulub teismeikka ning neist saavad peagi täiskasvanud, kellele hakkavad pakkuma huvi ja lõbu teised tegevused ning siis loodetakse alkoholi vähem tarbida. Ka naiste ja endast nooremate teismeliste kritiseerimine õigustab uurimuses osalejate alkoholikäitumist. Naisi, kes on liigselt alkoholi tarvitanud vaadatakse taunivalt ning see tekitab olukorra, kus tüdrukud saavad alkoholi tarvitamist oma vanuse tõttu sotsiaalselt aktsepteeritavamana tõlgendada. Hukkamõistev suhtumine endast nooremate teismeliste joomisesse näitab uurimuses osalejate küpsust, sest leitakse, et noorematel teismelistel on juues vähem enesekontrolli ning nad on agressiivsed. Minu uurimustulemused ühtivad taas Chainey (2011) tulemustega, kes leidis, et noorukid suhtuvad hukkamõistvalt

alkohoolikutesse, kes on negatiivseks eeskujuks, aga ka noorematesse teismelistesse, kes on vanemate teismeliste arvates veel liiga noored, et alkoholi tarvitada.

Alkoholikäitumise kõlblikuks tunnistamist soodustab see, kui vanemad annavad oma lastele alkoholi proovida, lubavad neil kodus enda juuresolekul alkoholi tarvitada või koguni ostavad oma lastele alkoholi. Alkoholi tarvitamisest kui aktsepteeritud ja seltskondlikust tegevusest loob kuvandi see, et teismelised kogevad pere- ja sõpruskonnas, et alkoholi tarvitamisega tähistatakse sünni- ja tähtpäevi. Lisaks õigustab teismeliste alkoholikäitumist täiskasvanute märkamatus. Minu uurimistulemustest selgub, et kui kruiisidel, klassiekskursioonidel või koolis noorukid alkoholi tarvitavad, ja isegi, kui õpetajad on sellest teadlikud, kuid ei reageeri, tekitab see noorukites arusaama, et sellistes kohtades on normaalne alkoholi tarvitada. Uurimuses osalejate ütlustest järeldan, et ka joomismängude harrastamine on üheks põhjuseks, mis tingib alkoholi (liig)tarvitamist. Joomismängud on uurimuses osalejate jaoks tegevus, mis pakub adrenaliinitunnet ning muudab peo huvitavamaks. Kuid ühtlasi, kui mänguõnn noorukile ei naerata kaob joodud alkoholikoguste üle kontroll. Sarnaselt on leidnud Beccaria ja Sande (2003), et joomismängud on noorukite joomiskultuuris olulised rituaalid ning tegevus, millega teismelised katsetavad alkoholi juues piirides püsimist ja neist üle joomist.

## **5.2. Usk positiivse alkoholikultuuri võimalikkusesse**

Minu magistritöö uurimuse tulemustest kumas läbi teismeliste lootusrikkus seoses muutustega inimeste, sh noorukite alkoholitarvitamise praktikates. Nimetan seda usuks positiivse alkoholikultuuri võimalikkusesse.

Uurimuses osalejate jaoks on sotsiaalselt aktsepteeritav mõõdukus. Mõõdukas ehk sotsiaalselt aktsepteeritav alkoholi tarvitamine on teismeliste arvates see, kui täiskasvanud joovad tööädala sees palaval päeval enda jahutamiseks, maitseelamuse saamiseks, teleri vaatamise või sauna kõrvale paar lahjat alkoholset jooki. Kange alkoholi joomine on õigustatud nädalavahetusel koos sõpradega pidutsedes, ent teismeliste arvates ei tohi ka siis alkoholi liigselt tarvitada. Uurimuses osalejate meelest saab aga nädalasisesest napsutamisest probleem siis, kui inimene joob igal õhtul selleks, et jääda purju ja unustada oma probleemid ning kui tal pole hobi ega käi tööl või koolis. Üldiselt arvavad uurimuses osalejad, et nii täiskasvanutel



kui teismelistel on ebaviisakas purjus peaga avalikus kohas viibimine ning Eesti inimesed võiksid vähem juua ja alkoholi tarvitamist alustada hilisemas eas.

Paljudele teismelistele meeldib, kui nende vanemad on alkoholi tarvitanud – siis on vanemad rõõmsamad, hoolivamad ning noorukid saavad nendega vabamalt suhelda. Vanemate alkoholi tarvitamise juures meeldib teismelistele enim see, et nende vanemad oskavad juues piiri pidada. Rolando (2015) järgi on vanemate alkoholi tarvitamine mõõdukas koguses oma laste juuresolekul positiivne ilming, sest nii tekib lapsel arusaam, et purjusolek on taunitav ja viimase piirini ei jooda. Ka minu uurimistulemustest selgub, et mõõdukas vanemate alkoholi tarvitamine loob teismelistele kuvandi alkoholi tarvitamisest kui millestki normaalsest, mis on tujureguleerija, kuid mida tuleb osata tarvitada. See on positiivne tulemus, mis tingib selle, et uurimuses osalenud teismelised suhtuvad hukkamõistvalt alkoholi liigtarbijatesse. Nende käitumist peetakse ebaviisakaks, agressiivseks ning häbiväärseks. Samuti on positiivne tulemus see, et uurimuses osalejad leiavad, et inimesed, kes alkoholi tarbivad võiksid karsklastesse suhtuda lugupidamisega, sest nad on inimesed, kes suudavad rõõmu tunda ka alkoholi tarvitamiseta.

Uurimuses osalejad teavad, et alkoholi tarvitamine on Eestis probleemiks ning et selle parendamine on Eesti inimeste jaoks olulisel kohal. Ka teismelised leiavad, et Eesti alkoholikultuur võiks olla parem. Teismelised arvavad, et Eesti alkoholikultuuri on raske muuta (sest see on kultuuriga seotud fenomen), kuid siiski leiavad nad, et alkoholi võiks supermarketites olla silme ees vähem või alkohol võiks müügil olla vaid selleks otstarbeks spetsiaalselt rajatud väikepoodides, mis on avatud vaid paar tundi päevas. Uurimuses osalejad pakkusid omalt poolt välja, et alkoholiprobleemi vähendamiseks võiks Eestis veel enam tõsta alkoholiaktsiisi ning kontrollida varasemast rohkem dokumendi küsimise nõuet alkoholi ostmisel. Siiski leidsid uurimuses osalejad, et kui alkoholipoliitikameetmed on liiga karmid ja koolis edastatav teave alkoholist on mõeldud vaid hirmutamiseks tahavad inimesed alkoholi rohkem tarvitada, sest arvatakse, et liigne keelamine tingib trotsi ja mässu – see piiraks positiivse alkoholikultuuri tekkimist.

Uurimuses osalejad tahavad, et Eesti inimesed märkaksid, kui inimene hakkab liiga purju jääma ning julgeksid teda korrale kutsuda. Teismelised on täheldanud, et Eestis pigem survestatakse inimesi seltskonnas alkoholi tarvitama, kuid nad soovivad, et piisaks sellest, kui inimene ütleb, et ta ei taha alkoholi juua – seda põhjendamata. See uurimistulemus ilmestab seda, et „kuivades“ alkoholikultuuri maades on esindatud individualistlik tarbimismudel, millest lähtuvalt on Põhjamaades alkoholi tarvitamine küll seltskondlik tegevus, aga vastutus

oma joomiskäitumise eest lasub üksnes indiviidil, vastupidiselt Lõunamaade kollektivistlikule mudelile (Rolando ja Beccaria, 2015). Ka Terve Eesti Sihtasutuse asutaja ja liikumise „Jooma poole vähem“ eestvedaja Riina Raudne (Kõiv, 2015) on selgitanud, et kui tahetakse muuta alkoholkultuuri, tuleb esmalt mõista, mis on selle koostisosad ehk kes ja kuidas peaks kontrollima purjusoleku tagajärgi. Eestis kontrollivad neid politsei ja inimesed ise, ent seltskond pigem survestab jooma. Raudne lisab, et Lõunamaades on palju enam sotsiaalselt kontrolli väikestes gruppides ning on normaalne sekkuda naljatledes teiste inimeste joomisesse, kui on näha, et alkoholi tarvitamisel hakatakse piiri ületama. (Kõiv, 2015).

Vestlesin intervjuudes teismelistega Taani PYP-dest (Elmeland ja Kolind, 2012) ning uurimuses osalejate arvamusest järeldan, et noorukid peavad sellist pidu heaks meetmeks, mis aitaks muuta teismeliste alkoholkäitumist. Leiti, et sellised pidu, kus teismelised joovad täiskasvanute järeelvalve all aitab noorukeid säästa õnnetustest ja sekeldustest politseiga. Siiski tõdesid mõned noorukid, et Eesti teismeliste ja lapsevanemate jaoks võivad sellised peod tunduda kummalised kultuuriliste erinevuste tõttu ning seepärast, et Eestis võivad vanemad arvata, et selliste pidudega tahetakse nende lastest alkohoolikuid teha. Järeldan, et üldiselt pooldaksid uurimuses osalenud noorukid argipäevase alkoholiennetuse diskursust, kus alkoholi nähakse kui normaalset ja naudingutpakkuvat peolu ning kultuuri osa, mille kontekstis toetavad lapsevanemad teismelisi alkoholkultuuri sotsialiseerimisel (Elmeland ja Kolind, 2012), neid seejuures liigselt keelamata ning hirmutamata.

Eesti kontekstis on uurimuses osalejate jaoks ka aktsepteeritud tegevus see, kui lapsevanemad annavad oma lapsele üsna noores eas lahjat alkoholi proovida. Selline alkoholkultuuri sotsialiseerimise üks viis on omaks pigem Lõunamaades (Rolando ja Beccaria, 2015). Uurimuses osalejad, leiavad et kui vanemad annavad alkoholi proovida, siis sõpradega koos olles ei valetata ega varjata vanemate eest, kui juuakse. Noorukite meelest annab proovimine ka kogemuse ja tunde, et mis see alkohol siis täpsemalt on ning seetõttu võib uurimuses osalejate meelest langeda tõenäosus, et nooruk läheb väljapoole kodu sõpradega salaja jooma.

Uurimuses osalejad peavad oluliseks ka laste ja lapsevanemate vahelist kokkuleppeid ning vanematele oma käikudest, eriti mis puudutavad alkoholi tarvitamist ja pidusid, teatamist. Vanemate poolt alkoholi pakkumine ja nendega rääkimine peokogemustest tekitab teismelistes tunde, et vanemad usaldavad neid ja ka vastupidi. Piisav vanemate järeelvalve ja usaldus ning vanemate silme ees alkoholi tarvitamine on tegurid, mis uurimuses osalejate meelest aitavad kaasa teismelise joomiskäitumise reguleerimisele. Lisaks aitab uurimuses osalejate arvates piisav järeelvalve noorukeid eemal hoida õnnetustest, mis neil seoses alkoholi

tarvitamisega võivad kaasneda. Latendresse ja Windle (2008; Chainey, 2011: 13 kaudu) järgi on lapsevanemate kasvatuslik praktika – eelkõige järelvalve ja distsipliin olulised tegurid, mis kujundavad teismeliste joomiskäitumist. Nii nagu leidsid mainitud uurijad, selgub ka minu uurimistulemustest, et vanemate piisav järelvalve – teadlikkus kus ja kellega viibib laps väljaspool kodu – ennetab teismeliste alkoholi tarvitamisega alustamist või hoiab ära noorukite alkoholiga liialdamise. Lisaks vanemate järelvalvele on teismeliste arvates hea see, kui seltskonnas on sõber, kes vastutab alkoholitarvitaja eest ning valvab teda, et ta ei teeks midagi häbiväärset või ei tarvitaks alkoholi liigsel määral. Üksikud uurimuses osalejad julgevad helistada ka politseisse, kui märkavad ohtlikus kohas purjus tuttavaid, et vältida nende õnnetustesse sattumist. Leian, et teismelisi tuleks rohkem julgustada ohuolukorras abi kutsuma.

Paremat alkoholikultuuri aitab luua seegi, kui teismelisi toetatakse nende argipäevas infoga, mis õpetab neile, kuidas võimalikult teadlikult ja enesereguleeritult juua. Juba praegu rakendavad uurimuses osalejad kindlaid tegevusi, millega oma joomiskäitumist reguleerivad, kuid siiski avaldasid nad intervjuudes soovi saada teada veel rohkematest tegevustest, mille rakendamise abil oskaksid nad juua mõõdukamalt.

Positiivne uurimistulemus on see, et paljud teismelised julgevad grupisurvale vastupanu osutada ning alkoholi tarvitamisest keelduda, kui nad tõesti tunnevad, et ei taha alkoholi juua või teavad, et neil on järgmisel päeval ees ootamas tegevused, mille tõttu ei saa endale alkoholi lubada. Uurimuses osalenud neid keelduksid või keelduvad ka klubis ja baarides alkoholi joomisest, sest nad on teadlikud, et siis võidakse midagi joogi sisse panna ja neid seksuaalselt kuritarvitada. Lisaks teavad uurimuses osalejad inimesi, kes pelgavad alkoholi tarvitamist seetõttu, et nende lähedane on hukkunud autoõnnetuses joobes juhi pärast. Sellises kontekstis ei eira teismelised alkoholist tingitud negatiivseid tagajärgi ning mõistavad, et need võivad juhtuda ka nende või nende lähedastega, nagu selgus ka Chainey (2011) uurimusest. Sellest järeldub, et alkoholiennetuse sõnumid peavad ühtima noorukite eluilmaga ja kajastama alkoholi tarvitamisega seotud teemasid, et nad saaksid end nendega seostada. Usk positiivsesse alkoholikultuuri võimalikkusesse väljendub ka sel näol, et teismelised loodavad täiskasvanuna helgemale elule – nad kavatsevad siis alkoholi vähem tarvitada, sest leiavad, et täiskasvanueas saavad oluliseks teised tegevused ja prioriteedid.

### **5.3. Vajadused ja soovid seoses vastutustundlikuks alkoholarbija saamisega**

Uurimuses osalejatele meeldis, et nad said fookusgrupi intervjuudes rääkida avameelselt ja ausalt alkoholiga seotud arusaamadest ja kogemustest oma eluilmas. Nad hindasid seda, et mina kui täiskasvanu püüdsin nende käsitusi ja kogemusi mõista neid keelamata, hirmutamata ja kritiseerimata. Sellest järeldan, et noorukid soovivad, et täiskasvanud neid kuulaksid, nende arvamusega arvestaksid ja vestleksid nendega hinnanguvabalt ning toetavalt teemadel, mis on nende eluilmas tähtsal kohal.

Uurimuses osalenud teismelised saavad informatsiooni alkoholist pereliikmetelt, sõpradelt-eakaaslastelt, meediakanalitest ning koolist. Need on ühtlasi olulisimad sotsialiseerimisagendid, mille kaudu noorukid õpivad, millist alkoholikäitumist ühiskond neilt ootab (Rolando, 2015: 15). Järgnevalt kirjeldan peamisi tulemusi sellest, kuidas teismelised suhtuvad teabesse, mida neile on edastatud ning analüüsin, millised on nende vajadused ja soovid, mida nad alkoholi tarvitamise kontekstis oluliseks peavad ja veel vajavad.

Minu uurimuse tulemused näitavad, et teismeliste jaoks on tähtis, kui noorukid teavitavad lapsevanemaid oma käikudest, eriti, mis puudutavad pidudel viibimist. Uurimuses osalejatele meeldib, kui vanemad jagavad neile isiklike kogemusi seoses alkoholi tarvitamisega ning noorukid hindavad nõuandeid, mida vanematelt saavad, kui küsivad alkoholsete jookide mõju, maitse jms kohta. Sellest järeldan, et teismelise peavad dialoogi vanematega väga oluliseks. Näiteks on ka Taani argipäevase ennetamise diskursuses tähtis roll vanemate ja laste dialoogil, milles vanemad ei kehtesta lastele rangeid reegleid, vaid tehakse kahepoolseid kokkuleppeid, mille abil püüavad lapsevanemad teismelisi alkoholikultuuri sotsialiseerida, lubades neil kontrollitud keskkonnas alkoholi joomisega eksperimenteerida (Elmeland ja Kolind, 2012).

Minu uurimuses osalejad leiavad, et esmakordne alkoholi proovimise kogemus peaks toimuma kodus vanemate silme all ning enne 18aastaseks saamist. Teismelised on oma kogemustest õppinud, et vanemate poolt alkoholi pakkumine ennetab alkoholi liigset tarvitamist. Ühtlasi vähendab see tõenäosust, et noorukid prooviksid alkoholi esimest korda sõpradega koos olles ning tarvitaksid seda siis liigselt ja satuksid seetõttu pahandustesse või õnnetustesse. Uurimuses osalejate ütlustest järeldan, et enne täisealiseks saamist alkoholi joomisega piiri pidamise õppimine on teismeliste jaoks oluline ka seetõttu, et nooruk ei ostaks ja tarvitaks 18aastaseks saades liigselt alkoholi. Seega näitavad minu uurimuse tulemused

sarnaselt teistele allikatele, et selleks, et noor inimene oleks täiskasvanuks saades eneseteadlik ja distsiplineeritud alkoholi tarbija, tuleb tema argipäevast sotsialiseerimist alkoholikultuuri alustada järk-järgult juba varem (vt nt Paris, 2004; Tereping, 2015; Rehabilitatsiooniteenused..., 2014: 43; Rolando ja Beccaria, 2015). Minu uurimuse tulemused näitavad, et teismeliste jaoks on oluline see, kui vanemad lubavad neil turvalises keskkonnas, kodus, alkoholi proovida. On leitud, et Vahemeremaades lubavad täiskasvanud lastel üsna noores eas, enda juuresolekul, lahjat alkoholi maitsta ning see õpetab lapsi mõõdukalt jooma (Rolando, 2015).

Lisaks soovivad noorukid, et vanemad märkaksid muutusi, mis nende lapsega teismeeas kaasnevad – näiteks seda, kui nooruk on hakanud üha rohkem aega veetma sõpradega kodust eemal ning tahab pidudel käia. Sellises olukorras vajavad noorukid, et lapsevanemad oleksid valmis oma lapsega alkoholi teemal vestlema, eriti siis, kui laps selleks ise huvi välja ilmutab. Uurimuses osalejad tahavad, et lapsevanemad räägiks oma lastega ausalt alkoholi tarvitamisega kaasnevates positiivsetest ja negatiivsetest ilmingutest. Rolando (2015) järgi on Vahemeremaades kombeks lapsevanematel oma lastele selgitada, missuguseid riske võib liigne alkoholitartvitamine kaasa tuua ja „kuivades“ alkoholikultuurides see tavaks ei ole ning uurimuses osalenute kogemustest saan järeldada, et ka Eesti, vähemalt Pärnu, noorukid soovivad, et vanemad nendega alkoholist rohkem vestleksid.

Teismelised soovivad, et vanemad arvestaksid lapse kohaloluga, siis kui nad ise alkoholi tarvitavad, ning küsiks oma lapselt, kas tal on ebamugav ning pakuksid välja, et võivad mujal ruumis, lapsest eemal, alkoholi tarvitada. Teismelised soovivad, et üldiselt teadvustaksid täiskasvanud seda, et nad on noorukitele eeskujuks, mistõttu peaksid nad mõtlema hästi läbi, kui palju ja kui vana lapse ees nad alkoholi tarvitavad. Uurimuses osalejad arvasid näiteks, et siis kui vanemad on alkoholi mõõdukalt tarbinud, on see täiesti aktsepteeritav, kui nad selles olekus oma gümnaasiumiealise lapsega koos on.

Intervjuudest selgus, et uurimuses osalenud põhikooliealised noorukid leiavad, et alkoholi tarvitamine koolis on probleem, mis on aga paljude teismeliste jaoks siiski tavaline ja aktsepteeritud joomispraktika. Minu uurimuse tulemustest selgus, et õpetajad reageerivad koolis joomisesse harva või üldse mitte ning uurimuses osalejad soovivad, et õpetajad märkaksid sellist tegevust ning pööraksid senisest enam tähelepanu alkoholi tarvitamisega seotud riskiteguritele õpilaste seas, eelkõige nooremas kooliastes. Varajane märkamine ja sekkumine on oluline, sest see ennetab probleemide tekkimist, sh alkoholi (liig)tarbimist (Kossinkova, Vorobjov, 2016: 67). Uurimuses osalenud leidsid, et õpetajad peaksid vestlema

kõikide õpilastega – nii nendega, kes alkoholi koolipäevadel tarvitavad kui ka nendega, kes seda veel ei tee, et selle abil ennetada üha enamate noorukite aktsepteeritavat hoiakut koolipäevadel alkoholi tarvitamisse. Uurimuses osalejad soovivad, et ka politseinikud räägiksid teismelistega inimlikumalt, ei valetaks neile ega kasutaks oma võimu ära.

Uurimuses osalenud teismelised on skeptilised koolist saadava teabe osas, mis käsitleb üksnes alkoholi tarvitamisega seonduvaid negatiivseid ja halbu külgi. Selline informatsioon on teinud teismelised teadlikuks alkoholi tarvitamisest tingitud võimalikest ohtudest ja tagajärgedest, kuid vastupidiselt alkoholi joomise vähendamisele on selline „halb“ informatsioon alkoholist teismeliste jaoks üheks põhjuseks, millega õigustatakse oma alkoholi tarvitamist. Koolis räägitakse noorukitele, et alkohol on halb, kuid noorukid näevad pere- ja sõprusringis, et alkoholi joomine ei vii alati negatiivsetele tagajärgedele. Teismeliste jaoks on selline olukord vastuoluline ning nad tahavad katsetada ja tõestada, kas see, mida neile koolis väidetakse peab ka päriselt paika. Sellised kogemused soodustavad teismeliste eitamist „alkohol on halb“ diskursusesse ning tugevdavad nende arvamust sellest, et alkoholi juues on nad võitmatud ning nendega ei pruugi midagi juhtuda. Sarnased tulemused ilmsesid ka Chainey (2011) uurimuses. Lisaks, erinevate Euroopa riikide praktikad tõestavad, et noorukitele suunatud lühiajalised teavitus- ja haridusprogrammid ei aita luua püsivaid muutusi teismeliste joomiskäitumises (Anderson ja Baumberg, 2006; Kollom, 2010: 177; Plant ja Miller, 2007: 140; Eesti Karskusliit..., 2011: 41; Viru ja Volver, 2004: 129, Evidence..., 2009) ning minu uurimuse tulemused kinnitavad neid andmeid. Leian, et senisest enam tuleb pöörata tähelepanu praegu kasutusesolevate uimastiprogrammide efektiivsuse hindamisele, sekkumisele, tõenduspõhisusele ja tõhususele ning leida võimalusi rakendada uusi programme, mis on teistes riikides edukaks osutunud.

Noorukite eluilmast jääb kaugeks, kui neile lihtsalt räägitakse sellest, kuidas alkoholi tagajärjel saab kannatada nende organism. Uurimuses osalejatel on raske end koolist saadava teabega seostada, nad leiavad, et see on vaid hirmutamiseks. Minu uurimuse tulemused ühtivad Wickman jt (2009) uurimisega, kus selgus, et kui teismelised enda igapäevaelu koolis õpetatava informatsiooniga seostada ei oska või ei saa, osutavad nad „alkohol on halb“ diskursusele vastupanu ning ei usu, et alkoholi tarvitamisest tingitud negatiivsed tagajärjed võiksid nendega juhtuda.

Uurimuses osalejad väljendasid selgesõnaliselt soovi, et see, mida neile koolis alkoholist õpetataks oleks reaalsem, mõistlikum, praktilisem ja huvitavam – rohkem nende eluga seotud. Näiteks soovivad teismelised alkoholi teemalistes loengutes kuulata inimesi, kel on

alkoholisõltuvus või kes on sellest probleemist võõrutatud, et nad saaksid realistlikuma „pildi“ sellest, millised võivad olla alkoholi joomise tagajärjed. Selline tulemus ühtib Coleman ja Carter (2005) uurimisega, mille raames uurijad leidsid, et teismelised arvavad, et alkohooliku elulugu kuulates on tõenäosus, et noorukid muudaksid oma alkoholikäitumist ja mõistaksid, et alkoholi joomine võib olla riskantne.

Uurimuses osalejad soovivad saada teadmisi praktilistest tegevustest, millega saaksid nad oma joomiskäitumist reguleerida või aidata sõpra, kes on liiga palju alkoholi tarvitanud. Lisaks soovivad teismelised, et neil endil lastaks alkoholi teemalistes loengutes rohkem rääkida ning isiklike kogemusi jagada. Järeldan, et noorukid soovivad koolis saada informatsiooni sellest, kuidas osata juua mõõdukalt, selmet kuulata vaid hirmutamist ja keelamist sellest, et alkoholi ei tohi enne täisealiseks saamist isegi proovida. Ka Paris (2004) järgi tuleks keeldude ja piirangute asemel teismelistele edasi anda tervislikumat alkoholitartvitamise kultuuri ja õpetada koolis ennast hoidvat joomiskäitumist. Alkoholialane haridus, mis keskendub sellele, kuidas juua ohutult ning tegeleda alkoholi tarvitamisega kaasnevate riskide ja tagajärgedega on teismelistele väärtuslikum ning suurendaks efektiivsemalt teismeliste teadlikkust ja teadmisi alkoholist ja selle tarvitamisest. Lisaks tuleb alkoholiennetuses teismelisi käsitada aktiivsete toimijatena, kes koostöös täiskasvanutega võiksid muuta alkoholi tarvitamise hetkeolukorda.

Uurimuses osalejad on teadlikud sellest, et Eesti noored alustavad alkoholi tarvitamist noores eas ning nad leiavad, et alkoholi teemalisi loenguid tuleks teha noorematele teismelistele kui praegu. Teismelised märkisid, et nende meelest praeguse sihtgrupi (15-16aastased) noorukid, kellele alkoholi teemalisi loenguid peetakse, teadlikustamisest ning keelamisest ei ole enam abi, sest paljud selles eas noorukid on alkoholi juba aastaid tarvitanud. Ka teaduskirjanduses on leitud, et noorukite puhul, kes on juba alustanud mõne uimasti tarvitamist, ei ole ennetustöö enam nii tõhus ning seega on oluline uimastivastase sekkumisega alustada enne probleemse käitumise väljakujunemist (Kossinkova, Vorobjov, 2016: 67) ning on oluline, et ennetusmeetme rakendamine toimuks võimalikult noores koolieas (Babor jt, 2010). Uurimuses osalejad arvavad, et alkoholi teemalisi loenguid tuleks pidada 11-14aastastele teismelistele, et ennetusest oleks rohkem abi. Võimalik, et uurimuses osalejad seda endale ei teadvusta, aga see on ühtlasi ka vanusevahemik, milles eakaaslaste heakskiidu pälvimine on olulisel kohal ja vastuvõtlikkus eakaaslaste survele on intensiivne (Garbarino ja Scott, 1992; Gibson, 2012: 152 kaudu) ning seetõttu leian, et on noorukite ettepanek väga asjakohane.

Kuna uurimuses osalenud teismelised rääkisid ka sellest, et nende kodulinnas Pärnus on vähe vaba aja veetmise kohti ning nad pidasid seda üheks peamiseks põhjuseks, miks noorukid alkoholi tarvitavad, leian, et see on tulemus, millega võiksid Pärnu linnavalitsuse ametnikud arvestada. Teismelised arvasid, et huviringid on kallid ning seltskonna peale tuleb odavam osta alkoholi ning seda siis tarvitada. Võimalik, et teismelised ei ole teadlikud sellest, et osad huviringid on tasuta või ei ole keegi neid piisavalt informeerinud või motiveerinud neist osa võtma. Võimalik, et see on vajadus, mida uurimuses osalenud teismelised ei osanud selgesõnaliselt väljendada. Oma uurimuse tulemustest järeldan, et Pärnu teismeliste eluilmale tuleks rikastada rohkemate alternatiivsete ja naudingut pakkuvate tegevustega, mille tegemise tagajärjel tunneksid nad sarnaseid tundeid, mida tuntakse alkoholi juues: julgus, rõõm, adrenaliin, vabadus ja kuuluvus. Selleks peaksid täiskasvanud töötama koos noorukitega, et välja selgitada, millised tegevused on noorukite jaoks vajalikud, selleks, et vähendada teismeliste igavusest alkoholi poole pöördumist ja vähendada negatiivseid tagajärgi, mis võivad alkoholi tarvitamisega kaasneda. Minu uurimuse tulemused tähendavad eluilmakeskse sotsiaaltöö jaoks eelkõige seda, et selleks, et saavutada muutusi teismeliste alkoholikäitumises ning luua neile helgem, õnnelikum ja positiivsem eluilm, tuleb täiskasvanutel teismeliste vajadusi ja soove arvesse võtta.



## KOKKUVÕTE

Minu magistritöö keskendub alkoholiga seotud kogemustele teismeliste eluilmas. Töö esimeses peatükis kirjutasin eluilmakesksest sotsiaaltööst, mis on minu töö aluseks. Teise peatüki – kirjanduse ülevaate – esimeses pooles kajastasin alkoholikultuuridega ja alkoholiga seotud tähendusi, rituaale, praktikaid ning noorukiea iseärasusi ja teismeliste alkoholi diskursusi. Peatüki teises pooles kirjeldasin Eesti teismeliste alkoholi tarvitamise statistikat, alkoholiennetuse diskursusi ning meetmeid, mida on Eestis kasutatud viimasel viiel (k.a käesoleval) aastal, et ennetada või vähendada teismeliste alkoholi tarvitamist. Kolmas peatükk hõlmab metoodikat, neljas uurimuse tulemusi ning töö viimases peatükis arutlen analüüsi käigus ilmnenu olulisemate teemade üle.

Minu magistritöö eesmärgiks oli uurida alkoholiga seotud kogemusi teismeliste eluilmas. Eesmärgi saavutamiseks uurisin kvalitatiivse meetodi abil kahe Pärnu kooli 7.-11. klasside teismelisi vanuses 13-18 eluaastat. Andmete kogumiseks intervjuerisin olemasolevaid fookusgrupe, milles kokku osales 33 teismelist. Intervjuude käigus kogutud andmete analüüsimiseks kasutasin temaatilise analüüsi meetodit.

Temaatilise analüüsi selektiivse kodeerimise etapis leidsin keskse teema – usk positiivse alkoholikultuuri võimalikkusesse, mida toetab kaks alateemat: alkoholikäitumise legitimeerimine ning vajadused ja soovid seoses vastutustundlikuks alkoholarbijaks saamisega.

Analüüs näitas, et teismeliste jaoks on alkoholi tarvitamine eelkõige seltskondlik ja „süütu“ joomine, mida enamus inimesi teeb ning mis ei kahjusta märgatavalt joojaid ega teisi inimesi, kellega koos viibitakse. Alkoholi tarvitamine tekitab teismelistes rõõmu-, adrenaliini-, lõbu-, vabaduse- ja kuuluvustunde ning tänu alkoholi tarvitamisele on teismelistel hõlpsam suhelda ja uusi tutvusi luua. Selgus, et teismeliste jaoks on sotsiaalselt aktsepteeritav mõõdukas alkoholi tarvitamine ning see arusaam on kujunenud läbi selle, et nende vanemad oskavad alkoholi juues piiri pidada ning on seejuures lõbusad ja hoolivamad.

Teismelised põhjendavad enda ja teiste (noorukite) alkoholi tarvitamist mitmete tegurite läbi. Üheks peamisemaks oli see, et nende meelest on Eestis alkoholi tarvitamine põlvest-põlve edasi antud traditsioon ning teismelised on maast-madalast näinud, kuidas täiskasvanud alkoholi tarvitavad. Teismelised on täheldanud, et Eesti „lootusetus“ alkoholikultuuris on

eestlaste jaoks „õlu õige värk“ ning täiskasvanud tarvitavad lahjasid alkoholiseid jooke karastusjoojina mittealkohoolsete jookide asemel.

Teismelised legitimeerivad oma alkoholikäitumist seeläbi, et nende sõpruskondades kehtib mitteformaalne kontroll – kained sõbrad vastutavad purjus sõprade eest, et need ei satuks õnnetustesse ega teeks midagi häbiväärset, kuid see on ka olukord, mis õigustab noorukite alkoholi liigset tarvitamist, sest nad teavad, et on kaaslaste poolt alati kaitstud, olenemata tarvitatud alkoholi kogusest. Uurimuses osalejad tunnistavad teismeeas alkoholi tarvitamist kõlblikuks ka seetõttu, et nad on arvamusel, et täiskasvanueas on neil tähtsamad prioriteedid ja kohustused, mistõttu loodetakse alkoholi vähem tarvitada ning nad leiavad, et teismeeas on oluline alkohol tarvitamisega piirides püsivuse eksperimenteerimine ja seeläbi kogemuste omandamine.

Teismelised õigustavad oma joomiskäitumist sellega, et täiskasvanud (eelkõige õpetajad) ei märka või ei reageeri noorukite alkoholi tarvitamisele klassiekskursioonidel, kruisidel ja koolis. See tekitab teismelistes arusaama, et alkoholi on normaalne juua ka sellistes kohtades. Põhikooliealised teismelised leiavad, et koolis on alkoholi tarvitamine probleem, mida õpetajad peaksid rohkem märkama ja millesse sekkuma.

Noorukitel on usku sellesse, et Eesti alkoholikultuur muutub paremaks ning nad sooviksid, et Eesti inimesed pööraksid rohkem tähelepanu oma kaaslastele, kes hakkavad liigselt purju jääma ning julgeksid neid korrale kutsuda enne, kui jooja on oma väärikuse kaotanud.

Teismelised leiavad, et alkohol on osa elust ja kultuurist ning nad soovivad, et täiskasvanud abistaksid neid alkoholikultuuri sotsialiseerimisel – neid seejuures liigselt keelamata ning hirmutamata. Näiteks arvavad teismelised, et lapsevanemad võiksid oma lapsele enne 18aastaseks saamist kodus alkoholi pakkuda ning rääkida nii alkoholi ja selle tarvitamise positiivsetest kui negatiivsetest külgedest. Teismelised usuvad ja on osalt ka oma kogemusest õppinud, et siis, kui vanemad pakuvad oma lastele proovimise eesmärgil alkoholi, langeb tõenäosus, et nooruk läheb esimest korda välja poole kodu seda koos sõpradega jooma, tarvitades seejuures liigselt alkoholi. Lisaks tunnevad teismelised, et vanemad usaldavad neid, kui annavad neile alkoholi proovida. Noorukid hindavad vanemate nõuandeid ja peavad oluliseks piisavat vanemate poolset järelvalvet, sest nad leiavad, et see, kui vanemad tunnevad huvi ja teavad, kus ja kellega nende laps viibib, aitab noorukitel reguleerida oma joomiskäitumist ning hoiab teismelisi eemal õnnetustest, mis alkoholi tarvitamisega kaasneda võivad.

Teismelised suhtuvad skeptiliselt neile koolis edastatavasse teabesse, mis puudutab alkoholi tarvitamisega kaasnevaid võimalikke negatiivseid tagajärgi. Teismelised leiavad, et teadlikkust see teave suurendab, ent käitumisele see mõju ei avalda. Nende eluilmast jääb kaugeks informatsioon, kui neile selgitatakse, et alkoholi tarvitamise tagajärjel saavad kannatada nende aju, maks ja teised siseorganid. Noorukid leiavad, et sellise informatsiooni edastamine on mõeldud vaid nende keelamiseks ja hirmutamiseks. Teismelised väljendasid selgesõnaliselt soovi, et alkoholialane haridus võiks olla mõistlikum, reaalsem, praktilisem ja huvitavam. Näiteks soovivad nad loengutes kuulata alkoholisõltlasi või inimesi, kes on probleemist võõrutatud, et neile tunduksid alkoholi tarvitamisega kaasnevad potentsiaalsed ohud ja riskid realistlikumad. Teismelised soovivad, et täiskasvanud jagaksid neile teadmisi ja näpunäiteid ka sellest, kuidas osata juua mõõdukamalt. Lisaks leiavad teismelised, et alkoholi temaatilisi loenguid võiks pidada noorematele teismeliste, kui seda praegu neile teadaolevalt tehakse, sest nad leiavad, et praegune alkoholialane haridus ei mõjuta nende teismeliste joomiskäitumist, kes on juba aastaid alkoholi tarvitanud.

Kõige enam vajavad teismelised, et ka neil endil lastaks rääkida alkoholiga seotud kogemustest sel viisil, et täiskasvanud neid kuulaksid, neile nõu annaksid, nende arvamustesse hukkamõistmatult suhtuksid ning nendega arvestaksid. Ikka selleks, et teismelistest saaksid vastutustundlikud alkoholitarbijad ja et saaks luua positiivsemat alkoholikultuuri ning helgemat igapäevaelu.

Uurimuse käigus kogutud andmestik oli rikkalik ja see näitab, et püstitatud uurimisküsimused said vastatud. Minu uurimisteema on üsna lai ja keerukas ning analüüsi käigus ilmnisid mitmed põnevad kategooriad, mida tasuks edaspidi põhjalikumalt uurida. Leian, et minu magistr töö teeb üldsusele kõlavamaks teismeliste hääle ning uurimuses osalemine aitab teismelistel jõuda sügavamale arusaamisele oma mõtetest ja kogemustest seoses alkoholi tarvitamisega. Andmete temaatilise analüüsimise tulemusena selgunud teemad annavad väärtusliku pilguheite teismeliste eluilma ning sellesse kuuluvatesse alkoholiga seotud kogemustesse.

## KASUTATUD ALLIKAD

Aasvee, K., Rahno, J. (2015). Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring. 2013/2014. õppeaasta. Tabelid. HBSC. Kasutatud 18.02.2016 [http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/6274/1/TAI\\_HBSC\\_2015\\_tabelid.pdf](http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/6274/1/TAI_HBSC_2015_tabelid.pdf).

Ahven, A. (2000). Social problems in official statistics in Estonia in the 1980s and 1990s. H. Leifman, N. E. Henrichson (Toim). *Statistics on alcohol, drugs and crime in the Baltic Sea region*, (lk 13-38). Helsinki, Finland: NAD Publications 37. Kasutatud 05.02.2016 <http://www.dldocs.stir.ac.uk/documents/nad37.pdf>

Alaealiste läbu Tartus: politsei saabudes põgeneti nagu prussakad. (2016). Reporter.ee, 28. märts. Kasutatud 09.05.2016 <http://reporter.postimees.ee/3634499/alaealiste-labu-tartus-politsei-saabudes-pogeneti-nagu-prussakad>.

Alasuutari, P. (1990). *Desire and craving: Studies in a cultural theory of alcoholism*. Tampere: University of Tampere.

*Alkoholi liigtarvitamise varajane avastamine ja patsiendi nõustamine: Metoodiline juhendmaterjal tuberkuloosi raviastutuste meditsiini- ja sotsiaaltöötajatele ja teistele tervihoiutöötajatele.* (2012). Tervise Arengu Instituut: Atlex AS. Kasutatud 29.02.2016 [https://intra.tai.ee/images/prints/documents/134251977648\\_Alkoholi\\_liigtarvitamise\\_TUB\\_es\\_t.pdf](https://intra.tai.ee/images/prints/documents/134251977648_Alkoholi_liigtarvitamise_TUB_es_t.pdf).

*Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri.* (2015). Kasutatud 25.04.2016 [http://www.koda.ee/public/Seletus\\_0805.pdf](http://www.koda.ee/public/Seletus_0805.pdf).

*Alkoholipoliitika roheline raamat.* (2014). Sotsiaalministeerium. Kasutatud 10.11.2015 [http://www.tai.ee/images/PDF/Alkoholipoliitika\\_roheline\\_raamat.pdf](http://www.tai.ee/images/PDF/Alkoholipoliitika_roheline_raamat.pdf).

Alkoholiseadus (RT I, 01.09.2015, 1), RT I 2002, 3, 7. Kasutatud 16.12.2015 <https://www.riigiteataja.ee/akt/AS>.

Alkoholismivastase võitlusega peab tegelema kogu kasvatusüsteem. (1985). *Nõukogude Kool*, 12, 12-15.

Alkoholisoõltumusest. *Tagasi Kooli kodulehekülj.* Kasutatud 16.02.2015 <https://tagasikooli.ee/teoksil/alkoholisoltumusest/>.

Allen, J. P., Chango, J., Szwed, D., Schad, M., Marston, E. (2012). Predictors of susceptibility to peer influence regarding substance use in adolescence. *Child Development*, 83, 337–350. DOI: 10.1111/j.1467-8624.2011.01682.x

Anderson, P., Baumberg, B. (2006). *Alcohol in Europe: a Public Health Perspective*. A report from the European Commission. Institute of Alcohol Studies: United Kingdom.

Andersson, B., Hibell, B. (2007). Drunken Behaviour, Expectancies and Consequences among European Students. M. Järvinen, R. Room (Toim). *Youth Drinking Cultures: European Experiences* (lk 41-64). England: Ashgate Publishing Company.

Asch, S. E. (1951). Effects of group pressure upon the modification and distortion of judgment. H. Guetzkow (Toim). *Groups, leadership and men*. Pittsburgh, PA: Carnegie Press.

Austin, E.W., Chen M-J., Grube J, W. (2006). How does alcohol advertising influence underage drinking? The role of desirability, identification and skepticism. *Journal of Adolescent Health*, 38, 376-384.

Babor, T. F., Caulkins, J. P., Edwards, G., Fischer, B., Foxcroft, D., Humphreys, K., Obot, I. S., Rehm, J., Reuter, P., Room, R., Rossow, I., Strang, J. (2010). *Drug Policy and the Public Good*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199557127.001.0001

Balen, R., Blyth, E., Calabretto, H., Fraser, C., Horrocks, C., Marby, M. (2006). Involving children in health and social research: “Human becomings” or “active beings”? *Childhood*, 13, 29 – 48. DOI: 10.1177/0907568206059962

Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. New York: General Learning Press.

Bauman, K. E., Ennett, S. T. (1996). On the importance of peer influence for adolescent drug use: Commonly neglected considerations. *Addiction*, 91, 185–198.

Baumrind, D. (1991). The Influence of Parenting Style on Adolescent Competence and Substant Use. *The Journal of Early Adolescence*, 11 (1), 56-95. DOI: 10.1177/02724316911111004

Beccaria F., Scarscelli D. (2007). Life cycles and changes in alcoholic beverage consumption: Research project & theoretical frame work. *Contemporary Drug Problems*, 34 (2), 287–298.

Beccaria, F., Prina F., Rolando, S., Simonen, J., Tigerstedt, C., Törrönen, J. (2010). Introduction. F. Beccaria (Toim). *Alcohol and generations. Changes in style and changing styles in Italy and Finland* (lk 11-17) Carocci, Editore, Rome.

Beccaria, F., Sande, A. (2003). Drinking games and rite of life projects: A Social Comparison of the Meaning and Functions of Young People’s Use of Alcohol During the Rite of Passage to Adulthood in Italy and Norway. *Young*, 11 (2), 99-199. DOI: 10.1177/1103308803011002001

Bell, J. (1997). *Doing Research Project*. Buckingham: Open University Press.

Bibou-Nakou, I., Tsiantis, J., Assimopoulos, H., Chatzilambou, P., Giannakopoulou, D. (2012). School factors related to bullying: a qualitative study of early adolescent students. *Social Psychology of Education*, 15 (2), 125–145. DOI 10.1007/s11218-012-9179-1

Blos, P. (1979). *The adolescent passage*. New York: Int Univ Press.

Butterworth, G., Harris, M. (2002). *Arengupsühholoogia alused* (2. tr). T. Saluvere (Toim). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Caswell, S. (1997). Public discourse on alcohol. *Health Promotion International*, 12 (3), 251-157. DOI: 10.1093/heapro/12.3.251

Chainey, T. A. (2011). „Lets get wasted!“ *A Discourse Analysis of Teenagers’ Talk about Binge Drinking*. Magistritöö. Massey University, Manawatu Campus, New Zealand. Kasutatud 19.04.2016  
[http://mro.massey.ac.nz/bitstream/handle/10179/3280/02\\_whole.pdf?sequence=1](http://mro.massey.ac.nz/bitstream/handle/10179/3280/02_whole.pdf?sequence=1).

- Christensen, P. H. (2004). Children's participation in ethnographic research: Issues of power and representation. *Children and Society*, 18, 165 – 176. DOI: 10.1002/CHI.823
- Cialdini, R. B., Trost, M. R. (1998). Social influence: Social norms, conformity, and compliance. D. T. Gilbert, S. T. Fiske, G. Lindzey (Toim). *The handbook of social psychology* (4 tr, lk 151–192). Boston: McGraw-Hill. Kasutatud 27.02.2016
- Colby, S. M., Colby, J. J., Raymond, G. A. (2008). College versus the real world: Student perceptions and implications for understanding heavy drinking among college students. *Addictive Behaviours*, 34, 17-27. DOI: 10.1016/j.addbeh.2008.07.023
- Coleman, L., Carter, S. (2005). Underage binge drinking: A qualitative study into motivations and outcomes. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 12 (2), 125-136. DOI: 10.1080/09687630512331323521
- Coleman, L., Carter, S. (2009). Changing the culture of young people's binge drinking: From motivations to practical solutions. *Drugs: Education Prevention and Policy* , 14 (4):305-317. DOI: 10.1080/09687630601070878
- Conroy, H., Harcourt, D. (2009). Informed agreement to participate: Beginning the partnership with children in research. *Early Child Development and Care*, 179 (2), 157 – 165. DOI: 10.1080/03004430802666973
- Creswell, J. W. (2003) *Research Design. Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (2 tr.). Thousand Oaks, etc.: Sage Publications.
- Currie C., Zanotti C., Morgan A., Currie, D., De Looze, M., Roberts, C., Samdal, O., Smith, O. R. C., Barnekow, V. (2012). *Social determinants of health and well-being among young people. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: international report from the 2009/2010 survey*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe. Kasutatud 29.02.2016 [http://www.euro.who.int/\\_\\_data/assets/pdf\\_file/0003/163857/Social-determinants-of-health-and-well-being-among-young-people.pdf](http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/163857/Social-determinants-of-health-and-well-being-among-young-people.pdf).
- Danby, S., Farrell, A. (2004). Accounting for young children's competence in educational research: New perspectives on research ethics. *Australian Educational Researcher*, 31, 35 – 50. DOI: 10.1007/BF03249527
- Demant, J., Järvinen, M. (2006). Constructing maturity through alcohol experience – Focus group interviews with teenagers. *Addiction Research and Theory*, 14 (6), 589-602. DOI: 10.1080/16066350600691683
- Dielman, T. E., Campanelli, P. C., Shope, J. T., & Butchart, A. T. (1987). Susceptibility to peer pressure, self-esteem, and health locus of control as correlates of adolescent substance abuse. *Health Education & Behavior*, 14, 207–221. DOI: 10.1177/109019818701400207
- Donovan, J. E., Molina, B. S. (2008). Children's introduction to alcohol use: Sips and tastes. *Alcoholism, Clinical and Experimental Research*, 32 (1), 108–119. DOI: 10.1111/j.1530-0277.2007.00565.x
- Douglas, M. (1987). *Constructive drinking: Perspectives on drink from anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.

*Drinking Culture. Alcohol Around the World. Knowalcohol.com homepage.* Kasutatud 25.01.16 <https://knowalcohol.wordpress.com/alcohol-around-the-world/>.

Eder, D., Fingerson, L. (2002). Interviewing children and adolescents. J. F. Gubrium J. A. Holstein (Toim). *Handbook of interview research: Context and method* (lk 181–201). Thousand Oaks, CA: Sage.

Eesti Karskusliit AVE. (2011). *Alkoholi tarvitamisega seotud kahju vähendamise sekkumiste efektiivsuse ja kuluefektiivsuse tõestus*. World Health Organization: 2009.

Eichsteller, G., Holthoff, S. (2011). Conceptual Foundations of Social Pedagogy: A Transnational Perspective from Germany. C. Cameron, P. Moss. (Toim). *Social Pedagogy and Working with Children and Young People: Where Care and Education Meet* (lk 33-53). London, Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Elmeland, K., Kolind, T. (2012). „Why Don't They Just Do What We Tell Them?“ Different Alcohol Prevention Discourses in Denmark. *Young*, 20, 2, 177-179.

Epstein, J. S. (2004). *Youth Culture: Identity in a postmodern world* (4 tr). Blackwell Publishing.

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: Norton & Company.

Erikson, E. H. (1980). *Identity and the Life Cycle*. New York: : Norton & Company

Ezzy, D. (2002). Coding Data and Interpreting Text: Methods of Analysis. *Qualitative Analysis: Practice and Innovation* (lk 80-110). Crows Nest, NSW, Australia: Allen and Unwin.

*Evidence for the effectiveness and cost-effectiveness of interventions to reduce alcohol-related harm.* (2009). Denmark: WHO Regional Office for Europe, World Health Organization (WHO). Kasutatud 16.02.2016 [http://www.euro.who.int/\\_\\_data/assets/pdf\\_file/0020/43319/E92823.pdf](http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0020/43319/E92823.pdf).

Flick, U. (2006). *An introduction to qualitative research*. London: Sage.

Fox, K., Marsh, P. *Social and Cultural Aspects of Drinking. A report to the European Commission.* (1998). Oxford: The Social Issues Research Centre. Kasutatud 16.02.2016 [http://www.sirc.org/publik/social\\_drinking.pdf](http://www.sirc.org/publik/social_drinking.pdf).

Gabhainn, N. S., Schmid, H. (2004). Alcohol use. C. Currie, C. Roberts, A.y Morgan, R. Smith, W. Settertobulte, O. Samdal, B. Rasmussen (Toim). *Young people's health in context: Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: international report from the 2001/2002 survey* (lk 73-83). Copenhagen: World Health Organization. Kasutatud 27.02.2016 [http://www.euro.who.int/\\_\\_data/assets/pdf\\_file/0008/110231/e82923.pdf](http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0008/110231/e82923.pdf).

Gergen, K. J. (2009). *An Invitation to Social Construction*. Los Angeles, California etc.: Sage Publications.

Gibson, J. E. (2012). Interviews and Focus Groups With Children: Methods That Match Children's Developing Competencies. *Journal of Family Theory and Review*, 4, 148-152. DOI: 10.1111/j.1756-2589.2012.00119.x

Green, M., Palfrey, J. S. (2001). *Bright futures family tip sheets: Middle school*. Arlington, VA: National Centre for Education in Maternal and Child Health.

Griffin C., Bengry-Howell A., Hackley C., Mistral W., Szmigin I. (2009). Every time I do it I absolutely annihilate myself: Loss of (self)-consciousness and loss of memory in young people's drinking narratives. *Sociology*, 43 (3), 457-476. DOI: 10.1177/0038038509103201

Griffin, A. M., Harrington Cleveland, H., Schlomer, G. L., Vandenberg, D. J., Feinberg, M. E. (2015). Differential Susceptibility: The Genetic Moderation of Peer Pressure on Alcohol Use. *Journal of Youth and Adolescence*, 44 (10), 1841-1853. DOI: 10.1007/s10964-015-0344-7

Grunwald, K., Thiersch, H. (2009). The Concept of The „Lifeworld Orientation“ for Social Work and Social Care. *Journal of Social Work Practice*, 23, 2, 131-146.

Gusfield, J. (1987). Passage to play: rituals of drinking time in American society. M. Douglas (Toim). *Constructive Drinking. Perspectives on Drink from Anthropology* (lk 73-90). Cambridge University Press.

Habermas, J. (1987). *The Theory of Communicative Action, Volume 2. Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason* (T. McCarthy, Trans. Original text in German 1981, 1st ed.). Cambridge: Polity Press.

Hartup, W. W. (2005). Peer interaction: What causes what? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33, 387–394. DOI: 10.1007/s10802-005-3578-0

Hawkins, J. D., Catalano, R. F., Miller, J. Y. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: Implications for substance abuse prevention. *Psychological Bulletin*, 112 (1), 64-105. Kasutatud 27.02.2016 <https://cre8tiveyouthink.files.wordpress.com/2011/12/social-developmental-prevention-and-yd.pdf>.

Heath, D. B. (1998). 'Cultural variations among drinking patterns.' M. Grant, Litvak, J. Litvak (Toim). *Drinking Patterns and their Consequences* (lk 103-126). Washington: Taylor & Francis.

Hellman, M. (2011). Studying young recipients of alcohol marketing – Two research paradigms and their possible consolidation. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 28 (5-6), 415-431. DOI: 10.2478/v10199-011-0039-7

Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A., Kraus, L. (2012). *The 2011 ESPAD Report. Substance Use Among Students in 36 European Countries*. Stockholm: The Swedish Council for Information on Alcohol and other Drugs (CAN), The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA), Council of Europe, Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs (Pompidou Group). Kasutatud 18.02.2016 [http://www.espad.org/uploads/espad\\_reports/2011/the\\_2011\\_espad\\_report\\_full\\_2012\\_10\\_29.pdf](http://www.espad.org/uploads/espad_reports/2011/the_2011_espad_report_full_2012_10_29.pdf).

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. (2005). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.



Holland, S., Renold, E., Ross, N., Hillman, A. (2008). *Qualiti Working Papers: The everyday lives of children in care: using a sociological perspective to inform social work practice*, ESRC National Centre for Research Methods. Cardiff: Cardiff University. Kasutatud 04.01.16 <http://eprints.ncrm.ac.uk/466/1/0108%2520everyday%2520lives%2520of%2520children.pdf>.

Hämäläinen, J. (2001). *Sissejuhatus sotsiaalpedagoogikasse*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Irwin, L. G., Johnson, J. (2005). Interviewing children: Explicating our practices and dilemmas. *Qualitative Health Research*, 15 (6), 821 – 831. DOI: 10.1177/1049732304273862

Joomine on ühiskondlikult normaalne olek? - Videod! Miks näitlejad Henrik Kalmet ja Ott Sepp ei joo?. (2016). *Elu24*, 18. jaanuar. Kasutatud 15.04.2016 <http://elu24.postimees.ee/3472185/videod-miks-naitlejad-henrik-kalmet-ja-ott-sepp-ei-joo>.

Jordan, A. B. (2006). Make yourself at home: The social construction of research roles in family studies. *Qualitative Research*, 6 (2) , 169 – 185. DOI: 10.1177/1468794106062708

Josing, M. (2015). Alkoholi turg, tarbimine ja kahjud Eestis. *Tervise Arengu Instituudi alkoholikonverents 2015 “Muutused või elu mugavustsoonis”*. Tallinn, 27. november. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.

Juhtkiri: laste mäng. (2016). *Postimees*, 18. veebruar. Kasutatud 18.02.2016 <http://arvamus.postimees.ee/3587493/juhtkiri-laste-mang>.

Juhtkiri: lõplik võit alkoholismi üle?. (2015). *Postimees*, 20. oktoober. Kasutatud 16.02.2016 <http://arvamus.postimees.ee/3368029/juhtkiri-loplik-voit-alkoholismi-ule>.

Järjekordne laste pralle: joores alaealised pidulised jätsid alkoholimürgitusega eakaaslase lumehange. (2016). *Delfi.ee*, 16. veebruar. Kasutatud 09.05.2016 <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/krimi/jarjekordne-laste-pralle-joores-alaealised-pidulised-jatsid-alkoholimurgitusega-eakaaslase-lumehange?id=73696355>.

Järvinen, M. (2003). Drinking Rituals and Drinking Problems in a Wet Culture. *Addiction Research and Theory*, 11 (4), 217-233. DOI: 10.1080/1606635031000135613

Järvinen, M., Room, R. (2007a). Conclusion: Changing Drunken Component or Reducing Alcohol-related Harm. M. Järvinen, R. Room (Toim). *Youth Drinking Cultures. European Experiences* (lk 162-174). England: Ashgate Publishing Company.

Järvinen, M., Room, R. (2007b). Youth Drinking Cultures: European Experiences. M. Järvinen, R. Room (Toim). *Youth Drinking Cultures: European Experiences* (lk 1-16). England: Ashgate Publishing Company.

Kalda, R. (2015). Ruth Kalda: noorte alkoholitarvitamine ohustab intellekti. *ERR Novaator*, 10. november. Kasutatud 11.11.2015\_ <http://novaator.err.ee/v/tervis/fcaba4c4-180b-483e-94d6-24dd19df6f4a/ruth-kalda-noorte-alkoholitarvitamine-ohustab-intellekti>.

Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). Teemaatiline analüüs. Kvalitatiivne sisuanalüüs. Teksti- ja diskursusanalüüsi meetodid. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 15.12.2015 <https://sisu.ut.ee/samm/kvalitatiivne-sisuanalys>.

Kartau, M. (2015). Islandil noored peaaegu enam ei joo ega suitseta. *Eesti Rahvus Ringhääling*, 13. oktoober. Kasutatud 07.05.2016 <http://menu.err.ee/v/uudised/elu/d769bc16-7732-4a19-84c7-5d59aa0c7a61/islandil-noored-enam-peaaegu-ei-joo-ega-suitseta>.

Kiipus, M., Neuman, A. (2004). *Alkoholismi ja narkomaania ennetamise käsiraamat*. Tallinn: OÜ Dada AD.

Kitzinger, J. (1995). Qualitative Research: Introducing focus groups. *British Medical Journal*, 311, 299-302. DOI: 10.1136/bmj.311.7000.299

Kloep, M., Hendry, L. B., Ingebrihtsen, J. E., Glendinning, A., Espens, G. A. (2001). Norwegian, Scottish and Swedish adolescents' perceptions of alcohol use. *Health Education Research*, 16 (3), 279-291. DOI: 10.1093/her/16.3.279

Kobin, M. (2012). Managing Drinking Time, Space and Networks as Strategies for Avoiding Alcohol-Related Harm Among Young Estonian Adults. *Studies of Transition States and Societies*, 4 (2), 20-34. Kasutatud 28.02.2016 [http://www.tlu.ee/stss/wp-content/uploads/2012/11/stss\\_nov\\_2012\\_kobin.pdf](http://www.tlu.ee/stss/wp-content/uploads/2012/11/stss_nov_2012_kobin.pdf).

Kobin, M. (2013). *Drinking Culture Among Young Estonian Adults: Perceptions of the 'Limit' and Mechanisms to Stay 'Within-Limits*. Doktoritöö. Tallinna Ülikool, Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut.

Kobin, M., Allaste, A-A., Sooniste, T., Derman, N., Vainu, V., Reiska, E., Kaha, K., Araste, L., Saat, H., Vorobjov, S., Saar, U. (2012). *Uimastite tarvitamine koolinoorte seas: 15–16-aastaste õpilaste leaalsete ja illegaalsete narkootikumide kasutamise Eestis. Uuringu raport. (ESPAD)*. M. Kobin, S. Vorobjov, K. Abel-Ollo, K. Vals (Toim). Tallinna Ülikool, Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut, Tervise Arengu Instituut: AS ATLEX.

Kolind, T. (2011). Young people, drinking and social class. Mainstream and counterculture in the everyday practice of Danish adolescents. *Journal of Youth Studies*, 14(3), 295-314. DOI: 10.1080/13676261.2010.522560

Kolk, I. (2009). *Miks alkohol on lahe? Alaealiste nägemus alkoholitarbimisest*. Bakalaureusetöö. Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut.

Kollom, K. (2010). Estonian non-governmental organisations in alcohol policy planning. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 27, 165-182. Kasutatud 05.02.2016 <http://www.nordicwelfare.org/PageFiles/4849/Kollom.pdf>.

Kossinkova, K., Vorobjov, S. (2016). Vanemate mõju õpilaste narkootikumide tarvitamisele Eestis. *Sotsiaaltöö*, 2, 67-71.

Kraus, B. (2015). The Life We Live and the Life We Experience: Introducing the Epistemological Difference between “Lifeworld” (Lebenswelt) and “Life Conditions” (Lebenslage). *Social Work and Society. International Online Journal*, 13 (2). Kasutatud 23.05.2016 <http://www.socwork.net/sws/article/view/438>.

Kunstche E., Rehm J., Gmel G. (2004). Characteristic of binge drinkers in Europe. *Social Science and Medicine*, 59: 113-127. Kasutatud 29.02.2016 [http://www.clinique-transculturelle.org/pdf/social\\_science\\_and\\_medicine\\_2004.pdf](http://www.clinique-transculturelle.org/pdf/social_science_and_medicine_2004.pdf).

- Kvale, S. (2007). Epistemological issues of interviewing. U. Flick (Toim). *Doing Interviews* (lk 10-22). Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Kõiv, H. (2015). Alkohol moodustab tapeedi meie ümber. Intervjuu Riina Raudsega. *Müürileht*, 14. september. Kasutatud 09.02.2016 <http://www.muurileht.ee/alkohol-moodustab-tapeedi-meie-umber-intervjuu-riina-raudsega/>.
- Laanjärv, M. (2015). *Naiste alkoholitarbimine: kahe põlvkonna hoiakud*. Magistritöö, Maastrichti Ülikool.
- Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.
- Laine, M. (2016). Alaealiste joomapeol Raplamaal osalesid Pärnu noored. *Pärnu Postimees*, 16. veebruar. Kasutatud 09.05.2016 <http://parnu.postimees.ee/3585641/alaealiste-joomapeol-raplamaal-osalesid-parnu-noored>.
- Lalander, P. (1997). Beyond Everyday Order; Breaking Away with Alcohol. *Nordisk Alkohol- & Narkotikatidskrift*, 14, 33-42. Kasutatud 28.02.2016 <http://www.nordicwelfare.org/PageFiles/15411/Beyond%20Everyday%20Order;%20Breakin%20Away%20with%20Alcohol.pdf>.
- Liiva, S. (2016). Rimi selgitab: miks peidetud alkoholiriuli juures on ikkagi õlu koos krõpsudega. *Postimees*, 12. veebruar. Kasutatud 16.02.2016 <http://tarbija24.postimees.ee/3581681/rimi-selgitab-miks-peidetud-alkoholiriuli-juures-on-ikkagi-olu-koos-kropsudega>.
- MacAndrew, C., Edgerton, R. B. (1969). *Drunken Comportment: A Social Explanation*. Chicago: Aldine.
- Mangs, K., Martell, B. (2000). *Psühhoanalüütiline arengukäsitus 0-20 eluaastani*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Martinic, M., Measham, F. (2008). *Swimming with Crocodiles: The Culture of Extreme Drinking*. London: Routledge.
- Mauthner, M. (1997). Methodological aspects of collecting data from children: Lessons from three research projects. *Children and Society*, 11, 16 – 28.
- McCreanor, T., Moewaka Barnes, H., Kawai, H., Borell, S., Gregory, A. (2008). Creating intoxicogenic environments: Marketing alcohol to young people in Aotearoa New Zealand. *Social Science & Medicine*, 67 (6), 938-46. DOI: 10.1016/j.socscimed.2008.05.027
- McCrinkle, M. (2003). Understanding generation Y. *Principal Matters*, 55, 28-31.
- McLeod, S. (2008). *Asch Experiment. Conformity. Social Psychology. Simply Psychology*. Kaustatud 28.02.2016 <http://www.simplypsychology.org/asch-conformity.html>.
- Measham F., Østergaard, J. (2009). The Public Face of Binge Drinking: British and Danish young women, recent trends in alcohol consumption and the European binge drinking debate. *Probation Journal*, 56 (4), 415-434. DOI: 10.1177/026455050934652

- Mishler, E. G. (1981). Viewpoint: Critical Perspectives on the Biomedical Model. E. G. Mishler, L. R. Amara-Singham, S. T. Hauser, R. Liem, S. D. Osherson, N. E. Waxler (Toim). *Social Contexts of Health, Illness, and Patient Care*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–23.
- Morgan, D. L. (1996). Focus Groups. *Annual Review of Sociology*, 22, 129–152.
- Morgan, D. L. (1997). *Focus Groups as Qualitative Research* (2 tr). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Morgan, D. L. (2002). Focus Group Interviewing. J. F. Gubrium, J. A. Holstein (Toim). *Handbook of Interviewing Research. Context and Method* (lk 141-159). Thousand Oaks, California: SAGE Publications.
- Morgan, D. L. (2006). Focus Group. V. Jupp (Toim). *The Sage Dictionary of Social Research Methods* (lk 121–123). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Morgan, D. L. (2012). Focus Groups and Social Interaction. J. F. Gubrium, J. A. Holstein, A. B. Marvasti, K. D. McKinney (Toim). *The SAGE Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft* (2 tr.), (lk 161-177). Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Murphy, A. D., Gordon, D. M., Sherrod, H., Dancy, V., Kershaw, T. (2012). Friends, Family, and Foes: The Influence of Father's Social Networks. *American Journal of Men's Health*, 7 (3), 228-242. DOI: 10.1177/1557988312467816
- Mägi, M. (2015). Itaalia teadur: lapsed õpivad peres, et purjusolek on taunitav. *Postimees*, 27. november. Kasutatud 09.02.2016 <http://tervis.postimees.ee/3415433/itaalia-teadur-lapsed-opivad-peres-et-purjusolek-on-taunitav>.
- Narusk, A. (1988). *Pered, kus kasvavad teismelised: perekonnasotsioloogist*. Tallinn: Valgus.
- Neale, B., Flowerdew, J. (2003). Time, texture, and childhood: The contours of longitudinal qualitative research. *International Journal of Social Research Methodology*, 6, 189 – 199. DOI: 10.1080/1364557032000091798
- Neuman, A., Eik, E., Järvelaid, M. (2005). Alkoholipoliitika. Alkoholism. M. Kiipus (Toim). *Alkoholismi ja narkomaania ennetamise käsiraamat* (2. muudetud ja täiendatud tr) (lk 11-23). Tallinn: MTÜ AIDSi Ennetuskeskus, Sotsiaalministeerium.
- Neve R., Lemmens P., Drop M. (2000). Changes in alcohol use and drinking problems in relation to role transitions in different stages of life course. *Substance Abuse*, 21 (3), 163-178. DOI: 10.1023/A:1007846118494
- Noop, T. (2015). Härä Ossinovski, lõhkuge see usaldamatuse müür. M. Aavik (Toim). *Postimees*, 1. detsember. Kasutatud 16.02.2016 <http://arvamus.postimees.ee/3419835/tarmo-noop-harra-ossinovski-lohkuge-see-usaldamatuse-muur>.
- Onu Alko. (2015). Kasutatud 25.04.2016 <https://www.youtube.com/watch?v=hurL2GCh7i8>.
- Orro, E., Martens, K., Lepane, L., Josing, M., Reiman, M. (2015). *Alkoholi turg, tarbimine ja kahjud Eestis. Aastaraamat 2015*. Eesti Konjunkturiinstituut: Ecoprint AS.

Pajula, S. (2007). *Alaealiste noorte alkoholitarbimine sotsiaalsete representantsioonide teooriavõtmes: pildilise meediateksti analüüs*. Tallinna Ülikool, Ühiskonnateaduste Instituut.

Parder, M.-L. (2011). *Kuidas rääkida teismelistele alkoholist? Kommunikatsioonisoovitused Tervise Arengu Instituudile*. Magistritöö. Ajakirjanduse- ja kommunikatsiooni instituut.

Paris, K. (2004). Õnnelik inimene joob viina mitte õlut. *Eesti Päevaleht*, 27. august. Kasutatud 18.02.2016 <http://epl.delfi.ee/news/arvamus/krister-paris-onnelik-inimene-joob-olut-mitte-viina?id=50991445>.

Parker, H. (2007). Consumption beyond Control. The Centrality of Heavy Social Drinking in the Lifestyles of English Youth. M. Järvinen, R. Room (Toim), *Youth Drinking Cultures. European Experiences* (lk 119-130). England: Ashgate Publishing Company.

Patton, M. (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. Thousand Oaks, California: SAGE publications, Inc.

Plant, M., Miller, P. (2007). Being 'Taught to Drink'. UK Teenagers' Experience. M. Järvinen, R. Room (Toim). *Youth Drinking Cultures. European Experiences* (lk 131-143). England: Ashgate Publishing Company.

Poelen, E. A. P., Scholte, R. H. J., Willemsen G., Boomsma, D. I., Engels, R., C. M. E. (2007). Drinking by parents, siblings, and friends as predictors of regular alcohol use in adolescents and young adults: a longitudinal twin-family study. *Alcohol and Alcoholism*, 42 (4), 362-369. DOI: <http://dx.doi.org/10.1093/alcalc/agm042>

Powell, R. R. (1997). Survey Research and Sampling. R. R Powell (Toim). *Basic Research Methods for Librarian* (3rd edition) (lk 57-86). London: Ablex Publishing.

*Protecting Children in Families Affected by Substance Use Disorders. ICF International. Child abuse and neglect user manual series* (2009). U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families, Administration on Children, Youth and Families, Children's Bureau, Office on Child Abuse and Neglect. Kasutatud 25.05.2016 <https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/substanceuse.pdf>.

Pyörälä, E. (1995). Comparing Drinking Cultures: Finnish and Spanish Drinking Stories in Interviews with Young Adults. *Acta Sociologica*, 38, 217 – 229.

Raudne, R. (2012). *Drinking to Freedom: Themes of Continuity and Change in Contemporary Estonian Alcohol Discourse*. Doktoritöö. Johns Hopkins University.

Raudne, R. (2016). Riina Raudne: kartkem peenhäälestust alkoholipoliitikas. *Postimees*, 23. veebruar. Kasutatud 01.03.2016 <http://arvamus.postimees.ee/3594167/riina-raudne-kartkem-peenhaalestust-alkoholipoliitikas>.

*Rehabilitatsiooniteenused sõltlastele Tartu linnas. Uurimuse aruanne*. (2014). Tartu: Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut. Kasutatud 18.11.2015 [http://www.yti.ut.ee/sites/default/files/www\\_ut/rehabilitatsiooniteenused\\_soltlastele.pdf](http://www.yti.ut.ee/sites/default/files/www_ut/rehabilitatsiooniteenused_soltlastele.pdf).

Rolando, S. (2015). *Images of Alcohol in the Transition to Adulthood. Comparing different geographies: examples from Italy and Finland*. Department of Social Research University of

Helsinki. Helsinki: Unigrafia. Kasutatud 09.02.2016  
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/156341/imagesof.pdf?sequence=1>.

Rolando, S., Beccaria, F. (2015). Images of alcohol in different geographies. Reflections from a Mediterranean drinking culture. *Tervise Arengu Instituudi alkoholikonverents 2015 "Muutused või elu mugavustsoonis"*. Tallinn, 27. november. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.

Room, R. (2007). Understanding Cultural Differences in Young People's Drinking. M. Järvinen, R. Room (Toim). *Youth Drinking Cultures. European Experiences* (lk 17-40). England: Ashgate Publishing Company.

Room, R., Bullock, S. (2002). Can alcohol expectancies and attributions explain Western Europe's North-South gradient in alcohol's role in violence?. *Contemporary Drug Problems*, 29, 3, 619-648.

Rudi, H. (2015a). Napsipudelid kaovad ostja silma alt. *Postimees*, 19. oktoober. Kasutatud 16.02.2016 <http://tarbija24.postimees.ee/3367725/napsipudelid-kaovad-ostja-silma-alt>.

Rudi, H. (2015b). Riik keerab napsukaarne väga jõuliselt koomale. *Postimees*, 19. oktoober. Kasutatud 11.11.2015 [http://tarbija24.postimees.ee/3367101/riik-keerab-napsukraane-vaga-jouuliselt-koomale?utm\\_source=pm\\_fb&utm\\_medium=wallpost&utm\\_content=3367101&utm\\_campaign=fb\\_post](http://tarbija24.postimees.ee/3367101/riik-keerab-napsukraane-vaga-jouuliselt-koomale?utm_source=pm_fb&utm_medium=wallpost&utm_content=3367101&utm_campaign=fb_post).

Selg, M. (2012). Sotsiaaltöö konteksti kujundavad diskursused. J. Strömpl, M. Linno, M. Selg (Toim). *Narratviine lähenemine sotsiaaltöö uurimuses: laste väärkohtlemise lood* (62-113). Tartu Ülikooli Kirjastus.

Selg, M. (2013). *Sotsiaalpedagoogilised lähenemised sotsiaaltöös*. Õppematerjal – Power Point.

Selg, M. (2014). *Eluilm ja sotsiaalsed ruumid sotsiaaltöös*. Õppematerjal – Power Point.

Selg, M. (2015a). Eluilmakeskus aitab mõista sotsiaaltöö väärtust. *Sotsiaaltöö*, 3, 55-60.

Selg, M. (2015b). Tervikliku sotsiaaltöö teooria otsinguil: eluilmakeskne sotsiaaltöö. *Sotsiaaltöö*, 2, 26-31.

Sheenan, M., Ridge, D. (2001). „You Become Really Close ... You Talk About the Silly Things You Did, and We Laugh“: The Role of Binge Drinking in Female Secondary Students' Lives. *Substance Use & Misuse*, 16 (3), 347-372. DOI: 10.1081/JA-100102630

Sokk, T., Tael-Öeren, M. (2015). Millist rolli mängib lapsevanema suhtumine noorte alkoholi tarvitamisel?. *Tervise Arengu Instituudi alkoholikonverents 2015 "Muutused või elu mugavustsoonis"*. Tallinn, 27. november. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.

Sournia, J-C. (1990). *A History of Alcoholism*, Oxford: Basil Blackwell.

Spatscheck, C. (2012). Socio-Spatial Approaches to Social Work. *Social Work and Society International Journal*, 10, 1. Kasutatud 06.02.2016  
<http://www.socwork.net/sws/article/view/314/659>.

- Stewart, D. W., Shamdasani, P. N. (2015). *Focus groups: Theory and practice*. Los Angeles: Sage.
- Stone, W. L., Lemanek, K. L. (1990). Developmental issues in children's self-reports. A. M. La Greca (Toim). *Through the eyes of the child* (lk 18–56). Boston: Allyn & Bacon.
- Strömpl, J. (2012). Sotsiaalse tegelikkuse konstrueeritud iseloom ja interpreteeriv sotsiaalteadus. J. Strömpl, M. Linno, M. Selg (Toim). *Narratviine lähenemine sotsiaaltöö uurimuses: laste väärkohtlemise lood* (15-47). Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Strömpl, J. (2015). *Alkoholismi mõõtmine ja alkoholipoliitika*. Käsikirjaline loengukonspekt.
- Strömpl, J., Selg, M., Soo, K., Šahverdov-Žarkovski, B. (2007). *Eesti teismeliste vägivallatõlgendused*. Uuringuraport. Tallinn: EV Sotsiaalministeerium.
- Sulkunen P., Egerer M. (2009). *Reception Analytical Group Interview: A Short Introduction and Manual*. University of Helsinki, Department of Sociology: Sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 260. Kasutatud 29.02.2016 <http://blogs.helsinki.fi/psulkune/files/2008/03/Sulkunen-Egerer-koko-ty%C3%B6.pdf>.
- Suurtee, A. (2015). Noorte raskused oma kehataju ja toitumisega. *Noorte Hääl*, 27. november. Kasutatud 28.02.2016 <http://noortehaal.delfi.ee/news/elu/noorte-raskused-oma-kehataju-ja-toitumisega?id=73064709>.
- Zucker, R. A., Donovan, J. E., Masten, A. S., Mattson, M. E., Moss, H. B. (2008) Early developmental processes and the continuity of risk for underage drinking and problem drinking. *Pediatrics*, 121 (4), 252-271. DOI: 10.1542/peds.2007-2243B
- Tankler, M. (2000). *Kuidas areneb laps*. Tallinn: Kristlik Kirjandusselts LOGOS.
- Tereping, A.-R. (2015). Avo-Rein Tereping: kas piirangud on imevahend liigse joomise pidurdamiseks?. L. Tagel (Toim). *Postimees*, 7. detsember. Kasutatud 09.02.2016 <http://arvamus.postimees.ee/3426817/avo-rein-tereping-kas-piirangud-on-imevahend-liigse-joomise-pidurdamiseks>.
- Tervise Arengu Instituudi kodulehekülj*. Kasutatud 22.05.2016 <http://www.tai.ee/>.
- Tiivel, T. Piirangud alkoholile – on sel mõtet? Ehk hoopis juua targalt? Ajakirjandusest. *JooTargalt.ee kodulehekülj*. Kasutatud 18.11.2015 <http://jootargalt.ee/ajakirjandusest>.
- Turner, V. (1969). *The Ritual Process: Structure and Anti-structure*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Törrönen, J., Maunu, A. (2007). Whilst it's red wine with beef, it's booze with a cruise!
- Valge, P. (2015). Klaasike veini, eneselegi märkamata. *Sugu N*, 1, 12-15.
- Valo, K. (2014). *Noorte alkoholi tarbimise põhjused, harjumused ja teadlikkus selle kahjulikkusest*. Lõputöö. Tartu Ülikool Pärnu kolledž, sotsiaaltöö korralduse ja rehabilitatsiooni osakond.

Van Leeuwen, T. (2008). *Discourse and Practice. New Tools for Critical Discourse Analysis*. Oxford University Press.

Weinstein, D. (1994). Expendable youth: the rise and fall of youth culture. J. S. Epstein (Toim). *Adolescents and Their Music: If It's Too Loud, You're Too Old*. New York: Garland, 67-86.

Veneziano, R. A. (2004). Parental Roles. C. R. Ember, M. Ember (Toim). *Encyclopedia of Sex and Gender – Men and Woman in the World's Cultures* (lk 78-90). DOI: 10.1007/0-387-29907-6\_8

WHO esindus Eestis. World Health Organization Regional Office for Europe. (2013). Kasutatud 25.04.2016 <http://ee.euro.who.int/>.

WHO. (2007). WHO Expert Committee on Problems Related to Alcohol Consumption. Second report. Geneva, WHO Technical Report Series, No. 944. Geneva: World Health Organization. Kasutatud 29.02.2016 [http://www.who.int/substance\\_abuse/expert\\_committee\\_alcohol\\_trs944.pdf](http://www.who.int/substance_abuse/expert_committee_alcohol_trs944.pdf).

Wickman, M. E., Anderson, N. L. R., Smith Greenberg, C. (2009). The adolescent perception of invincibility and its influence on teen acceptance of health promotion strategies. *Journal of Pediatric Nursing*, 23 (6):460-468. DOI: 10.1016/j.pedn.2008.02.003

Viik, T. (2013a). Eesti kultuuri defineerimine. *Postimees*, 29. september. Kasutatud 25.01.16 <http://arvamus.postimees.ee/2090652/tonu-viik-eesti-kultuuri-defineerimine>.

Viik, T. (2013b). Kultuur. R Mikser (Toim). *Haridusleksikon* (lk 158-161). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Wilkinson, S. (2006). Focus groups. Smith, J. (Toim). *Qualitative psychology. A practical guide to research methods* (lk 184-204). London: Sage.

Willig, C. (2001). *Introducing qualitative research in psychology: Adventures in theory and method*. Buckingham, United Kingdom: Open University Press.

Viru, A., Volver, A. (2004). *Alkohol. Kuidas säästa end tulevikuks. Õpetajaraamat*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Võrus on lood ikka päris halvad: lihtne kontroll näitas, kui lihtne on alaealistel alkoholi osta. (2016). Krimi, 5. aprill. Kasutatud 25.04.2016 <http://uudised.tv3.ee/krimi/uudis/2016/04/05/vorus-on-lood-ikka-paris-halvad-lihtne-kontroll-naitas-kui-lihtne-on-alaelistel-alkoholi-osta/>.

Värk, J. (2016). Ossinovski läheb narkopoliitika kallalale. *Postimees*, 4. aprill. Kasutatud 25.04.2016 <http://pluss.postimees.ee/3641771/ossinovski-laheb-narkopoliitika-kallalale>.

Ärm, T. (2016). Üleeuroopaline uuring: Eesti noored on hakanud vähem jooma ja suitsetama. *Postimees*, 15. märts. Kasutatud 22.03.2016 <http://tervis.postimees.ee/3619269/uleeuroopaline-uuring-eesti-noored-on-hakanud-vahem-jooma-ja-suitsetama>.



*Ülekuulamine.* (2015).  
<https://www.youtube.com/watch?v=LiTeFnfvn4Q>.

Kasutatud

25.04.2016

# LISAD

## Lisa 1. Intervjuu kava

- 1. Mis mõtted teile esimesena pähe tulevad, kui kuulete sõna „alkohol“?**
  - Sõnad: joobes inimene; joogid (kust, liigitus, millised)
  - Purjus inimene (iseloostus, mõtted). **ERINEVUSED** – millest tingitud? Teismeline vs täiskasvanud. **AVALIK VS VARJATUD**. Mida ette võtta hirmu puhul? **OHUOLUKORD: käitumine, teatamine, abi kutsumine?**
  - Halb/häbiväärseim/ebameeldivaim lugu vs naljakaim lugu
- 2. Täiskasvanud ja teismelised, kes liiga palju joovad.**
  - Teiste suhtumine, joomise põhjendamine
  - Koolinädalal joomine → **Mida siis õpetajad teevad?** (Kuidas reageerinud? Kuidas võiks?)
- 3. Mis on teie meelest „mõõdukas“/„teadlik“/„normaalne“ alkoholi joomine?**
  - Täiskasvanud, teismelised kes ei joo (teiste suhtumine, põhjendamine)
  - **Alkoholist keeldumine** (olukorrad, põhjused, kuidas)
  - **Kuidas mitte üle piiri juua? (nupid, kindel tegevus?)**
  - Mis on alkoholi joomises positiivset?
- 4. Palun meenutage ja kirjeldage oma päris esimest kogemust alkoholiga.**
  - Täiskasvanud annavad **proovida** (kas on nendega juhtunud?) Vanus, kus, millal, mõtlemise ja käitumise muutus? **MIKS UUESTI JOOMA?**
  - **USALDUS:** enda, vanemate.
- 5. Teadmised alkoholi kohta.**
  - Kus, kes, kellega, mida (kahjulikkus või muu teave)? Kas info erineb?
  - **Ainult keha/füüsiline või räägitakse ka hingest, psüühikast?**
  - **Kui ise saaksid alkoholist rääkida, siis mis räägiksite? Mida, kellele?**
  - **Teave/toetus – et oskaks keelduda, teadlikumalt juua täisealisena?**
  - Piirangud (teavad, arvavad)? Mõnes 16a (kas Eestis vanusepiir sobiv?)
- 6. Taani lugu (PYP).**
  - Kas selliseid pidusid oleks võimalik Eestis korraldada?
  - Mis takistaks? (vanusepiirid, ühiskonnad, seadus, vanemad?)
  - Kas te ise osaleksite?
- 7. Kujutage, et saaksite luua maailma, kus joodaks vähem või üldse mitte.**
  - Milline see maailm oleks? Kuidas luua? Mida muuta?
  - Kellele meeldiks/ei meeldiks? Miks? (Alkoholipoliitika = keelamine?)
  - Alternatiiv alkoholi joomisele?

## Lisa 2. Uurimiskava

Koostatud Gibson (2012) ja Morgan (2012) põhjal.

### SISSEJUHATUS

- **Enesetutvustus:** nimi, vanus, õpin, varem olnud noorsootõtaja, Pärnu on minu kodulinn.
- **Uurimuse tutvustus:** *Teie olete väga olulised minu lõputöö uurimuse õnnestumiseks. Täna räägime alkoholist, selle tarvitamisest ja mitte tarvitamisest. Täiskasvanud võivad teisiti rääkida alkoholist ja neil võivad olla teised kogemused kui teismelistel. Seepärast tahan teada, mida teie asjast arvate. Minu jaoks on teie vastused väga olulised: olen huvitunud teie mõtetest ja kogemustest. Olen teiega siin, et teilt õppida, aga mitte ise teid õpetada. Hiljem ei saa teised inimesed teada, kes, mida ja millisest klassist ning koolist vastas. Seega ootan teie ausaid arvamusi ja aktiivset koostööd. Kelle jaoks on see päris esimene intervjuu?*
- **Ajakava:** Nõusolek! Salvestan intervjuu - see kestab umbes 1,5 tundi ehk 90 minutit (2 koolitundi). (Küsi: *Vahepeal lühike paus?*) Palun, et enne intervjuud käiksite vetsus ära.
- **Tutvumisring:**
  - jagan lastele sildid ja markeri(d) – kirjutavad peale oma nimed.
  - lisaks ütleb igaüks kolm asja, mis talle meeldib (hobid).
  - pakun juua ja snäkke.
- **Kokkulepped/põhireeglid:** Kirjutan need lühidalt kõigile silme ette (suurele paberile):
  - 1) Lülitame telefonid välja ja paneme ära.
  - 2) Teised inimesed intervjuu ajal ruumi ei pääse.
  - 3) Kuulame üksteist. Püüame rääkida nii, et igaüks saaks oma jutu mõtte lõpetatud. *See on eriti oluline, sest muidu on mul pärast salvestuse pealt raske aru saada, mida räägiti.*
  - 4) Ei ole õigeid ega valesid vastuseid. *Jagage vabalt oma kogemusi ja arvamusi.*
  - 5) Oleme üksteisega vesteldes viisakad – võite öelda mida soovite, aga minu ainus palve on see, et me ei ropenda.
  - 6) Igaühel on õigus oma arvamusele. Teiste arvamusega ei pea nõustuma, aga selle üle ei tohi nalja heita või seda maha laita. Võite omavahel vaielda ja üksteisele küsimusi esitada.
  - 7) Kui te ei soovi küsimusele vastata, siis võite jätta vastamata.
  - 8) Õelge mulle, kui tundub, et ma sain teist valesti aru või kui te ei saa minust aru.
  - 9) Kõik, mis me siin ruumis räägime – jääb siia. Ma ei pane teie vastuste juurde teie nime – kui ma neid hiljem vaatan, siis ma ei tea, kes mida ütles. Ma ei jaga teie vastuseid kellegi teisega kui ainult oma juhendajaga – ka tema ei tea, kes mida vastas.
- **Kontaktide vahetamine:** Kirjutan oma meiliaadressi suurele paberile.
  - *Kui teil tuleb teemaga või intervjuuga seoses veel mingeid küsimusi või mõtteid, võite mulle kirjutada. Vastan teile kindlasti.*
  - *Palun, et need, kes on huvitunud minu uurimuse kokkuvõtte lugemisest, kirjutage oma meiliaadressid paberile.*
- **Selgitamine ja nõusolek enne intervjuud:**
  - *Kas olete minust aru saanud? Kas te soovite veel midagi uurimuse kohta küsida?*
  - *Kas olete nõus kõikide reeglitega või tahaksite veel midagi juurde lisada?*
  - *Hoiame intervjuu ajal reeglitest kinni. Vastasel juhul peame intervjuu lõpetama.*

- **Salvestamise proovimine:**

- Proovime koos, kas salvestamine töötab. *Võite algatuseks minult midagi küsida.*
- Seejärel liigume edasi intervjuu juurde. *Mul on siia mõned küsimused üles kirjutatud, et mul ei läheks meelest neid teilt küsida.*

LÕPETAMINE, KOKKUVÕTE

- *Kas soovite veel ise midagi juurde küsida – minult, üksteiselt?*
- *Kas soovite midagi täpsustada?*
- *Mis teile intervjuust kõige enam meeldis? Mida uut täna teada saite?*
- **SUUR AITÄH**, teile, et osalesite tänases intervjuus!
  - Jagan teismelistele tänutäheks kommi.

## **Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks**

Mina, Triin Mäger,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Alkoholiga seotud kogemused teismeliste eluilmas“, mille juhendaja on Marju Selg,
  - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **31.05.2016**